

WWW.UNILIB.RS

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXVI

ДЕЦЕМБАР 1905

БРОЈ 12

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 10 децембра 1905 године, на предлог господина Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, постављени су:

у **Зајечарској Гимназији**: за суплента: доктор философије г. *Драгутин Анастасијевић*, државни питомцац;

у **Нишкој Гимназији**: за суплента г. *Милош Зечевић*, свршени ученик философског факултета.

ДУХОВНИ СУД ЕПАРХИЈЕ ШАБАЧКЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 26 децембра 1905 године, на предлог господина Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, постављен је:

у духовном суду епархије шабачке за председника протопрезвитер г. *Петар М. Суботић*, почасни члан шабачког духовног суда.

ОТПУШТАЊЕ

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 23 децембра 1905 године, на предлог господина Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова, а по саслушању Министарског Савета, решено је:

да се протопрезвитер г. *Јован Марковић*, председник духовног суда епархије шабачке, на основу § 76. закона о чиновницима грађанског реда, отпусти из државне службе с тим да му се, на име издржавања, издаје из државне касе 30% од његове систематске плате.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Свима Окружним школским одборима и управитељима
учитељских школа

Већ су настали хладни дани. Због тога се поједини школски управитељи већ обраћају као и до сад сваке године, молбама: да школе почињу рад у 8 $\frac{1}{2}$ пре и у 1 $\frac{1}{2}$ ч. после подне, да би ученици особито из удаљених села, на време и са мање опасности по здравље, стизали у школу и од школе кући.

Поводом оваких молаба наређујем да се питање: „кад да почиње настава у основним школама зими“ свакад претреса на месним учитељским већима и да се онда доноси о томе одлука. Кад год се веће сагласи да треба настава, изузетно од уобичајеног времена, да почиње пре подне позније а после подне раније, онда ће управитељ одлуку о томе доставити окружном школском одбору или школском надзорнику, који ће одобравати да се према одлуци и ради, кад се нађе да је одлука месног учитељског већа оправдана, имајући у виду и месне прилике дотичних школа.

Извештава се одбор о овоме ради знања и даљег управљања.

ПБр. 21026

17. новембра 1905 год.
у Београду.

Председник Министарског Савета
Министар
просвете и црквених послова,
Љуб. Стојановић с. р.

Свима окружним школским одборима. Управитељима учитељ.
школа. Школском одбору за град Београд

Г. Предсеник Министарског Савета, Министар Просвете и црквених послова, одлуком својом под данашњим, у циљу да се учестане кривице код понеких наставника народних школа смањују, наредио је: да се у будуће о свакој казни, која се изрекне неком учитељу или учитељици извести наставници основних школа у Србији преко окруж. школског одбора.

Достављајући ово томе одбору, Мин. Просвете препоручује му, да ову наредбу г. Министра саопшти и свима подручним му наставницима-цама.

ПБр. 20011.

17. новембра 1905. год.
у Београду.

По наредби
Председника Министарског Савета
Министра
просвете и црквених послова
Референт
Љуб. М. Протић, с. р.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

Свима окружним школским одборима и Управитељима
учитељских школа

На тражење моје Господин Министар унутрашњих послова упутио је свима полицијским властима овакав распис

*Свима окружним начелствима и
Урави града Београда*

„Господин Министар просвете и црквених послова, писмом својим од 7. ов. м. ПБр. 18772., јавља ми, да од окружних школских одбора добија извештаје: да многи родитељи своју децу изводе из школе и дају их у трговину или на занат и ако нису свршили четири разреда основне школе, па је тражио да наредим полицијским властима: да у своје делокругу нареде трговцима и занатлијама, да ни у ком случају не примају у службу или на занат и ону децу, која нису свршила четири разреда основне школе, или нису од школовања редовним путем ослобођена.

Према чл. 3. и 4. закона о народ. школама, настава у основним школама је обавезна и свако дете мора свршити четири разреда основне школе.

Приликом закључења уговора и уписа, по чл. 2., 3. и 6. правила о односима слугу и њихових газда, полицијске власти дужне су да пазе и на извршење закона о народним школама у погледу обавезне наставе у основним школама.

У саопштењу овом, наређујем свима полицијским властима да ниједан уговор о служби између господара и ученика — шегрта — не потврђују, ако дете или његови родитељи или тутори не докажу, да је свршио четири разреда основне школе или да је од школовања редовним путем ослобођено, а ако би ко покушао, да такво дете и непријављено, или неуписано задржава, да се према газди поступи по чл. 44. (§ 359. б. каз. зак.) правила о односу слугу и њихових газда. Уједно им свраћам пажњу на пропис последњег става чл. 14. пом. правила, по коме деца испод 12. година не могу ступити у службу ни по дозволи својих родитеља или татора, ни по доказу да су од школовања ослобођена.

Начелство ће ову наредбу објавити народу у подручном му округу“.

Овај распис Господина Министра унутрашњих послова доставља се и вама ради знања и управљања.

ПБр. 19886.

25 новембра 1905 год.

Београд.

Председник Министарског Савета

Министар

просвете и црквених послова,

Љуб. Стојановић с. р.

ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА О КЊИГАМА

Одлуком Господина Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова ПБр. 19325 од 28 новембра о. г. одобрено је да се књига: „Основи Математичке Географије“ у преводу пок. К. Ф. Ковачевића бив. проф. може употребљавати у средњим школама као уџбеник приватног издања.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

ИЗВЕШТАЈ Г. ЉУБ. М. ПРОТИЋА РЕФЕРЕНТА ЗА ОСНОВНУ НАСТАВУ

Господине Председниче,

Част ми је извести Вас да сам према Вашој наредби а у смислу чл. 54. закона о народним школама посетио основне школе у Обреновцу, на Забрежју, у Нишу и Пироту. Цео овај посао извршио сам брзо, јер сам хтео за мање времена да видим што више и да се вратим што пре да радим административни посао, који ми је, на жалост, главни посао.

Шта сам на овом путу видео, ја ћу изнети укратко у овом свом извештају с уверењем да сам извршио поверену ми дужност.

*

У Обреновцу је од почетка ове школске године била читава пометња, што су једновремено три учитељице биле на одсуству. О томе се писало и по новинама, јер су се родитељи с правом жалили што им деца дангубе.

Кад сам дошао у Обреновац, жалили су ми се наставници, који су замењивали „болесне“ наставнице, да због тога нису могли да раде ни у својим одељењима.

Могу Вас уверити, Господине Председниче, да све до мога доласка у Обреновац није било никаквог стварног рада у школи, јер га није могло ни да буде.

У мом присуству наставници су одржали веће и донели одлуку да се према броју ђака у појединим одељењима укину два одељења. Одмах су распоредили ђаке и отпочели да раде. Од тада је настава пошла правилним путем, јер сте одлуку већа и Ви одобрили.

Због укидања одељења две су учитељице премештене, па је на тај начин општина уштедила, што не плаћа две станарине. А општина обреновачка заслужује Вашу пажњу, јер она издржава своје школе *одлично*. Трећа наставница, која треба да је болесна има заступницу (а сама, чујем, бави се у Шапцу у гостима), и сад је несумњиво да је школска општина задовољна те неће имати разлога да се жали и да Вам шаље депутације као што је то чинила пре кратког времена.

Враћајући се из Обреновца, свратио сам и у школу на Забрежју. Учитеља сам затекао у школи са ученицима. Он доста лепо ради, а чуо сам да је и добар привредник, који има великог утицаја на своју околину. Његов је рад у толико пре за похвалу, што он није свршио стручну школу а ипак је тако лепо схватио своју дужност као културни радник у народу.

* * *

У Нишу сам био изненађен бедним приликама, у којима су основне школе. У школу на Стамбол-Капији дошао сам рано изјутра, у 7 час. и 20 минута. Бака је већ било, али од наставника још никога. Они су дошли много доцније. Одмах сам видео да се не врши свуда распис од 16 фебруара о. г. ПБр. 4101., и стога би било потребно поново скренути пажњу свих учитеља да се по њему управљају.

Школска зграда на Стамбол-Капији врло је добра, али ће пропасти, ако се не препокрије, јер прокишњава, о чему сам се и сам уверио, пошто сам се пео и на таван. Школски послужитељи рекоше ми да се није препокрила, откад је начињена, а начињена је пре, кад Ниш није имао трошарину. Ово споменух нарочито стога што ми учитељи рекоше да општина намерно неће да издржава школе, јер их је изабрала као средство да натера државу да јој врати трошарину. Међутим за све време док је било трошарине, општина није стигла да препокрије ни ову лепу зграду, коју је подигла без трошарине!

Двориште одељења за зграде за женску школу разграђено је, па долазе нешколска деца, узнемиравају ученице и сметају учитељицама у васпитавању школске младежи. Школски послужитељи рекоше ми да је било разграђено и двориште одељења за мушку школу, али, како је било одређено да се ту гласа приликом прошлих избора за народне посланике, општина је послала своје ватрогасце, па су они заградиле двориште. Да је избор вршен и у женској школи, било би и ово двориште заграђено.

Школска зграда код Саборне Цркве стара је, али свакако још јака. Требало би је само поправити, избацити плехане пећи, па би била добра још за коју годину. Ја сам је затекао у жалосном стању, прљаву, неокечену, а многи зидови испрепунци. Неограђена је и она, и око ње је збориште распуштене дечурлије, која штетно утичу на ученике. Учитељи ми рекоше да ју је комисија прегледала и да је била мишљења да је треба поправити, иначе је опасно у њој седети. Тај извештај није доспео у министарство просвете. Зато би требало наредити да се поново комисијски прегледа и онда тражити извештај: да ли и под којим погодбама може и даље остати у њој школа.

Школа на Тргу Кнеза Михаила смештена је у приватној згради без Вашег одобрења. Општина никога није питала, нити јој је то одобрено. Зграда је нова и добра, али су собице мале и нису за учioniце.

Да су учioniце веће, не би требало онолико одељења, колико их сад има овде; држава би тиме уштедела коју учитељску снагу а општина би смањила у неколико своје издатке, обоје без штете по наставу и васпитање.

Ваљало би наредити да општина предузме потребне мере да што пре подигне нову школску зграду за овај крај.

Општина нема зграде за ђаке из Београд-мале, већ је узела под закуп једну лепу и нову, коју су подигли Јевреји, с леве стране Нишаве одмах сниже гвозденог моста. Али је овде ужасна нечистоћа, која мора да штетно утиче на здравље ученичко. Овде се, испод самих школских прозора, дотерује и просипа ђубре и свакојака нечистоћа. Општина хоће да се испуни овај крај! Овде се слива нечистоћа из кафане Касине, са Фијакерске станице, из неке касапнице и кобасичарске радње. Од свега тога ништа не може да прође у Нишаву, јер је подигнута брана!! Саветовао сам наставницима да не отварају прозоре док се не забрани просипање нечистоће под школске прозоре!!

Био сам и на часовима у појединим одељењима. Све су учионице биле хладне, јер општина није набавила дрва. На већу, које је трајало пута три сата, учитељи су у мом присуству донели одлуку, да распусте школе, ако за два дана не добију дрва. Ваљда сад имају дрва, да им бар учионице не буду хладне. Али има пет шест месеци како нису добили станарину да себи купе дрва!! Нишке наставнике стално прати понека невоља.

Саветовао сам школском благајнику, кога сам видео на улици, да одмах набави дрва, а и претио, да ће се школе затворити, ако не хтедне да их уредно снабдева свима потребама.

Једна тешкоћа са којом сам затекао нишке наставнике да се још боре, то је *замењивање* у одељењима без наставника на Тргу Кнеза Михаила.

Овде је једно одељење заиста без наставника, а због малих учионица не може да се споји са којим другим одељењем, ма да би према малом броју ђака то могло да буде. Али после Ваше наредбе од 17. ов. месеца и пошто ћете ускоро у ово одељење поставити засебног наставника, остаје нишким наставницима да се муче са она два одељења, чије су наставнице на одсуству „због болести“. Занимљиво је да се једна од њих одселила из Ниша и ако је добила само месец дана одсуства!

На самом учитељском већу причао је г. Васа Марковић, стари учитељ, да му је иста наставница изјавила да јој није ништа, али неће да ради у школи! Она је тражила премештај за Београд или пензију, а има лекарско уверење тројице лекара да јој треба поштеда од рада бар шест месеца!

На учитељском већу чуо сам и за ону другу наставницу да није болесна, али је у завади са првом, па за инат што је она добила одсуство, тражила је и ова!! И ова наставница има лекарско уверење од тројице лекара да је болесна, и на основи тога добила је одсуство.

Учитељи не верују да је болесна и она трећа, која је на одсуству до краја школске године и која плаћа заступницу из своје плате, они и зато не родују. О томе су ми говорили на већу, па су се изјаснили да желе да се стане на пут неоправданом одсуствовању. Они имају право, и ја мислим да треба прекинути на неки начин да не одсуствују и здрави наставници, макар да имају лекарска уверења да су болесни.

У Пироту је боље него у Нишу. Пирот има лепу школу „на Цазару“, која је и у реду. Није добра школа код Саборне Цркве, која је преправљена од кафане, и за коју сте наредили да буде привремена школска зграда за две године, а дотле да се начини нова.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Ни остале три школске зграде у Тија-Бари и код Старе Цркве нису најбоље, и зато би требало наредити да општина настане да и њих што пре замени новима.

Учитељима се овде уредно издаје станарина а прилично се школе снабдевају и осталим потребама.

Општина се боље стара и о сиротним ученицима својим него нишка општина.

* * *

И у Нишу и у Пироту нашао сам озбиљна рада и успеха у школском раду појединих наставника и наставница. Сразмерно времену прешао се доста наставне грађе, која је темељно обрађена. Уверио сам се да су наставници и правилно разрађивали наставну грађу, а мени то није било тешко уочити. Али сам исто тако уочио да су понеки понешто и грешили у раду раније као и преда мном. Може бити да их је мало збунио мој изненадни долазак те и није баш у сваком одељењу ишло све глатко. У једном III разреду учитељ је држао у рукама неку *граматику*, један је ђак писао реченицу на табли, пет су ђака стајали уз њега, а сви они у клупама чекали су такође да онај на табли напише реченицу!! Кад је ђак написао реченицу отпочела је анализа. А кад сам ја узео *граматику* са стола, где ју је учитељ спустио, рече ми он: „То је због реченица“!!

У једном III. разреду читан је чланак „Сима Ненадовић“, и кад је цео прочитан, почело се спочетка. На питање моје, да ли га читају ученице први пут, одговорила ми је учитељица: „Готово први пут“!!

У једном II. разреду читан је чланак „Бресква и Јаблан“. Прочитале су га ученице два три пута једно за другим. На моје питање читају ли га први пут, учитељица ми рече: „А не, лекција је, причала сам и задала им.“!!! Кад је свршено читање овога чланка, онда рече учитељица: „Хајде читај ово даље што имамо за понедељак.“!! — Ученице су читале по реду како седе и ту нову лекцију!!

У једном одељењу чуо сам и нову дефиницију тачке. И ученица а после и учитељица рекоше: „Тачка је греда преко које кад се прелети, може се пасти и разбити нос“. Тако је учитељица објаснила.

На учитељским већима и у Нишу и у Пироту расправљала су се питања, која се тичу школе и учитеља. Говорило се озбиљно, често пута љутито, ватрено, али су се споразумели. Решено је да већа држе уредно и да одлуке буду обавезне за све чланове већа. И у Нишу и у Пироту, и ако гост, говорио сам и ја; истакао сам важност учитељских већа, посаветовао сам управитеље да мање сами заповедају и да се више о свему договарају и са учитељима и са учитељицама, па ће видети да ће имати више успеха.

Још ми је мило што сам опазио, ако се не варам, да је свима наставницима био мио мој долазак. Лепо су ме предусреди, радо су се разговарали са мном о појединим школским приликама и питањима. То ме тера да непрестано верујем, да би се они радовали сталном надзору, без кога им је збиља тешко, То су ми неки и рекли. А шта је тек са добрим наставницима по селима?!

Завршујем овај извештај с изјавом: да су, кад већ немамо сталног школског надзора, оваки излети од користи по основне школе и учитеље, али за мене тешки и штетни због силних административних послова у канцеларији, који се нагомилају чим мало не дођем у канцеларију, па их не могу после лако да савладам. Ну, ипак увек ћу се радо одазвати свакој Вашој наредби, коју ми издате и у овој намери.

Господину Председнику Министарског Савета одан

19. новембра 1905. г.

Београд.

Рефернат за основну наставу

Љуб. М. Протић

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

917. РЕДОВНИ САСТАНАК

19. октобра 1905. год.

Били су: потпредседник **Ср. Ј. Стојковић**; редовни чланови: **Павле Ј. Поповић**, **д-р Чед. Митровић**, **Јован Н. Томић**, **Љубомир М. Протић** и **Ранко Петровић**; и ванредни чланови: **Никола Лазић**, **Мирко Поповић**, **Милутин К. Драгутиновић** и **Светозир П. Стевановић**.

Пословођ: **М. И. Шеварлић**.

I

Прочитан је и примљен записник 916 састанка.

II

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 6. прошлог месеца, ПБр. 14569, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Стеве Чутурида, пензионара, који је молио да се његово *Упуство за буквар*, које је у рукопису поднео, одштампа о државном трошку и употреби као помоћно средство при предавању буквара у народним школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Љубомир М. Протић и Владимир Д. Стојановић да ово Упуство прегледају и о њему Савету поднесу заједнички реферат.

III

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 23. пр. месеца, ПБр. 11174, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Јована Мормановића, капелника нишке железничке музике и певачке дружине, који је молио за место учитеља музике у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоли г. Петар Крстић, учитељ музике прве београдске гимназије, да прегледа документа г. Мормановића и да о њима Савету реферује.

IV

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 23. прошлог месеца, ПБр. 15879,

којим је спроведена Савету на оцену молба г-ђе Даринке Ђорђевићке, учитељице, која је молила да се стави у пензију према поднесеном уверењу лекарске комисије.

По прегледу поднесенога уверења лекарске комисије, а на основи тач. 10. чл. 33. закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да г-ђу Даринку Ђорђевићку, учитељицу, треба ставити у пензију.

V

Саслушан је усмени реферат г. Ранка Петровића, редовног члана Савета, о молби г. Димитрија Шумкараца, учитеља у пензији, који је молио да се поврати у учитељску службу.

По прегледу службених података молиочевих, према реферату г. Петровића а на основи чл. 81. закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да се г. Димитрије Шумкарац, учитељ у пензији, може повратити у учитељску службу ако уверењем лекарске комисије, коју буде одредио г. Министар, докаже да је способан за учитељски рад за дужи низ година а то с тога што се у неколико случајева приметило да су непоуздана лекарска уверења, која су сами учитељи у оваквим случајевима подносили.

VI

Саслушан је усмени реферат г. Ранка Петровића, редовног члана Савета, о молби г-ђе Јелисавете (Вучковићеве) Катанићке, пређашње учитељице, која је молила да се поврати у учитељску службу.

По прегледу службених података о овој учитељици, према реферату г. Петровића а на основи чл. 81. закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да се г-ђа Јелисавета (Вучковићева) Катанићка, пређашња учитељица, може повратити у учитељску службу ако уверењем лекарске комисије, коју буде одредио г. Министар, докаже да је способна за учитељску службу.

VII

Саслушан је усмени реферат г. Ранка Петровића, редовног члана Савета, о молби г-ђе Анђелије М. Јовановићке, учитељице у пензији, која је молила да се поврати у учитељску службу.

По прегледу службених података о овој учитељици, према реферату г. Петровића, а на основи чл. 81. закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да се г-ђа Анђелија М. Јовановићка, учитељица у пензији, не може повратити у учитељску службу с тога, што је прошло десет година откад је стављена у пензију и што је у пензију стављена због тога, што је последњих година свога службовања добијала слабе оцене рада у школи.

VIII

Саслушан је усмени реферат г. Ранка Петровића, редовног члана Савета, о молби г. Глигорија Јовановића, учитеља у пензији, који је молио да се поврати у учитељску службу.

По прегледу службених података о овоме учитељу, према реферату г. Петровића, а на основи чл. 81. закона о народним школама,

Савет је дао мишљење: да се г. Глигорије Јовановић, учитељ у пензији, не може повратити у учитељску службу с тога, што је због слабог успеха у раду и стављен у пензију и што је зашао у године, те нема изгледа да ће бити добар радник у школи.

IX

Саслушан је усмени реферат г. Ранка Петровића, редовног члана Савета, о молби г. Михаила Карића, управника пореског у пензији и пређашњег учитеља, који је молио да се поврати у учитељску службу.

По прегледу службених података о овоме кандидату и према реферату г. Петровића, а на основи чл. 81. закона о народним школама, Савет је већином гласова дао мишљење: да се г. Михаило Карић, пређашњи учитељ, не може повратити у учитељску службу стога, што је одавно прекинуо рад у школи.

Овим је завршен овај саветски састанак.

918. РЕДОВНИ САСТАНАК

2. новембра 1905. год.

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник Ср. Ј. Стојковић, редовни чланови: д-р Чед. Митровић, Васа Димић, Јован Н. Томић, Љубомир М. Протић и Ранко Петровић; и ванредни чланови: Мирко М. Поповић, Милутин К. Драгутиновић, Михаило Ј. Ђорђевић, д-р Светолик П. Стевановић и д-р Светозар Марковић.

Пословођ: М. И. Шеварић.

I

Прочитан је и примљен записник 917. састанка.

II

Председник Главног Просветног Савета подноси Савету предлог, који гласи:

„Главни Просветни Савет често је позван да даје мишљење по молбама о пензионовању оболелих учитеља и учитељица. Али и поред лекарских сведожаба, које се уз оваке молбе прилажу, чланови Главног Просветног Савета често се налазе у недоумици када им ваља донети тражено мишљење о пензионовању. Томе су узрок сама лекарска уверења, која у многим случајевима нису довољно документована, или нарочито избегавају да буду јасно одређена и афирмативна, или, најзад, целокупном стилизацијом својом изазивају сумњу у озбиљност болести са које се подноси молба за пензионовање.

Како је пензионовање по молби релативно младих учитеља и учитељица врло штетно по државане интересе, јер непрестано терети државни буџет новим доживотним рентама, то је Главном Просветном Савету част предложити г. Министру просвете, да се од сада пензионовање оболелих (неспособних за рад) учитеља и учитељица врши на

сигурнијим и јаче документованим доказима. По мишљењу Главног Просветног Савета такви докази и гаранције могли би се имати само тако, ако би г. Министар Просвете прописао да се лекарска уверења могу добијати само од нарочите лекарске комије која би функционисала при Министарству Просвете.

У томе циљу Главном Просветном Савету предлажем:

1, да се при Министарству Просвете установи стална лекарска комисија од три лекара, које поставља г. Министар Просвете (По потреби ова комисија могла би позвати и лекара специјалисту);

2, да је сваки учитељ (или учитељница), који би молио да се због болести или какве друге телесне неспособности стави у пензију, дужан доћи у Министарство Просвете, пријавити за лекарски преглед и положити прописну таксу за лекаре и лекарско уверење;

3, да се лекарска комисија, на позив Министарства Просвете, састаје у самом Министарству где би у једном локалу извршила потребан лекарски преглед. У случају потребе комисија може захтевати клинично посматрање болесника, које би се обављало у приватном стању болесника, или у једној од београдских болница;

4, да само на основу уверења, које ова комисија предаје директно Министарству Просвете, може молилац бити стављен у пензију;

5, најзад, ова иста процедура имала би важити и за оне случајеве, када би молилац по оздрављењу захтевао да се поново врати у службу.

Како је Главни Просветни Савет уверен да би се на овај начин, пре свега, уопште смањио број пријавника за пензију, а они, који би је добили, добили би је праведно, то је Савет у свему усвојио овај предлог свога председника стим да би добро било да ова иста процедура важи и за давање одсуства учитељима од године дана и да се овај предлог поднесе г. Министру просвете и црквених послова.

III

По члану 7. тач. б., Закона о уређењу Главног Просветног Савета (измене и допуне од 1. новембра 1886. год.) начелник просветног одељења министарства просвете и црквених послова свагда је редовни члан Главног Просветног Савета.

Како сада просветно одељење нема свога начелника, већ ту дужност врши г. д-р Петар Л. Вукићевић, секретар министарства, то је Савет одлучио: да се на место г. Ловчевића, пређашњег начелника министарства просвете и црквених послова и редовног члана Савета, позива у саветске седнице вршилац дужности начелника г. д-р Петар Л. Вукићевић.

IV

Пошто има повише референата, којима је Савет упутио на оцену поједина дела још пре годину две дана, то је Савет одлучио: да се поново умоле сви они референти саветски, који држе на реферату упућена им дела више од три месеца, да одмах Савету поднесу своје реферате о послатим им делима, или да Савету врате дела и без реферата, како би Савет могао одредити друге референте.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

V

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 20 прошлог месеца, ПБр. 17449, којим је спроведена Савету на оцену молба петорице грађана из Ниша, који су молили за одобрење да се у приватној Вишој Женској Школи у Нишу отвори пети разред жепске гимназије.

Пошто ову молбу није поднео Управни одбор Више Женске Школе у Нишу, то је Савет одлучио: да се не може упуштати у решавање овога питања дотле, док се по овој молби не саслуша управни одбор ове школе.

VI

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 21. септембра ове године, ПБр. 15309, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Ристе Т. Пророковића — Невесињца, који је молио да се његова књига: „Невесињска буна 1874. и почетак устанка у Херцеговини 1875. године“, коју је издала задужбина Илије Коларца, откупи за поклањање ученицима народних и средњих школа и да се препоручи за хвјажнице народних и средњих школа.

Савет је одлучио: да г. Михаило Ј. Ђорђевић, ванредни члан Савета, ову књигу прегледа и о њој Савету реферује.

VII

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 4 прошлог месеца, ПБр. 16585, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Николе М. Савића, професора шабачке гимназије, који је молио да се његова књига: „Српска историјска читанка“, коју је у рукопису поднео, одштампа о државном трошку и употреби као помоћна књига при изучавању Историје Срба у средњим школама.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Јован Н. Томић, д-р Михаило Р. Поповић и Миленко Вукићевић да ову књигу прегледају и о њој Савету реферују.

VIII

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 27. прошлог месеца, ПБр. 17666, којим се, поводом молбе г. Јована Максимовића учитеља у оставци, пита Савет за мишљење: да ли се и учитељи у оставци могу јављати на стечај за задобивање учитељских места по чл. 35. закона о народним школама.

На основи чл. 35. закона о народним школама и чл. 24. Правила за грађење учитељског распореда, Савет је дао мишљење: да се на стечај за задобивање учитељских места могу јављати и они учитељи у оставци, који нису дали оставку по *ранијим законима* о народним школама, па према томе, да се на стечај може јављати и г. Јован Максимовић, учитељ у оставци, који није дао оставку на учитељску службу по *ранијим законима* о народним школама.

IX .

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 18. прошлог месеца, ПБр. 17387, којим се пита Савет за мишљење: да ли се може поставити за учитеља народних школа г. Хранислав Кожегинац, свршени богослов, који у богословској сведоцији има „лоше“ владање.

Савет је дао мишљење: да се г. Хранислав Кожегинац, свршени богослов, може поставити за наставника народних школа, ако поднесе уверење од надлежних власти за све време од кад је школу свршио да од свршетка школовања има добро владање и ако поднесе уверење од своје пређашње школске власти из којег би се могао видети због чега је кажњен и да у сведоцији оцену лошег владања није добио због какве крушне и прљаве кривице.

X

Прочитан је реферат г.г. Јована Н. Томића и д-ра Чедомиља Митровића, редовних чланова Савета, о молби г-ђе Марије Т. Радивојевићке, учитељице која је молила да се стави у пензију према поднесеном уверењу лекарске комисије.

Реферат г.г. Јована Н. Томића и Чедомиља Митровића гласи:

Главном Просветном Савету

Према одлуци Главног Просветног Савета од 12 ов. месеца СБр. 153 част нам је поднети реферат о молби г-ђе Марије Радивојевићке, учитељице у Голој Глави, у округу ваљевском, од 6 септембра ове године, којом је молила да се стави у пензију.

Размотрили смо сва акта о овом предмету.

На основу њих, а нарочито према уверењу лекарске комисије од три члана од 28 септембра, коју је одредио Г. Министар Просвете и Црквених Послова својом одлуком од 16 септембра ове године, налазимо да г-ђа Радивојевићка, — ако је навршила десет године сталне учитељске службе — може бити стављена у пензију, због телесне слабости, на основу чл. 33 закона о народним школама.

Али приликом разматрања ових аката запазили смо извесне појаве, за које сматрамо да нам дужност налаже да их констатујемо. То су:

1. Лекарска сведоција од 19 новембра 1904 године првог окружног физикуса округа подринског, г. Д-р Николе Ђорића, на основу које је г-ђа Радивојевићка „као потпуно здрава и за учитељски рад телесно способна жена“ враћена у учитељску службу, стоји у опреци с лекарском увером госпођиног домаћег лекара, г. Д-р Драг. Марковића од 8 јануара 1905 године, којим се тврди, да је госпођа Радивојевићка, пре пет месеца (дакле, у августу 1904) пљувала „крвљу“ а да је у доба лекарског прегледа „имала катар у десном врху плућа, откуд долази и малокрвност, због чега је била послата и провела један месец дана на бањи.“

2. Да и комисијско лекарско уверење од 11 фебруара; даље, такво уверење без датума, о прегледу извршеном по наредби Г. Министра Просвете и Црквених Послова од 5 марта ПБр. 4698, и комисијско уверење од 28 септембра ове године, утврђују лекарски суд домаћег лекара г. Д-ра Драгут. Марковића, што све још више улива сумњу у прво лекарско уверење, на основу кога је г-ђа Радивојевићка враћена у службу.

www.unilib.rs. Да је г-ђа Радивојевићка у својим молбама од 1. децембра, којима је молила да се врати у учитељску службу, стално тврдила да је потпуно здрава и за учитељски посао способна, тврдећи то у молби од 15 новембра позивањем на лекарско уверење издато јој два дана *доцније*, 17 новембра; међутим у молби од 8 јануара тражи двомесечно одсуство од дужности на основу уверења свог домаћег лекара, којим се тврди да је она у доба повраћаја у учитељску службу била болесна. Подноси се ово уверење за доказ свог слабог здравља, које је такво било и раније, и на основу њега тражећи одсуство г-ђа Радивојевићка побија своја уверења у ранијим молбама да је била здрава у доба повраћаја у службу.

На основу свега овога мишљења смо:

1. Да Главни Просветни Савет може дати мишљење да се г-ђа Радивојевићка стави у пензију; али,

2. Једновремено с тим да се први окружни физикус округа шабачког. г. Д-р Никола Ђорић оптужи за дело учињено у службеној дужности, које се казни по тач. 16 § 133 кривичног законика;

3 да се г-ђа Радивојевићка оптужи за дело обмане власти, које се казни по тач. 1 § 359.; и

4, према коначној судској одлуци, која се буде добила по овим делима, да Министарство Просвете и Цркв. Послова поднесе тужбу против г-ђе Радивојевићке и г. Д-ра Николе Ђорића за накнаду штете причињене држави њиховим неисправним радом.

16 октобра 1905 год.

Београд

Чланови Главног Просвет. Савета

Јован Н. Томић

Д-р Чед. Митровић

Савет је у свему са свима против једног гласа усвојио овај реферат г.г. референата и, на основу тач. 10. чл. 33. закона о народним школама, дао мишљење:

1, да г-ђу Марију Т. Радивојевићку, учитељицу, треба ставити у пензију; али

2, једновремено с тим да се први окружни физикус округа подринског г. д-р Никола Ђорић оптужи за дело учињено у службеној дужности, које се казни по тач. 16. § 133. Кривичног Законика;

3, да се г-ђа Марија Т. Радивојевићка, учитељица, оптужи за дело обмане власти, које се казни по тач. 1. §. 359. Кривичног Законика; и

4, према коначној судској одлуци, која се буде донела по овим делима, да Министарство просвете и црквених послова поднесе тужбу против госпође Марије Т. Радивојевићке, учитељице, и г. д-ра Николе Ђорића за накнаду штете причињене држави њиховим неисправним радом.

XI

Саслушан је усмени реферат г. д-ра Чед. Митровића, редовног члана Савета, о томе да ли г. Владимира Радојевића, учитеља у Трњанима, према поднесеном уверењу лекарске комисије од 23. септембра ове године, треба и даље држати у учитељској служби.

Према реферату г. д-ра Чед. Митровића, а на основи тач. 10. чл. 33. закона о народним школама и поднесеног уверења лекарске комисије, Савет је дао мишљење: да г. Владимира Радојевића, учитеља, треба ставити у пензију.

Овим је завршен овај саветски састанак.

919. РЕДОВНИ САСТАНАК

9. новембра 1903. год.

Били су: председник: Сава Урошевић; вршилац дужности начелника министарства просвете д-р Петар Л. Вукићевић; редовни чланови: Павле Ј. Поповић, д-р Чедомиљ Митровић, Васа Димић, Јован Н. Томић, Љуб. М. Протић и Ранко Петровић; и ванредни чланови: Никола Лазић, Мирко Поповић и д-р Светолик П. Стевановић.

Пословођ: Миладин И. Шеварлић.

I

Прочитан је и примљен записник 918. састанка.

II

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 7. овога месеца, ПБр. 9405, којим се пита Савет за мишљење: за коју врсту указних наставника средњих школа има квалификације г. Недељко Гиздавић, свршени ученик Велике Школе.

Савет је одлучио: да се умоли г.г. д-р Петар Л. Вукићевић да прегледа документа молиочева и да о њима Савету реферује.

III

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 4. овога месеца, ПБр. 18742, којим је спроведена Савету на оцену молба г. Антонија Кимпановића, порезника у пензији и пређашњег учитеља, који је молио да се постави за учитеља народних школа.

По прегледу службених података молиочевих Савет је дао мишљење: да се г. Антоније Кимпановић, порезник у пензији, не може повратити у учитељску службу с тога, што је дуже времена провео ван учитељске службе, а при том је сам струку променио.

IV

Прочитано је писмо г. Председника Министарског Савета, Министра просвете и црквених послова од 21. овога месеца, ПБр. 17688, којим је спроведена Савету на оцену молба проф. г. Николе Врсаловића, који је молио за одобрење да се његова „Школска табла“, од које је поднео на углед модел са цртежом, може употребљавати у народним и средњим школама.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

WWW.UNILIB.RS
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА
 Савет је одлучио: да ову таблу треба опробати најмање три месеца у неколико београдских средњих школа и да после тога директори тих школа министарству поднесу извештај о практичности ове табле.

V

Прочитан је реферат г.г. председника саветског Саве Урошевића, д-ра Чедомиља Митровића и Михаила Милошевића о кривици г-ђе Јелисавете Маринковићке, учитељице у Тропоњу (окр. моравског).

Према рефератима г.г. референата Савет је дао мишљење:

1, да је потребно да надлежна полицијска власт накнадно узме реч од оптужене г-ђе Јелисавете Маринковићке о томе: да ли су јој прочитане све тужбе и које изреком, и да ли има још шта на све те тужбе да одговори сем њеног одговора, који је упутила начелнику среза ресавског од 20. септембра ове године; и

2, да иследна власт допуни извиђање у колико би то било потребно да се утврди: да ли постоје сва дела за која се оптужује г-ђа Маринковићка и да ли је она за та дела одговорна.

VI

Прочитан је реферат г. Петра Ј. Крстића, учитеља музике у I београдској гимназији, о квалификацији г. Јована Мормановића, капелника нишке железничке музичке и певачке дружине, који је молио за место учитеља музике у средњим школама.

Према реферату г. Крстића, а на основи чл. 64. закона о средњим школама, Савет је одлучио: да г. Јован Мормановић нема прописне квалификације за учитеља музике у средњим школама.

VII

Прочитан је реферат г.г. Ристе Т. Николића и Радоја Дединца о књизи: „Основи математичке географије“ превео Коста Ф. Ковачевић, бивши професор, коју је понудила на откуп г-ђа Емилија, удова пок. Косте Ф. Ковачевића.

Реферат г.г. Ристе Т. Николића и Радоја Дединца гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледали смо *Основе Математичке Географије* д-ра Мих. Гајстбева, које је превео (†) проф. Коста Ковачевић, и част нам је о томе поднети оцену Главном Просветном Савету.

Две су главне мане у овоме уџбенику. Прва је у томе, што је писац неке одељке, и ако не тако важне, опширно разрадио, а друга, што је изоставио неке појединости, које су неопходне у уџбенику математичке географије.

Тако је требало у кратко изнети мерење степена, само најновије, а не почети још са првим (с. 19). Приликом говора о револуцији земљиној није требало онолико излагање о аберацији (с. 25), врти онако опширно о месечеву путу и помрачењу (с. 35). Није требало износити све планетне системе, већ само Коперникову (с. 41).

Међутим у уџбенику ни помена нема о компасу, картографији и поларној светлости, као ни о томе, шта је математичка географија.

Остале су омашке од споредног значаја као: „ступњевни“ место степени, „поли“ место полови. Није прецизна дефиниција о географској дужини и ширини (с. 15), нити данас важи као најдубља рупа на земљи она, коју писац помиње (с. 20, у примедби), већ је то у Шлезиви код Рибника (2002 м.).

Мишљења смо, да се овај уџбеник ипак може употребити у средњим школама с напоменом наставницима, да попуне оно, што је изостављено.

Захваљујући се поверењу Главног Просветног Савета остајемо

19. Септембра 1905 г.
Београд.

Риста Т. Николић, проф.
Радоје Дединац, сулент.

Према овим рефератима г.г. референата Савет је одлучио: да се књига: „Основи математичке географије“ од д-ра Мих. Гајстбека, у преводу поф. Косте Ф. Ковачевића, може употребљавати у средњим школама као уџбеник приватног издања.

Г.г. Ристи С. Николићу и Радоју Дединцу, у име хонорара за реферовање о овој књизи, одређено је свега *тридесет (30) динара*.

VIII

Прочитан је реферат г.г. Саве Антоновића, Јована Марјанског и Ристе Т. Николића о књизи: „Земљопис за средње и стручне школе.“ Друга књига. „Балканско Полуострво“, од професора Срећка А. Милетића, који је молио за одобрење да се ова његова књига може употребљавати као уџбеник у средњим и стручним школама.

Реферат г.г. Саве Антоновића, Јована Марјанског и Ристе Т. Николића гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледали смо *Земљопис* за средње и стручне школе, друга књига: Балканско Полуострво од г. Срећка А. Милетића, професора I Београдске Гимназије, и част нам је о томе поднети оцену Главном Просветном Савету.

Уџбеник је од 5 табака (8^о), 82 стр., штампан у Београду 1905 г., цена 1 дин.

Дела, која писац у предговору као *изворе* помиње и којима се служио при изради овога уџбеника, нису одабрана. Пре свега сва су страна — немачка (међу њима и један „Geogr. Kalender“), само је једно српско „Статистички Годишњак Краљевине Србије“ и то за 1900 год. и нема ни једног стручног географско-геолошког рада о Балканском Полуострву од наших познатих научника. По појединим погрешкама, као и по површној обради појединих питања, види се, да му ти радови нису ни познати, не зна ни за најважније, а то не сме бити са писцем уџбеника о Балканском Полуострву. Незнање извора је главна и основна мана пишчева, с којом су у вези и многе друге. Не знајући изворе писац није имао шта да проучи и на тај начин није могао стећи општа и темељнија знања о Полуострву. Због тога често нема довољно реда и системе у излагању, јер му је материјал нејасан. — Даље пада у очи, да је писац нарочито гледао, да учини неке измене и унесе новине, како би тиме избегао сличност са којим другим уџбеником. То га је можда навело, да употреби немачке изворе и то баш за Балканско Полуострво, које је нама у географском погледу боље познато по Немцима. Због тога је изгледа и распоред у уџбенику друкчији, но у досадашњима, али неправилан. Место да о Грчкој, као издвојеној земљи на Балканском По-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

дуострву, и о Бриту као острву, говори најпосле, он то чини са Турском Царевином, што не би требало. На тај је начин утурио острво онде, где се излаже географија Полуострва, а најпосле је ставио државу — Турску Царевину — која је на Полуострву и захвата поједине његове централне делове. Писца су ту руководили површни разлози, колико да учини неку измену, а не дубљи географски. Можда због тога, да се разликује од других, погрешно употребљује, као што ћемо видети, „океанска“ место „средоземна“ клима, а јамачно му је због тога и номенклатура нешто другачија (али погрешна), а и неке друге појединости.

Најмање је писцу позната *орографија* Балканскога Полуострва; изгледа, као да је то споредно у овоме уџбенику, јер о њој говори често врло произвољно. Уз то је излагање орографије без реда и системе. Разликује четири планинске системе место пет, јер албанско-грчку рачуна у динарску, што не би требало. Не набраја те системе одмах у почетку ради лакшег прегледа ђацима, већ после неколико реченица, из којих се види слабо орографско знање; почиње орографију динарском планинском системом место родопском, која је најстарија а и захвата централни део Полуострва. Не помиње границу те системе према осталима, јер му је свакако непозната, нити главне и карактеристичне планине у њој, већ само помиње *Динару* и *Смолику*. Висина је Динаре 1913 м., а не 1810 м. Помиње „расед: Фоча — Сарајево — Травник — Јајце — Бихаћ“, који „дели Босну и Херцеговину у погледу висинске разгране на два дела, „источни и западни“. Судећи по томе раседу, као и по још једноме, који је по писцу у Славонији, а према граду Вуковару, изгледа да писац нема јасне појмове о раседу. На *Дурмитору* је највиши врх *Ђирова Пећина* (2528), а не *Воботов Кук*, као што писац вели.

О планинама *карпатске* и *балканске* планинске системе у с. и. Србији говори уједно, не издваја једне од других. Групише их веома незнаљачки: *Дели Јован* везује код *Вришке Чуке* за *Стару Планину*, а од Стола се на југ наставља *Ртањ* и друге планине, од којих је крајња *Црни Врх* према Знепољу. Не помиње ни у загради, одакле почињу планине балканске системе. Ништа о подели Балкана, нити о котлинама, које граниче балканску систему према родопској. Место њих помиње горњи ток *Горње Тунце* и *Горње Струме* (треба *Стрјеме*: река јужно од Балкана, а Струма је у Македонији).

Родопска планинска система не захвата само „југоисточну страну“ Полуострва, већ и његов централни део. Не износи границу те системе према осталима, нити сматра за потребно, да ту прегледно нагласи карактеристичне планине те планинске системе. Све планине у Старој Србији сматра да су родопске системе, што није, и ређа их, као и оне у Македонији, сасвим произвољно, без систематскога реда. Место главних где где помиње споредне нпр. *Благушу* а *Беласицу* не, даље помиње *Бунар-Даг* и друге споредне у с. з. делу Старе Србије. Планину *Караџа-Даг* (која је јужно од Балкана) погрешно зове Црна Гора, а треба *Срнена Гора* („планина на сњрната). *Мусала* је врх на Рили, а не на Родопи, највиши је врх на Рили, а не у родопској системи, јер је највиша планина у тој системи она, која и на Балканскоме Полуострву — *Олими*. Планина Олимп није у Грчкој и погрешно је говорити о Олимпу, где и о планинама Краљевине Грчке.

О *низијама* и *пољима* требало је ради целине говорити у засебноме одељку, а не онако растурено. О пољима Босне и Херцеговине, о котлинама Македоније и Старе Србије и о језерима писац је могао нешто исцрпније рећи.

Говорећи о *рекама и језерима* не помиње бар неке знатније планине на главном развоју Полуострва, које дели воду Црноме Мору и осталима. Ни помена о главним хидрографским центрима на Полуострву. На *Јужној Морави* и *Нишави* не помиње ни једну клисуру. Говорећи о десним притокама Јужне Мораве не помиње *Врлу Реку*, која спада у ред њених већих притока. *Места* не извире само „на планини Рили“, већ њен један крак *Црна Места* извире у Родоци, а други *Бела Места* у Рили.

О *облику* Балканскога Полуострва говори врло штуро и непотпуно, помињући упореднике, степене и оно, што је од спореднога значаја. Нигде о главним тачкама и облицима обала, што је од значаја по облик Полуострва. Поред источне обале Црнога Мора непотпуно је означена и западна обала Јадранскога и Јонскога Мора, за коју писац вели:..... „идући са северне стране, пружа се најпре југоисточно (докле?), за тим среће јужно (докле?) па се затим наставља југоисточно (докле?). Требало је означити, бар у загради, где су та скретања и поменути који залив као и острва. Иначе, шта ће ђак научичи? У осталој то се и не износи у удбенику, јер је тежња да сам ученик са карте опише скретања обале. — Од Матапана до Београда има у дужини 465,6 км., а писцу је од Матапана до Дунава готово 1000 км. За дужину северне границе Балканскога Полуострва треба рећи око 1185 км., а не 1200 км.

Обим Македоније и Старе Србије писац погрешно схвата: у Македонију рачуна и данашњи косовски вилајет (скопску Стару Србију). Због тога и вели како су према јужној граници Краљевине Србије Македонија и Стара Србија (новопаз. санџак). Добро је што бар уједно о њима говори, само им величина није 94.499 км²., већ 74.709 км². Цинџари у Македонији нису што и Румуни. Говорећи о турској царевини помиње све њене становнике, па и Цигане, а о Србима ни помена — свакако је томе узрок немачки извор. — Погрешно је рећи, да је Црна Гора велика 10.000 км², кад нема толико, као ни становника 300.000; нити пак за Балкавско Полуострво да има скоро 500.000 км². Те је бројеве могао писац заокружити за време предавања а не у удбенику, нарочито кад у томе није доследан.

И у *номенклатури*, која је од значаја у свакоме географском раду, има погрешака, као што су: *Осогова* (м. Осогов), *Рогозна* (м. Рогозна), *Арфански Залив* (м. Орф. З.), *Чехотина* (м. Ђатина), *Малик Језеро* (м. Малишко Ј.), *Водена* (м. Воден), *Галишица* (м. Галичица), *Искер* (м. Искар), *Зибевце* (м. Жбевце), *Фјума* (м. Фијума), *Благуша* (м. Тауш), *Босфор* (м. Востфор), *Плашковица* (м. Плачковица), *Девич* (м. Девич), *Побјеник* (м. Зобијеник). *Нице* (м. Ниче), *Неречка* (м. Нередска) и др. И у томе се види, колику је погрешку учинио писац, што је превидео српске изворе.

Осим тога, поред још много чега непотпуног и површног, има у овоме раду излишнога и понављања. На пр. кад каже, да је име Балканскоме Полуострву дато по планини Балкану, онда је излишно рећи: „и ако то није, у погледу висинске разгране, ни највиша ни најпространија а ни најзнатнија планина“ (с. 1). Треба знати, да је то име дато онда, када се и мислило, да је Балкан главна планина на Полуострву. Излишно је помињати у Грчкој она незнатна језера (Карла, Врахори и др. с. 74), као и онако опширно и разучено излагати обалу Грчке. Говорећи о Црној Гори излишно је онолико истицати витештво као и „љуће бојеве“ и помињати све дворце кнежеве. То је ствар наставника, да за време предавања о томе узгред помене ђацима, а у удбенику треба рећи нешто стварније нпр. о напретку економном или привредном и др. томе слично. — Кроз цео се

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

удбеник провлачи у опште позната реченица, како је земља насељенија по речним долинама, но по планинама, или како је та и та земља „брежуљкаста и планинска,“ а већ у Грчкој поменуто је готово за сваки град, како извози суво грожђе. Није у економним одељцима издвајао специјалне продукте појединих земаља, које би у почетку нагласио као опште, већ непрестано једну исту ствар понавља уз многе друге споредне, те се губи из вида оно, што је главно. Где где је и сувише опиширан као нпр. у економном одељку Србије, као да је удбеник намењен поглавито ђацима Трговачке Академије.

Уз то се редовно види неумешност пишчева у изражавању. Тако нпр. вели: Балканско се Полуострво простире између Дунава и „*разгранатих мора*“ (с. 1); „његову *западну страну* (т.ј. Б. Полуострва) *оиколавају простране планине*“ (с. 3); „.....Равнице су незнатне, а и обала је..... мало развијена. Реке су већином *од споредног значаја*“ (с. 4); „*По висији дели река Морава Србију на три дела*“ (с. 9); „Мачва је највећа и најплоднија равница... *велика око 12 часова*“ (с. 10); „Власинско језеро (треба Блато) је у *поречју* Власине“ (с. 15); а познато је да Власина из њега отиче, као и да место „поречје“ треба рећи слив; „Планина Рила *језерска је област*“ (с. 69); „*Идући јужна обала (Грчке) све се јаче сужава. Према томе, како се сужава обала, Грчка је раздељена на многобројна острва, полуострва итд.*“ (с. 72); „У Јужној Грчкој (Пелопонезу) *на средини земље простире се Аркадијска висораван*“ (с. 78); и др.

Ни на *правом* писац није обратио довољно пажње. Тако нпр. пише: *Родопска* система (место родопска с.), *Динарска* с. (м. динарско с.), *Тракијска* (м. тракијска м), *Сереска* низија (м. сереска н.), *Аркадијска* висораван (м. аркадијска в.), околина *Мостарска* (м. о. мостарска), лука *Солунска* (м. лука солунска), *Косово поље* (м. Косове Поље), *Шар планина* (м. Шар Планина) и др.

Осим тога има још других замерака разне врсте. Нпр. није истина, да се у Нишу води „врло жива трговина.“ Лан и конопља се не саде, како писац вели, већ сеју. Није баш требало уносити, како су ужичке пршуте „врло укусне.“ Шећерне репе нема сада у Србији, а писац вели, да највише роди у пожаревачком округу. Не помиње број становника у Лесковцу, и ако у њему има преко 14.000, нити помиње висину Стрешера, која износи близу 2000 метара.

Поред тих многобројних мана у овој књизи можемо истаћи једну добру страну, што је писац у овоме раду обратило више пажње на обраду материјала но до сада, нарочито је топографија довољно прецизна, а и добро су разрађени економни одељци и наглашене по где где етничке одлике појединих народа.

Према свему изложеном мишљења смо, да се овај удбеник не може примити ни за привремени, док се према претходним напоменама не изда у другој издању.

Благодарећи на поверењу остајемо Главном Просветном Савету

29. Аугуста 1905 год.

Београд.

понизни

С. Антоновић,
проф.

Јов. Марјански,
проф.

Р. Т. Николић,
проф.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBE.BS

www.unilib.rs Према овоме реферату г.г. референата Савет је одлучио: да се ова књига не може употребљавати као уџбеник у средњим и стручним школама,

Г.г. Сави Антоновићу, Јовану Марјанском и Ристи Т. Николићу, у име хонорара за реферовање о овој књизи, одређено је свега *шездесет (60) динара*.

IX

Прочитано је писмо г. Хенрика Лилера, професора Војне Академије, од 9. овога месеца којим извештава Савет да је г. Јован Бангрга, професор, од њега узео своје дело у рукопису: „Немачка читанка са речником“, које је Савет на 976. састанку 19. маја 1904. године био дао на реферат г.г. Ђури Б. Димићу, Мирку Поповићу и Хенрику Лилеру.

Према овоме извештају г. Лилера Савет је одлучио: да се овај предмет скине са дневнога реда и да се акт врати г. Министру.

Овим је завршен овај саветски састанак.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

НАУКА И НАСТАВА

РАД У ДРУГОМ РАЗРЕДУ ОСНОВНЕ ШКОЛЕ

ОД

Ј. МИОДРАГОВИЋА

(СВРШЕТАК)

III

Гимнастика

I. Важност телесног развитка

Одавно говоримо, како је здравље највеће богатство. Одавно је наука утврдила, да без правилног развитка телесног не може бити ни правилног развитка душевног ни среће у животу. А без здравља, снаге и среће појединаца не може бити ни здравља, снаге и среће друштвене, народне и државне.

Али залуд све то знамо и говоримо, кад ништа не чинимо. И нехотице нам овде пада на памет она народна изрека: „И ђаво зна шта је добро, ама неће да чини“. И доиста, много штошта ми знамо како ваља, али не чинимо.

А у последње време дошла је и тако звана „научна“ Педагогика (Хербартова), да нам и она у овом немару нашем помогне. Настраним и потпуно ненаучним проповедима својим: да васпитање има за задатак само развијање душевно, а да тело остаје *кући и лекарима*, она само сеје забуну и потпомаже наш немар у овоме, на штету здравља омладине а отуда и народа нашега. Ово је повратак у средњи век, када је тело сасвим презирано и сматрано за сметњу „спасењу душе“.

Међутим, данас је потпуно утврђено: да човека чини и тело и душа; да ово двоје чини једно; да се они једно од другог не могу одвојити; да се развитак једнога не може вршити без развијања другог; да је у здравом телу и душа здрава; и, најпосле да су за срећу нашу и личну и друштвену оба подједнако важна.

Телесни развитак долази још пре душевнога. Он је најбујнији онда, кад душевни тек почиње. То је о рођењу. Од десете до петнаесте године они се сустижу. Тек од двадесете до двадесет пете године телесни се развитак довршује, да душевни иде још даље. Али и од тада јадан је онај душевни развитак, који не буде потпомогнут добрим здрављем, него га поједине бољетице стану кочити и вући назад!

По томе, ми по школама имамо омладину баш у доба најбујнијег телесног раста и развика њенога, особито у основним школама. С тога се и не може замислити правилан рад васпитни у њима без телесног развика. Сваки други рад био би убијање и тела и душе и у омладине и у народа којему она припада.

С тога разумимо, да је телесни развитак у ово доба не само важан, него у неку руку и важнији од душевнога. Јер кад је тело здраво и напредно, душевни ће се развитак вршити *и сáм*, без наше помоћи. И вршиће се природно, правилно, и таман онолико колико може и колико треба према целокупном развикау. Велики енглески филозоф, биолог и социолог Херберт Спенсер, вели, да ми морамо гледати, да најпре у човека створимо *снажно тело*, које би било кадро да издржи све напоре у животу и у раду духовном. И то је сасвим тачно. Занемаривати телесну снагу или је стављати после душевног развика, то је и погрешно и штетно.

С тога је оно васпитање, које не само не занемарује телесни развитак, него га још, особито у прво време, ставља пре душевнога, и правилније и корисније. Јер снажно тело и добро здравље не само што чува тело од многе бољетице, заразе и пропасти, и што је подобно да издржи многа напрезања телесна, него оно силно потпомаже и правилан развитак душевни, и духовни и емоционални.

Напоље дакле с оном науком, која нас учи, да *двојимо* човека, па да узимамо само једну *иолу* његову, а другу и то *основну* да занемарујемо. Јер с њом не би пропевали ни појединци ни народ цео. А пазимо истински на здравље своје и здравље омладине, на које нас упућује и народно искуство, тврдећи, да је оно највеће благо.

2. Хигијенске погодбе

На првом месту наставници, као и родитељи, морају се старати, да **отклоне све** што би удило у здрављу у деце и доводило у питање сáм живот њихов. То је *назоб*, то су *заразе*, *покварен ваздух*, дуго *некретање* и *претеривање у духовном раду*.

Одавде излазе и дужности наше посебице:

а) Да чувамо децу и код куће и у школи од назоба, умереним *загревањем* станова и учионица и упућивањем да се *утопљавају* и чу-

вају од промаје, особито кад су загрејана; да се знојава избришу и пресвуку, а обућу да не квасе без невоље и да се пре спавања опасују.

б) Да пазимо на заразе и да их отклањамо одржавањем *примерне чистоте*; да се упознајемо са знацима њиховим, па чим се која појави, да одмах предузимамо што треба против њих и потражимо лекарске помоћи.

в) Да отклањамо оно од чега школска омладина највише страда, а то је покварен ваздух по учионицама. Ваздух може бити покварен од прашине, од дима и од разних испарења. Али се највише квари дихањем. Јер се он тада троши и истроши сав и ми поново удишемо после оно ђубре што смо га дихањем избацили из себе. И та је нечистота штетнија од свих оних других. Она је прави отров за крв и тело наше, па и душу. С тога се морамо старати, да се ваздух у учионицама, као и у собама где деца станују, *непрестано обнавља*. Лети рекло би се да је то лако одржати тиме, што ће прозори непрестано стајати отворени. Па опет то није тако лако, прво с тога, што на много места прозори не могу бити отворени за време наставе, нпр. поред улица, а друго с тога, што је каткад на пољу топлији ваздух него унутра, а он је онда и ређи и не може да улази унутра (где је хладнији и гушћи), док се и тада не отвори скроз. А зими, па и у пролеће и у јесен, кад је хладније време, прозори не могу бити отворени. Зато би се могли пожелети *добри вентилатори*, који би непрестано извлачили покварен ваздух те да овај уступи место чистоме. Но њих ће многе школе још за дуго чекати. И шта онда остаје? Ништа друго, но да се помажемо горњим малим прозорима, сталним проветравањем између часова и пажњом да се он што мање квари прашином и другим састојцима. Зато морамо пазити, да се што мање блата на обући уноси у школу, да деца не трче по школи и да се школе што боље чисте.

г) Да између појединих часова пуштамо децу редовно сваког сахата да се по четврт часа слободно крећу по чистом ваздуху, било слободно или у реду по два и два.¹⁾ Ваља знати, да се одмори не дају само због проветравања учионица него и ради овога *кретања* у дворишту, дворани или пространоме ходнику. Седењем у школи и дихање је успорено, на штету пречишћавања крви, и крвоток је отежан, на штету правилнога растурања крви по телу, а лучење у разним

¹⁾ У нас се још сматра као перешено питање како ће се поступати с децом за време одмора: да ли ће се пустити да се слободно јуре, или ће се шетати, у реду, као што је обичај у Немачкој готово по свима варошким школама, (и као што је и у нас чињен покушај у Београду 1899 године). Нашем немару и недруштвености више годи онај први начин. Немачкој марљивости, да сваку прилику експлоатишу у корист васпитања и навикавања на ред и заједницу, опет се више допада овај други. Међутим ваља знати, да је средина и у једнога и у другог начина добра, и да су у оба крајности штодљиве.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unib.rs

жлездама готово застало. С тога је потребно кретање ради дубљег удихања ваздуха и чишћења (оксидације) крви, ради бржега тока њенога по целом телу и јачег рада жлезда. Али се бесно јурење не сме допустити не само због обичнога „нерада,“ вике и несрећних случајева него и због здравља. Ни сувишно кретање, да се ђак окупа у зноју, (па после у школи, у хладовини, да захладни), ни сувишна задуханост, да дихању није доста нос него да дете мора дихати и на уста, и да не може да одахне, ни толика убрзаност радње срца, да се оно чује и да дете долази до узнемирености, није за здравље. С тога је потребна *мера*, и овде као и свуда. Ако су деца у реду, онда могу шетати живље, с веселошћу а каткад и с гимнастичким кораком, и певањем: а ако су растурена, онда не сме бити беснога јурења, дивље дрёке, свађе, цсовке и боја, већ се могу навикавати да ходају у пријатном разговору. Зато је најбоље, да је за време одмора и наставник међ њима.

д) Да духовни рад у школи *умеримо* тако, да он не буде на штету и телесном и душевном напретку. Утврђено је, да је тако звано умно или духовно преоптерећивање штетно не само за здравље телесно, него да оно производи и тако звану *нервозност*, а то је сувишна, претерана осетљивост, из које излази и пргавост, раздражљивост и многе мање и у индивидуалном и у друштвеном животу. У индивидуалном: превртљивост, нестаљност, суморност и т.д.; у друштвеном: набуситост, плаховитост, насртљивост, безобзирност и т.д.

А ово ћемо све отклонити, ако нам настава не буде тешка, ако више буде *очигледна, забавна, реална и практична*, с више *рада* а мање разрешавања тешких проблема и меморије, и ако не буде *трајала дуго*. Чини много и то, ако у њој, у дисциплини, не буде владао страх и трепет, него *мир, љубав и пријатно расположење*.

3. Дечје игре

Сви добитци од кретања у чистом ваздуху не могу се побрати само одморима између часова и *шетњом* за то време по дворишту, па било у реду или у слободном кретању. Ваља дати прилике деци, да се крећу много више. Истина је, да се она крећу и сама, код своје куће и на улици пре и после школе. Али и то кретање ваља донекле *доштити и регулисати*. Допуњавамо га новим покретима а регулишемо га кад сувишне, непотребне па и штетне покрете одстрањујемо а децу управљамо на боље и корисније покрете. Обоје се ово врши у *играма* дечјим и у намерном *вежбању тела* или гимнастици.

Било је питање: које је од овога двога *важније*? То је сувишно питање. И једном и другом кретању задатак је исти: да допуне опште кретање, те да правилније развијају тело и тиме утичу и на ду-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

шевни развитak. Прва Гимнастика у старих Грка и била је у самим играма. Доцније се ова реч сужавала у извесне покрете на справама и војничке, без справа; и данас она то и значи. А игре су отпале, и тек их је новије доба оживело поново. С тога данас и влада између њих ова подвојеност, и о дечјим играма говори се засебно. Зато је њих и наставни програм истакао нарочито.

Али се овде истиче напред друго питање: кад је за њих време? Могу ли се оне радити измеђ часова или онда кад су часови Гимнастике?

По нашем мишљењу за њих је најбоље отворено поље, а то је онда, кад се деца изводе у шетњу, За ово се и тако бира *најбоље време*, а тада је и ваздух најчистији. А у пољу једовољно простора и за лопту и за трчање у разним играма. Мало је игара, које се могу вршити у дворишту школском, а још је мање дворишта, у којима се могу вршити све игре. Сем тога за многе и време од једног часа гимнастичкога (од $\frac{3}{4}$ сахата), а још мање од четврт сахата одмора, није довољно.

Програм је побројао за овај разред ове игре: „пчела“, „шуге“, „жмуре“ и „соле“ за мушке, а за женске: „тита лобода“, „ја посејах лан“, „дица маца“ и „како с' оно лан чупа“ с певањем. То је свега за мушке 4 и за женске 4 игре за целу годину. Међутим само у књизи „Дечје игре“¹ има их 27; а ту нема ни свих што су ушле у наставни програм. Тих игара дакле, као и народних, има пуно, само оне још нису покупљене и сређене. С тога ће и с те стране бити добро, да учитељ почиње од деце: да их пусти да се сама играју, оних игара, којих се она сама играју, па тек после да их поступно упознаје и с новима. Да ли су за овај разред баш најзгодније ове што их је одредио програм, то је споредна ствар. Нека се учитељ не либи и не устеже да се озбиљно упозна с њима, па ће и сâм најбоље учинити згодан избор. Онда ће их наћи које се могу играти и у школском дворишту.

Што се тиче *начина*, како ће учитељ упознавати децу с појединим играма, то је лако погодити. И овде као и код осталих вештина важи оно најмоћније: **овако!** Овом је речју или методом и наш светитељ Сава учио народ како да ради оно што не уме. И нема простије и силније методе од ње.

Разуме се и по себи, да све ове игре наставници морају изводити с децом мирно, без љутње, без ружења и казна. А ако које дете неће да се игра или квари игру намерно, оно се може нагнати на игру и на ред у њој на други начин, а никако силом и казнама. Као и код певања тако и код играња ваља све да иде од срца, у најлепшем расположењу.

¹ „Дечје игре“ приредили Кат. П. Шарчевиќа и Ст. Ј. Николић а издала књијара Мите Стајића у Београду, 1902. Цена 1.20 динара.

Нада све предмете и прилике игре се истичу тиме, што су деца у њима најслободнија. Нигде нису толико остављена сама себи и нигде се не крећу тако слободно и не опредељују толико по својој вољи као овде. С тога су оне и за познавање деце и нарави њихове најзгоднија и најбоља прилика. Овде се најбоље позна и пргавко, немирко, и насртљивко, и сталан, мирољубив и озбиљан карактер, као и млитавко, страшљивица и каишар. И све се то у игри испољи најјасније и за времена, те добре особине наставник може потпомагати а лоше сузбијати и поправљати.

4. Гимнастика

Онда, кад нема довољно простора и времена за игру, а проста шетња за време одмора није довољна, деца раде гимнастику. Гимнастика има то преимућство над играма, што се може радити и у мањем простору и што исцрпљује све покрете. Сем тога она навикава на сложан рад, ред и послушност. У играма се развија саморадња и иницијатива воље деце, а овде се она навикава, да се потчињава спољној потреби или покорава туђој вољи. А пошто је и ово од велике потребе социјалне или друштвене, то је и Гимнастика скоро увек била међу наставним предметима, и ако јој није увек поклањана једнака пажња.

Наставни програм данашњи одредио је ове радње: 1) *вежбање у реду*: постројавање редова по један, два, три и четири; ход и трчање у редовима; окретање на лево и на десно. 2) *Слободна вежбања у месту*: савијање, пружање, махање и окретање главе, удова и трупа. 3) *Скакање* у висину и у даљину (само за мушке). А ове су радње одређене и за I разред, те се овде само понављају. И ово је доста за неразвијен и нежан организам деце овога разреда. Рад се на справама не мора вршити већ и с тога, што их свака школа не може имати, а оне се и не желе због честих несрећних случајева.

Још у „Одржавању реда“ напред ми смо изнели како ваља поступати при овоме. Војничка се команда не сме уводити никако, јер је она и смешна и тешка и сурова за децу. Али опет мора бити нешто слично на њу. Мора бити такта и одсечности. Али зато најпре мора бити *одређености*. Мора се деци увек напред објаснити какав покрет треба да учине и на шта ваља да пазе. Јер ако се ово не учини, деца ће грешити и рад неће имати онога јединства и лепоте које би иначе имао; а онда не би било од њега ни оне и онолике користи за душу, колико би је било иначе. Што више јединства то боље.

Вежбања у реду најбоље се врше у дворишту, кад је лепо време. Зато за њих ваља и узимати (а не одређивати) часове онда, кад је време најлепше. Вежбања у месту могу се чинити и у школи и у ходнику и у дворишту. То су најобичнији покрети, који се могу чинити и између часова увек па и за време самих часова, кад је нпр. моно-

тона усмена настава трајала дуже, па је у деце наступила замореност или досада. Овде није потребно ређати који се покрети овом приликом могу чинити. Довољно је само казати: сви могући, колико их наставници могу измислити, те да ниједан мишић не остане недирнут. Наставник ће радити напред те показивати, а ученици ће за њим. При овоме се не треба напрезати сувише. Ни код једног покрета не треба терати до краја ни у запињању ни у трајању. Свуда је доста, да се само учини покрет.

Скакање се може вршити само у дворишту и у пољу, а никако у затвореном простору, и то могу чинити само мушкарци. Земљиште или место за ово не сме бити каменито ни клизаво, него меко и равнаво. С тога је за ово најбоље песковито земљиште. У свако се двориште школско могу довући која кола песка и то је доста за годину дана.

Деца обично воле да скачу низ брдо, а то им се може допустити само онда, ако низбрдица није велика; иначе ваља да скачу у страну и уз брдо. Скакање у висину и тешко је и нема интереса за малу децу овог разреда.

Пошто се при сваком јачем кретању удише дубље, то ваља пазити, да телесна вежбања радимо онда, кад је ваздух чист и умерено топао. Особито не сме бити дубоко удихање у школи онда, кад је ваздух већ искварен дихањем и кад је иначе пун прашине.

После јача кретања деца не треба одмах да седну, а кад седну не треба одмах да наступи умни рад и умно напрезање. Као прелаз тада је најзгоднија каква вештина: ручни рад, певање, цртање или какав лакши писмени рад; или јача телесна вежбања уопште предузимати на свршетку часова пре и после подне, пред полазак кући.

Тако се најпре *отклања* оно што шкоди здрављу, па се после предузима оно чиме се тело јаче развија; па се и овде увек пази на хигијенске погодбе, те да би се од самога кретања поцрпла што већа корист за здравље телесно а с овим и за душевно.

IV

Ручни рад

I. О овом предмету уопште

Чудне је судбине био овај предмет уопште а у нас још чудније. Педагогија је за дуго развијала у човека само телесну снагу и душу његову, а заборављала **руке**, од којих културно човечанство живи. И да је спремала децу разбојничких скитачких народа, она би их вежбала оружју. Да је учила децу чисто земљорадничких народа, она би их вежбала у орању, копању и руковању разним алатима. А кад их спрема за много културнији живот, у којему се не само не може живети без **рада**, него кад овај рад још мора бити *промишљен* и *савршен*: онда

она *забравља руке*, а сувишним и штурим знањем убија дух и дави тело! Као да спрема омладину да се корењем храни и лишћем одева, или да седи скрштених руку и очекује мању с неба, или, што је још горе, да живи о туђем зноју, о туђој памети и умешности!...

О, бедна ли је и овака Педагогија и бедни ли су и оваки васпитаници њени! Они не би потпомагали културни развитак човечански, нити би повећавали срећу ни своју личну, индивидуалну, ни општу, друштвену, човечанску, него би је, напротив, смањивали.

Но на срећу, то није остало незапажено. Модерна Педагогија увидела је ову празнину, ову непотпуност, ову аномалију, овај недостатак у васпитавању омладине, па је почела тражити средства и начина, како да га попуни. И ако не теориски, оно се увидело практички: *да је огромна штета, што ми за све време младалачкога развитака и школовања не вежбамо руке деце апсолутно ни у каквом раду корисном за живот, ни у каквом ручном раду уопште*, где би се вежбало и око у посматрању и премеравању и мишљење у комбиновању, него се све svelo на тежак, апстрактан и у многоме некористан умни рад. Зато су деца узета у радионице, да израђују разне ствари од круте хартије и дрвета а доцније и од метала. Резултати ових првих покушаја показали су, да се деца *необично радо* баве овим радовима и да *они потпомажу и тело* у развитуку његову и *освежавају душу* за њене радове. А у умешности у појединим ручним радовима она дотерају често до савршенства. Ово је појачало важност и осталим вештинама у школи и све то, поред телесног, умног, моралног, естетичног и религијског васпитања, изнесе нову врсту васпитања, тако звано **уметничко** или **техничко васпитање**. И данас се оно сматра као *нераздвојни саставни део васпитања културнога или модернога човечанства и његове омладине*. Вештине су добиле више значаја у школи а тако названи Ручни Рад се све више *уводи у школу* као обавезан предмет у свима културним државама. Шведска и Норвешка и Француска предњачиле су у овоме.

У почетку беше само борбе око тога: *шта* деца да раде. Једни су тражили оно, што треба за живот. Али ту не беше поступности. С тога други, без обзира на корист у животу, створише и овде праву геометриску поступност. (Први се звао *привредни* а други *филозофски* правац). Но у овоме другом не беше никаква интереса за децу. С тога је наступио компромис измеђ ова два правца и јавио се трећи *педагошки*, који је ова два ујединио. Он је од оба два узео оно што је добро, а избацио оно што у њима није добро. Из првога узео је занимљивост, бирајући за рад оно што има *примене* у животу, а из другог само начело поступности, да се у бирању модела или ствари за израду иде од најлакшега све тежем. И тако данас без борбе и спора *све више осваја овај предмет земљиште у свему образованом свету*, па се почиње уводити и у друге школе сем народних као и на саме универзитете.

2. О увођењу његову у нас

Још је чудније судбине био овај предмет у нас. Мислиоци, који су пратили развитак модерне наставе у осталих образованих народа, доносили су и у нашој књижевности извештаје о кретању ове новине у других напредних народа и чланке о важности њеној. И тако се створи јавно мишљење и у нас, да је та новина корисна, и да је треба увести. И две учитељске скупштине донеше у својим одлукама: *да се овај предмет као посве користан уведе и у нас*. И закон о народним школама од 1898 уведе и овај предмет и то као *обавезан*. Али, како ће га наставници предавати кад га сами не знају? Зато се по свима окрузима приредише *курсеви за обуку самих учитеља*. Држава сама о свом трошку, а преко Друштва за увођење Ручног Рада у мушке школе, беше спремила потребан број наставника за овај посао и 1900 отвори се у тринаест округа тринаест курсева, колико беше наставника; а у осталима се имађаху отворити по свршетку ових. Већ беше набављен и потребан алат и грађа за све. И на ових тринаест курсева беше се слегло око пет стотина младих одушевљених учитеља, међу којима беше и учитељица, и посао тецијаше у најбољем реду, кад свет изненади фатална женидба последњег Обреновића, која донесе и промену политичкога стања. И та промена није могла да се изврши, а да не захвати и ову новину. Нови министар просвете говораше јавно, да ће он укинути све новине што их је његов претходник био увео, а то у главном беху: сталан надзор, грађанске и девојачке школе и Ручни Рад. И он их доиста хтеде одмах и укинути све, само да не беше законских сметња. Али оно што не могаше учинити законом, он могаше учинити расписом. Једном наредбом он обустави све курсеве, из разлога, што је учитељима узето време, које им је законом дано за одмор. А у целом свету ови су се курсеве и приређивали, па се и данас приређују, у време слободно од школских часова. У прво време мишљаше се, да ће министар наредити, да се барем ови започети курсеве продуже и доврше доцније, у време школско, јер им требаше још само недеља дана па да се доврше. Али „како таде тако и остаде!“ Прође и цела школска година и дође нов распуст школски и од довршења започетих курсева и отварање оних још шест нових не би ни трага ни гласа, и ако свуда чекаше и алат готов и грађа спремљена. И што је с политичком променом настала и промена у гледишту на важност овога предмета у самоме министарству, ни по јада. Али ево већа чуда. Сад и сама Учитељска Скупштина, натоциљана на политичке воде, доноси неку сметену резолуцију: „да се Ручни Рад, овакав какав је, укине.“ После две одлуке двеју Скупштина, да се Ручни Рад уведе, долази сад ова одлука: да се он избаци! Оно „овакав какав је“ требало је да оправда ову недоследност. Ваљало је да то значи, да Скупштина

јесте за Ручни Рад начелно, али није за овакав, какав се уводио код нас. Међутим то беше само изговор, јер се у нас беше почео уводити најновији правац *педагошки*, и Србија је била на путу да буде једина земља, у којој је Ручни Рад уведен без лутања и за најкраће време.

Од то доба више нико не и помишљаше на продужење курсева и обнову Ручног Рада. Шта више, Ручни Рад се идентификовао с „реакцијом,“ која га је увела и сваки приврженик његов смарао се за „пријатеља реакције!“¹ И залуд је Друштво за Ручни Рад у школи још пуну годину дана издавало свој лист и обавештавало свет о важности овога предмета и позивало га да одвоји политику од културних тековина и да мењајући њу не ништи и ове. У журби за политичким слободама и у заузетости за њих нико више и не вођаше рачуна о Ручном Раду и ако он стајаше у закону као *обавезан*, и глас Друштва за Ручни Рад у школи оста „глас вапијућег у пустињи!“ И број пријатеља његових и претплатника на лист друштвени сведе се на *седамдесет!*...

За овим долази неколико пројеката новог закона о народним школама и готово су сви они задржавали Ручни Рад као *обавезан* предмет. Али ни један од њих не постаде законом. А нови закон од 1904 остави га „по могућству.“ То у нашим приликама значи толико, колико и да је сасвим изостављен. Јер о њему, као што видосмо, четири године нико не вођаше бриге ни онда, кад стајаше у закону као *обавезан*, а то ли ће водити бриге сада кад се „не мора.“ Јер ваља знати, да се за предавање овога предмета морају стављати у буџет школски и извесне суме за набавку грађе и за алат, где он још није набављен. Међутим, само министарство не само што у свој буџет државни није

¹ А најгоре су прошли они, који беху постављени у окружне градове. Они који рађаху на увођењу ове новине желели су, да се то почне од окружних градова као већих центара. С тога у свакој окружној вароши отворише по једну радионицу Ручног Рада и за наставника у њима мораше да доведу којег учитеља, који зна Ручни Рад. А ово већином беху млађи људи, који се беху одушевили овом новином и свршили је о свом трошку. И ништа за то, што су то били већином млађи учитељи и што су доведени у окружне градове из ове опште, државне потребе и што су они једини и знали ову вештину: они су названи „пријатељи реакције“ и вређани су и клеветани на све могуће начине а најпосле и отерани у села!... Нимало боље није прошао ни управник свих курсева и први и највећи радник на увођењу ове новине у нас г. Јов. С. Јовановић. Отеран из Министарства, где је био доведен да, као стручњак у овоме, управи просветној буде на руци при увођењу ове новине, постављен је најпре за учитеља у — Лозници! А кад је лекарски утврђено, да због специјичног катарa плућног *не може* да врши учитељску дужност, за њега не беше у просвети друга подлога, него оде у — резервне официре! А кад га видосмо у униформи, повикаше на сва уста: напустио Ручни Рад!... Па ни то није било доста. Кад је са жениним новцима и кредитом Задруге за подизање зграда подигао мало кунице у Каетан-Мишиној улици у Београду, сви су повикали: „Обогатио се од Ручног Рада,“ а некима је и ово изгледало мало него су шапутали: „*докрао!*“!...

стављало потребну суму на одржавање kurseva nego je brisalo i iz svih okružnih i opštinskih budžeta školskih sve pozicije stavljene na Ruchni Rad. O guda je faktički *onemogućeno* predaвање ovoga predmeta i onde, gde беше spremnih kursesta ili mladih učitelja iz obe učiteljske škole, u kojima su se spremili i za predaвање ovoga predmeta. A za to najveću krivinu našashe samo ministarstvo. Ona ista država dakle, koja беше pregla da što pre uvede ovu nastavnu novinu u narodne škole, sad je, uprkos zakonu, stajala na put da ga i drugi uvode i predaју, samo zato, što na upravi њenoј behu drugi људи!...

Тако је увођење Ручног Рада у нас остало само као прост покушај. Држава је сама експериментисала. Оно што су једни не створили него почели да стварају, други су уништили. А ова неравна борба убила је и оно мало приватне иницијативе што је беше пре увођења ове новине у закон.

Тако стоји данас.

А је ли била потребна ова званична кампања против ове тако благотворне новине; је ли истина Србија једина земља, којој она није потребна; или, какав би то особити Ручни Рад њој потребовао, кад овај „овакав какав је“ није за њу; и даље, куд се деде онолики алат и онолика грађа¹ што је набављена за све окружне kurseve, и је ли било паметно и корисно то просто упропастити: то су за нас овде споредна питања. Наше је било да изнесемо ток ове ствари и да пожелимо, да се ова посве корисна новина што пре uvede и у наше школе, те да не чинимо изузетак од осталих просвећених народа. А докле држава опет не поведе бригу о њој, ми је стављамо на срце наставницима, да је они добровољно пригре (као што су радили и наставници других народа) и пораде за њу онолико колико могу.

При увођењу Ручног Рада у нас меродавни су фактори имали на уму једну нашу чисто *националну потребу*. Познато је, да се наш народ у великој већини бави земљорадњом. По државној статистици од сто становника њих се осамдесет бави земљорадњом. Основне школе, које у главном дају подједнако образовање које се зове опште, опет морају водити рачуна о овој потреби народној, јер су оне готово и једине школе за масу. И доиста, чудно би било децу једног чисто пољопривредног народа учини свему другоме само не привреди, од које живе њихови родитељи и од које ће и они живети и плаћати „Богу Вожје а цару цареву.“ Зато је наставни програм обухватио и *Пољопривреду*. Али нико није мислио, нити данас педагози мисле, да тај предмет треба предавати деци само усмено, онако као што им се предаје

¹ Непријатељи Ручног Рада срачунаваху, у борби против њега, и колико је за то потрошено. Они нађоше, да је за ово издато и утрошено „народне замуде, криво стечене, око десет хиљада златних дуката“!...

Историја и, на жалост, многе друге науке. Самим говором се уопште, као што је познато, не стварају јасне преставе, него се деца само оптерећују учењем празних речи. А ово би било само једно оптерећивање више. С тога и *Пољопривреда* у основној школи не треба да се „учи“ него да се *ради*, под упутом и надзором учитељевим. Ово се пак врши у *градини школској*, онда кад је томе време. Отуда је у нас у Ручни Рад обухваћена и Пољопривреда. Ручни радови у радионици радили би се онда, кад је време рђаво. А у пролеће, кад је време лепо и мами све живо у поље и на сунце, и деца би изишла из школе и радионице у градину школску и налазила корисне забаве и телесна кретања у оним пословима од којих ће доцније живети велика већина.

3. Наставни план

С тога је и наставни програм за овај предмет обухватио и Пољску Привреду, која строго узевши не иде у овај предмет. Ту се за ниже разреде каже само ово: „У I и II разреду деца само *присуствују* раду у градини и у лакшим радовима *помажу*.“ И доиста ближе би одредбе биле скоро немогућне а и непотребне. Према самој градини, према ономе што има у њој, према радовима у њој, према алату који стоји на расположењу и према времену самоме одређује се и то шта ће радити старија деца а шта млађа. Наставник, који воли ову ствар и буде се бавио њоме, и сâм ће најбоље распоредити послове према снази дечјој и вољи и умешности што је она у овоме покажу. Само не сме да смеће с ума, да није главно, да деца нешто ураде, него да им најпре *отвори вољу за рад*. А радећи она ће се и сама учити како ваља да раде.

За рад у радионици школској наставни је програм одредио за овај разред ово:

1. Исецање троугла и четвороугла, листа, дрвета и других облика од шарене хартије и прилепљивање на картон.

2. *Рад с ножем резачем*:¹ штапићи за цвеће (од прућа), допатице, дашчице за белечење калемова и расада у градини (све од танких дашчица 3 м. м. деб.), лествице од прућа и дашчица, наслон за цвеће, вратнице од прућа и дашчица (све дашчице 3 м. м. а пруће 5—10 м. м. дебљине).

¹ Они који су били на курсевима знају какав је овај нож. Ако алата нема, могу деца доносити обичне ножиће од куће. Али наставници одмах морају упутити децу како да држе нож и да дељу, те да се не посеку. Велике ножеве и бритве не треба допустити. (У овоме је било толико неразумевања, да је једна учитељица допштала, да деца доносе што имају код куће, па је, бојећи се да се деца не избуду, редовно извештавала председника кад је час Ручног Рада, те је овај долазио на час или слао по којег одборника! А у овакој школи не само да је процао Ручни Рад него у њој зацело ни само васпитавање није на свом месту. Није народ узалуд рекао: »Од невешта и гора плаче.«).

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNIBERZISTETSKA.BIBLIOTEKA

www.unilib.rs Прошивање хартије без олепљивања шареном хартијом.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Онде где има радионице и алата ово није никаква тегоба, па ма сам наставник и не био курсиста. Али је извесно најтеже онде, где нити има алата и радионице нити је наставник свршио курс Ручног Рада. Овима бисмо препоручили добро и за сад једино у нас дело г. *Јов. С. Јовановића* „Упуство за предавање Ручног Рада,“ које је штампала Државна Штампарија.² У њему би нашли не само поуке за се него и то, како се могу помоћи у раду своје и без радионица и обичним алатом. Онима пак, који су свршили курс, ми немамо потребе да говоримо.

Ипак неће бити на одмет да учинимо неке најглавније напомене.

4. Напомене о предавању

У Ручном Раду мора се тежити колико се може више *правилности*. И ако је ово за мању децу тешко, ипак се мора настојавати, да раде правилно и тачно. С тога морају мерити, бележити и цртати, и по томе нацрту радити што могу тачније. У томе баш и јесте добитак: да сазнају шта је правилно а шта је неправилно, да се навикавају на тачност и да пре ножа увек повуку линију, куда он ваља да прође.

У радовима ваља да се пази на *чистоту*. Деца су склона ономе што је прљаво и неправилно. И то није никако чудо. То је сасвим природно. Јер из неправилнога и прљавога и треба да изиђе оно што је правилно и чисто. Али школа ваља да потпомогне овај процес у развоју, те да деца поступно улазе у оно што је правилно и чисто. Овако ће ручни рад не само вежбати око, навикавати руке на послушност и руковање појединим алаткама, навикавати децу на рад и усавршавати их у њему, него ће будити и развијати у њих осећања за оно што је *лепо*.

Овде, на нижем ступњу, не може ни бити право Ручног Рада, него само припреме за њега. Из ових првих радова с картоном ваља да изиђе *повезивање књига*, а из ових првих радова ножем *калемарство*, *столарство* и *илетарство*. А ово се све у нас показало толико потребно и корисно, да Ручни Рад обећава, да поступно подигне и знатно унапреди у нас ове привредне гране, које данас стоје тако примитивно. С тога и најмање радове деце не треба подцењивати и презирати него примати с хвалом а пожелети још веће и лепше. Нека после и виши разреди учине своје, а продужна школа и стручне школе опет своје, па ће бити на крају у овом погледу учињено много; а то ће све оставити видне трагове и снажно потпомоћи *привредни* напредак нашега народа, којему је он тако потребан, јер му од њега зависи и сав остали напредак на другим странама.

² А сада лежи у магацинима њеним бесплодно!...

УПОТРЕБА ИНФИНИТИВА И ПАРТИЦИПА
У ФРАНЦУСКОМ И СРПСКОМ ЈЕЗИКУ
КОМПАРАТИВНА СТУДИЈА ОСНОВАНА НА ЛАТИНСКОМ ЈЕЗИКУ

(СВРШЕТАК)

II. Партицип.

1. Прилог садашњег времена.

(*Le participe présent*)

Прилог садашњег времена, као што то и само име казује, има у себи нечега придевског тиме што квалификује име уз које стоји и постаје тако описан додатак као и сваки други придев: *Ce conte est effrayant*; он има у себи и нечега глаголског тиме што казује радњу и као такав он стоји место личног начина употребљеног у споредној реченици: *Les eclaires, nous effrayant tous, redoublèrent*.

Латинско порекло и историја. — Прилози садашњег времена француског језика долазе од прилога садашњег времена латинског језика, с којима су Римљани поступали као са простим придевима. Али у латинском је постојала једна друга глаголска форма увек непромењива, герундиум. Ова форма је такође дала француске речи на *ant*, непромењиве али истоветне са прилозима садашњег времена. Мешавина прилога са герундиумом учинила је те је на њих обадва примењено правило непромењивости.

У првобитно доба у старом француском језику до XII века, прилог садашњег времена мењао је се у броју (слагао се у броју са именицом): *Les villes estans sur la rivière*, али доцније већ се налазе прилози садашњег времена са немим е на крају: *des femmes chantantes à l'unisson et dansantes en cadence*.

У XVII веку ретко се чини слагање у роду: *Des âmes vivantes d'une vie brute et bestiale*, док је слагање у броју било готово увек стално: *Gens difficiles et factieux affectants une vertu austère. La Rochefoucauld. — Le sénat les vit brûler comme tendants à renverser la religion. Bossuet.*

Али укидање слагања у роду најзад је привукло и укидање слагања у броју, те се прилог садашњег времена асимилирао у герундив.

Године 1679 једна одлука француске Академије прокламовала је потпуну непромењивост прилога садашњег времена који је разликовала *tauto* од једне врсте придева направљених такође од глагола, и који су због тог разлога названи: **глаголски придеви** — *adjectifs verbaux*.

Правнички језик једини је остао веран старој синтакси задржавши старе форме правне: *La cour séante à Paris, les ayants droit, les ayants cause, toute affaire cessante, séance tenante.*

Промењивост прилога садашњег времена.

Прилог садашњег времена (*le participe présent*) и глаголски придев (*l'adjectif verbal*).

Правило слагања прилога садашњег времена данас је потпуно опредељено.

1. Кад прилог садашњег времена означава радњу он се не мења; он се тада зове *participe présent* — прилог садашњег времена.

На пример: *Ce voyageur a vu des sauvages errant dans le bois.* — *J'ai vu des chiens courant dans le bois.* — *Les Maures descendant de leurs montagnes parcouraient et pillaient l'Afrique.* De Ségur.

Tous les discours sont des sottises

Partant d'un homme sans éclat;

Ce serait paroles exquises

Si c'était un grand qui parlât.

Molière.

2. Када означава стање, начин егзистенције, он се слаже у роду и броју с именом на које се односи; он се тада назива *adjectif verbal* — глаголки придев.

На пример: *Ces sauvages vivent errants dans les bois.* — *J'ai vu dans le bois des chiens courants.* — *Cet endui forme une pâte molle, mais solide et résistante au feu.* Voltaire. — *Les temples étaient détruits, les idoles renversées, la folie de la croix triomphante de tout l'univers.* Massillon. — *Une femme dépendante d'un mari ne peut contracter sans son autorisation.* Boniface.

Да би смо олакшали разлику између ове две форме изложићемо ове напомене:

Прилог садашњег времена може имати предмет: *des signes chantant leurs hymnes funéraires.* — *On n'entendit plus les marteaux frappant l'enclume.*

Он може бити употребљен негативно: *des soldats ne tremblant devant aucun péril.* — *Nanella avait prié sa compagne de tenir sa place, ne voulant pas se rencontrer avec cet homme.* Th. Gautier.

После неких глагола као *voir, regarder*, он може бити замењен неодређеним начином или уметнутом реченицом: *on voyait des boucliers resplendissant au soleil (resplendir или qui resplendissaient).*

Он може пред собом имати предлог *en: en nous obligeant.* — *Elle me tourna le dos et se mit à marcher à grands pas en sifflant son air gai.* H. Malot. (О овоме види даље: *Le gérondif*).

С друге пак стране глаголки придев може стојати испред имена коме је додат: *une charmante soirée, de séduisants discours.* — *Ce soir on a entendu de séduisants discours.* Le Figaro.

Он може вршити улогу прирока после глагола *être*: *la question était embarrassante; ces esprits sont agissants.* — *Les rayons du soleil étaient plus éclatants et plus brûlants.* Barante.

Најзад ако уз прилог садашњег времена стоји прилог који га допуњује, онда само место прилога казује улогу прилога садашњег времена:

Кад прилог стоји испред прилога садашњег времена онда је овај глаголки придев: *Des chagrins toujours renaissants, une enfante bien*

obéissante. — C' était la musique *toujours sonnante* d' une caisse d' épargne. Maupassant. — C' étaient les plaisirs purs et *toujours renaissants*. B. de Saint-Pierre.

Кад прилог долази после њега он је онда прилог садашњег времена и остаје непромењив: *des chagrins renaissant toujours*; *une enfant obéissant bien.* — Je m' assis près d' une eau *coulant* lentement entre de grands arbres. Galland.

У случају недоумице да ли да се употреби глаголки придев или прилог садашњег времена, што бива нарочито код глагола који добијају неправи предмет, треба се увек вратити на принцип разлике да први изражава сталну особину или стање, а други радњу глаголку.

Тако писаће се: *Voyez-vous ces debris flottant vers la côte*, где *flottant* остаје непромењиво, јер је прилог садашњег времена и казује радњу — *ces debris flottent, se dirigent vers la côte*; али: *Calypso vit des cordages flottants sur la côte*, где се *flottants* мења узимајући род и број именице на коју се односи, јер је придев, и казује стално стање конопца, који су од дужег времена остављени таласима морским.

На исти начин може се протумачити и разнолика употреба прилога садашњег времена у овим реченицама: *Comme nous approchions des bâtiments une jeune femme à l' air égaré, aux cheveux flottants sur les épaules et trainant par la main un petit enfant, vint au devant de nous, et m' arrêta.* H. Malot. — *Il se voyait entouré de figures grimaçantes et monstrueuses, exprimant la haine, la colère et la peur.* Th. Gautier.

I. Напомена. Глаголки придев има каткада пасивно значење у неким нарочитим изразима: Тако на пример *une rue passante* значи улица којом пролази многи свет; *une couleur voyante* значи боја која се лако види, која привлачи погледе; *place payante* значи место које се плаћа; *musique chantante* значи музика која се лако пева; *argent contant, à beaux deniers contants* значи новац готов, избројан одмах; *école payante* значи школа где се плаћа; *chemin roulant* значи пут којим иду кола etc.

II. Напомена. Партицип садашњег времена може постати именица и изгубити сву своју глаголку вредност. На пример: *Un calmant, des débitants, les arrivants.*

Таква именица мења често и правопис. На пример:

Прилог сад. времена:

fabricant,
intrigant,
extravagant,
adhérent,
présidant,

Именица:

un fabricant,   *une fabricante;*
un intrigant,   *une intrigante;*
un extravagant,   *une extravagante;*
un adhérent,   *une adhérente;*
un président,   *une présidente.*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Глаголски придеви имају такође каткада друкчији правопис од прилога садашњег времена. На пример:

Прилог сад. времена:

vaquant,
convainquant,
fatigant,
suffoquant,
différant,
équivalant,
excellent,
influant,
négligeant,

Глаголски придев:

vacant   *vacante*;
convaincant,   *convaincante*;
fatigant,   *fatigante*;
suffocant,   *suffocante*;
différent,   *différente*;
équivalent,   *équivalente*;
excellent,   *excellente*;
influent,   *influente*;
négligent,   *négligente*; итд.

Ова разлика у правопису води своје порекло из латинског језика. Глаголски придев долази непосредно из латинског језика чији је наставак сачувао (*vacantem, fatigantem, excellentem, influentem, итд.*) као и правила о промењивости.

Прилог садашњег времена

с предлогом **en** пред собом.

(*Le Gérondif*).

Прилог садашњег времена с предлогом **en** пред собом употребљава се као *gérondif*,¹ место пригодне реченице, надмашујући ову концизношћу и брзином. *Gérondif* изражава односе једновремености радње у главној и споредној реченици, односе узрока, начина итд.

Gérondif се обично односи:

1. На подмет главне реченице или, ако јасност реченице не трпи од тога, на неки додаток: *Dimingo et la dame Léonarde soupaient en m'attendant (pendant qu'ils m'attendaient). Le Sage. — Il avait tremblé devant le père en sachant (parce qu'il savait) qu'il le trompait. Maupassant. — Mes soins, en apparence épargnant ses douleurs, de son fils, en*

¹ **Порекло и историја.** — Порекло *gérondif*-а налази се такође у латинском језику. Облици герундиума латинског *amando, currendo* дали су према фонетичким законима у француском: *aimant, courant* — форме једнаке са формама прилога садашњег времена. Али ипак лако је разликовати их у улози коју играју у реченици. Прилог садашњег времена врши функцију придева, док герундиум врши функцију глаголске именице.

У изразу *un enfant naissant, naissant* стоји место релативне реченице: *qui naît*, а ова релативна реченица пак стоји место придева јер она одређује именицу *enfant*.

Али напротив у реченици: *Si son astre en naissant ne l'a formé poète*, герундиум или боље рећи израз *en naissant* не може бити замењен релативном реченицом, нити пак ма каквом другом одредницом. Он одговара једној пригодној реченици за време: *quand il est né*, или именици пред којом стоји какав предлог: *à sa naissance*.

mourant, *lui* cachèrent les pleurs (т. ј. mes soins lui cachèrent, quand il mourut, les pleurs de son fils).

2. На неки додатак који није непосредно изражен, али се налази као уткан у каквом присвојном придеву: *Je vois qu'en m'écoulant vos yeux au ciel s'adressent* (Les yeux de vous en m'écoulant etc). — *En disant ces mots* (quand il dit ces mots), les larmes *lui* (de lui) coulèrent des yeux. Brunot.

3. Многo ређе на неки неодређен предмет, кога и нема у главној реченици: *L'appetit vient en mangeant* (à mesure qu'on mange). — *La fortune vient en dormant* (pendant qu'on dort). — *On devient forgeron en forgeant* (à force de forger).

Због своје сродности, прилог садашњег времена се употребљава доста често место гeрондиф-а без предлога *en*, што се нарочито види код писаца из XVII столећа: *Vous l'avez eu par brigue étant* (м. en étant) *vieux courtisan* (parce que vous étiez vieux courtisan). Corneille. — *Il eût cru s'abaisser servant* (м. en servant) *un médecin*. La Fontaine.

У српском језику француски *participe présent* и *gérondif* преводe се подједнако са прилогом садашњег времена, или са уметнутим или пригодним реченицама за време, начин, узрок, уступање итд. *Gérondif* се каткада згодно преводи са дотичном глаголском именицом пред којом обично стоји неки предлог.

Употреба прилога садашњег времена врши се у српском под истим погодбама као и употреба његова у француском језику: т. ј. подмет прилошке реченице треба да се налази као подмет или предмет у главној реченици.

Идући тако (*en allant comme ça*) нађе у пољу једног човека. — И она не имајући кад (*n'ayant pas le temps*) тражити је, побегне босонога. — Тешко Марку у злу добра чекајући (*en attendant*). — Зато им говорим у причама, јер гледајући не виде (*en regardant = quoiqu'ils regardent*) и чујући (*en entendant = quoiqu'ils entendent*) не чују.

Напомена. Прилози чији се подмет односи на прави предмет главне реченице као што је то случај у реченици: *Кад је дошла у бијеле дворе, зачу лелек и зачу кукљаву, стару мајку Јова кукајући*, доста су ретки у српском језику.

Овакав начин употребе прилога садашњег времена налази се обично у народној поезији, тежак је за разумевање и није за подражававање. Место прилогом, у српском се у том случају радије изражавамо аналитички с помоћу подређене реченице која почиње неком од веза: *где, да, како* итд. Пр.: Народ се дивљаше видећи нијеме гдје говоре (место *говорећи*), узете здраве, хрме гдје иду (место *идући*) и слијене гдје гледају (место *гледајући*).

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNIBE.SS

2. Прошли глаголки придев.

(le participe passé).

Прошли глаголки придев (le participe passé) француске коњугације постао је од трпног придева латинског (participium perfecti passivi). Свуда где има латинско пасивно значење, прошли је глаголки придев француски такође сачувао *промењиви* карактер латинског партиципа који је увек сматран као придев. Али у француском језику прошли се глаголки придев употребљава још и за стварање сложених времена раднога стања. У великом броју случајева где он има активно значење, прошли је глаголки придев постао глаголка форма *непромењива*; у другим пак случајевима, које ћемо ниже тачно изложити, у виду правила, он је опет узео карактер придева.

Латинско порекло и историја. — Промењивост прошлог глаголког придева у сложеним временима глагола који се мењају са *avoir*, као и оних што се мењају са *être*, води своје порекло из латинског језика. У овом језику прошли глаголки придев слагао се увек са именицом, па био пред њом или после ње. Кад они реку: *paratam habeo pecuniam, j'ai préparée une somme d'argent; habeo scriptam epistolam, j'ai écrite une lettre*, придеви *paratam* и *scriptam* играху улогу придева као што то чини, на пример, придев *prêt* у реченици: *Je tiens prête ma lettre*.

Ова промењивост латинског прошлог глаголког придева прешла је у текстове поковареног латинског језика (*il l'a épousée, eam sponsam habuit*), а потом и у текстове француског језика где је његова употреба, и ако ограничена, била иста као и у латинском. Он се слагао са својом именицом имајући слободу да дође испред или после ње. Говорило се: *Ils ont notre jeunesse méprisée* или *ils ont méprisée notre jeunesse*. Сличних примера има доста у Песми о Роланду, у Вилардуен-у итд. Мало по мало почели су сматрати као да прошли глаголки придев са помоћним глаголом чини један нераздвајан израз, и давати му активно значење: сматрали су *j'ai aimé* као израз раван латинском *amavi*. И овако сматрање дало је повода да се слагање укине. Од тада прошли глаголки придев, у сложеним временима, остајао је непромењив, као основа у простим временима, док је помоћни глагол који означава број и лице остао као једино променљиви део ове сложене речи.

Али, кад је прошли глаголки придев био одвојен од свог помоћног глагола правим предметом, глагол *avoir* опет повраћа у неку руку своје властито значење присвајања и узима сам за се активно значење: *J'ai maints chapitres lus, qui pour néant se sont ainsi tenus*. У овом случају глагол *avoir* има за прави предмет не само именицу него и прошли глаголки придев који у овом случају служи као описан придев предмета на који се обраћа пажња као што би се то учинило помоћу каквог епитета: *J'ai quoi? — maints chapitres (qui ont été) lus*.

Ова нијанса значења глагола *avoir* у ова два случаја лепо се види у преводу дотичних реченица на српски језик. *J'ai préparé une lettre* значи: спремио сам писмо, где је *une lettre* прави предмет израза *j'ai préparé*; али *j'ai une lettre préparée* значи: имам писмо написано, где *préparée* има улогу описног придева. У првом случају прошли глаголки придев заједно са својим помоћним глаголом (*j'ai préparé*) има активно значење и захтева после себе прави предмет *une lettre*; у другом пак, прошли глаголки придев има пасивно значење и служи као описан додатак (придев) предмету *une lettre*, док глагол *avoir* сам за се задржава активно значење имајући после себе као прави предмет реч *une lettre* са прошлим глаголским придевом *préparée*, који овде игра улогу простог описног придева.

Из овога излази да се сваки прошли глаголски придев пред којим стоји прави предмет, сматра као пасиван, па чак и онда кад придев није раздвојен од свог помоћног глагола.

Данашњи обичај који се дотиче променељивости и непроменељивости прошлог глаголског придева био је утврђен тек око средине XVII столећа, а још на широј основи допуњен 1900. године.

Правила о променељивости прошлог глаголског придева.

Прошли глаголски придев **сам** или са помоћним глаголом **être**.

1. Прошли глаголски придев, употребљен уз именицу без помоћног глагола стоји као придев, и слаже се са својом именицом у роду и броју.

Примери: J'ai vu des villes *saccagées*. — Des ouvriers *échappés* à l'inondation se trouvaient dans une de trois remontées de la galerie. H. Malot. — De pareilles angoisses *supportées* en commun unissent les cœurs. H. Malot. — Nous étions ces hommes singuliers, *vêtus* de peau de bête. Daudet.

Од овог правила треба изузети партиципе: *approuvé, attendu, ci-inclus, ci-joint, excepté, y compris, non compris, ôté, passé, supposé, vu*, који, употребљени пред именицом, остају непроменељиви, онако исто као и партицип *hormis* (hors mis) који је већ постао предлог.

Напомена. Прошли глаголски придев неких глагола употребљен уз именицу има каткада активно значење: Un homme *dissimulé* значи un homme *qui dissimule*; un homme *entendu* значи un homme *qui entend les choses*.

2. Код глагола у *трином стању* и оних непрелазних који се мењају са **être**, глаголски придев прошлог времена слаже се с подметом у роду и броју.

Примери: Ces arbres ont été *abattus* par le vent. — Ils avaient été *contraints* de se cacher. Bossuet. — Les montagnes étaient *couvertes* de son ombre. — Nous sommes enfin *venus* à ce grand empire, d'où sont *sortis* les plus grands royaumes du monde. Rossuet. — Quatre cents blessés russes sont *restés* sur le champ de bataille; trois cents autres ont été *abandonnés* dans la ville par leur armée. Ségur.

Прошли глаголски придев с помоћним глаголом **avoir**.

Прошли глаголски придев глагола који се мењају с помоћним глаголом *avoir*, слаже се у роду и броју са својим правим предметом¹ ако овај стоји испред њега; остаје непроменељив ако нема правог предмета или ако овај долази после њега.

¹ Прави предмет може стајати испред прошлог глаголског придева: 1. у виду личних заменица: *me, te, se, nous, vous, le, la les*; 2. у виду односних заменица *que, lequel* итд.; и 3 у виду упитних речи *lequel, quel, combien de, que de* итд.

Примери: Ils nous ont perdus. — Bonté, où êtes-vous? ah! son crime l'a éloi-
gné. Bossuet. — Il nous rend la liberté que le péché nous avait ôtée. Bossuet. — Il
ne saurait pas nos infirmités, s'il ne les avait expérimentées.

Nous avons chanté toute la journée. — J'ai trouvé mon livre. — Ils ont marché
selon leurs conseils. — Elle avait étendu ses branches jusqu'à la mer.

Напомене о слагању прошлог глаголеког придева који се мења с помоћним глаголом avoir.

Партицип глагола час непрелазних час прелазних.

Код глагола који се употребљавају час као непрелазни а час
као прелазни, имамо два случаја слагања. Ако је глагол употребљен
као непрелазни, његов прошли глаголеки придев остаје непромењив,
ако је пак употребљен као прелазни, он се управља према правилу
слагања прелазних глагола.

Примери: Elle a pleuré comme un petit enfant. — Elle a vécu ce que vivent
les roses, l'espace d'un matin. — C'était ces enfants qu'il a pleurés. — Cette partie
de ma vie, je ne l'ai point vécue.

То исто важи и за партиципе *coûté, pesé, valu*. У правом смислу,
као непрелазни глаголи, они су *непромењиви*; у пренесеном смислу,
као прелазни глаголи, с промењеним значењем, они су *промењиви*.

Примери:

КАО НЕПРЕЛАЗНИ

Les trois heures que ce cheval a **couru**
(*que* стоји место *pendant lesquelles*).

Cette précaution vous a **servi** (*servi* је
одве неправи предмет).

Les dix francs que cette étoffe m'a
coûté.

Les cent kilogrammes que cette caisse
a **pesé**.

Cette étoffe ne vaut plus les dix francs
qu'elle a **valu**.

КАО ПРЕЛАЗНИ

Les dangers *que* nous avons **courus**
(*que* је овде прави предмет).

Paul nous a bien **servis** (*nous* је овде
прави предмет).

Les peines *que* ce travail m'a **coûtées**.

La caisse *que* nous avons **pesée**.

Il a mérité les éloges *que* ce travail
lui a **valus**.

Прошли глаголеки придев безличних глагола који се сматрају
као непрелазни увек је непромењив: *La disette qu'il y a eu; les grands
chaleurs qu'il a fait*.

Прошли глаголеки придев праћен инфинитивом.

Ако је прошли глаголеки придев који има предмет пред собом
праћен инфинитивом, он се мења ако је тај предмет подмет инфини-
тива; а остаје непромењив када је тај предмет, с нове тачке гледишта,
предмет инфинитива: *La personne que j'ai entendu chanter (j'ai en-
tendu la personne qui chantait). La romance que j'ai entendu chanter
(j'ai entendu chanter la romance)*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Што се тиче глагола *faire* он се сматра као помоћни глагол и постао је непромењив у свима случајевима: *Les édifices qu'il a fait abattre; les gens qu'il a fait périr.*

Од 1900 године трпи се непромењивост прошлог глаголеског придева конструјисаног са помоћним глаголом *avoir* у свима случајевима: *Les livres que j'ai lu; les fleurs qu'elle a cueilli, la personne que j'ai entendu chanter,* итд. После овога свака је компликација дакле ишчезла.

Прошл глаголески придев са партитивним *en* пред собом.

1. Прошли глаголески придев мења се кад заменица *en* има неки прилог за количину (*combien, plus, moins*) пред собом. У том случају она је у партитивном смислу прави предмет прошлог глаголеског придева.

Примери: *Plus on vous a donné de livres, plus vous en avez lus. — Autant d'ennemis il a attaqués, autant il en a vaincus. Dessiaux.*

Pendant ces derniers temps, combien en a-t-on vus, Qui du matin au soir sont pauvres devenus. — La Fontaine.

2. Општа пак употреба тежи за тим да се прошли придев не мења, нарочито кад прилог за количину долази после *en*.

Que j'en ai vu mourir de jeunes filles. V. Hugo. — Autant il a rencontré d'ennemis, autant il en a vaincu. — Notre nuit n'était pas mauvaise, nous en avons passé de moins agréables à la belle étoile. H. Malot.

Прошли глаголески придев после збирних израза

le peu de, la multitude de, la foule de, le petit nombre de итд.

Кад се прошли глаголески придев односи на један од горњих збирних израза, он се слаже са збирном именицом ако се мисао зауставља на њој, то јест ако она изражава главну идеју; он се слаже са додатком ове збирне именице ако се мисао зауставља на овом додатку, то јест кад овај додатак изражава главну идеју.

На пример кад *le peu* значи *une petite quantité*, прошл глаголески придев се слаже са додатком његовим: *Le peu de nourriture qu'il a prise l'a sauvé* (т. ј. *cette quantité de nourriture, si petite qu'elle fût, a suffi pour le sauver*).

Када пак *le peu* значи *l'insuffisance, le manque*, прошл глаголески придев слаже се са *le peu* и према томе остаје непромењив: *C'est le peu de nourriture qu'il a pris qui a causé sa mort* (т. ј. *c'est la trop petite quantité de nourriture qui a causé sa mort*).

Тако исто биће слагања:

СА ЗБИРНОМ ИМЕНИЦОМ

*La foule d'hommes que j'ai vue.
Que de gloire il s'est acquis!*

СА ДОДАТОКМ ЗБИРНЕ ИМЕНИЦЕ

*La foule des hommes que j'ai vus.
Que d'honneurs il s'est attirés!*

Примери: *Le peu de sureté que j'ai vu pour ma vie à retourner à Naples, m'y fait renoncer pour toujours. Molière. — Il ne laissa pourtant pas, en lui donnant les marques de son affection, de lui reprocher le peu de confiance qu'il avait eu en lui. Le Sage.*

Je ne croyais pas que j'eusse besoin de cet exemple pour justifier le peu de *liberté* que j'ai prise. Racine. — Le peu de *troupes* qu'il a rassemblées ont tenu ferme dans leur poste. Marmontel.

Прошли глаголски придев повратних глагола.

Прошли глаголски придев повратних глагола и ако је праћен глаголом *être*, једначи се са прошлим глаголским придевом глагола *avoir*, место кога овде *être* долази.

Прошли глаголски придев се слаже са предметом ако му овај претходи; остаје непромењив ако га нема или ако после њега долази. Примери:

1. СА СЛАГАЊЕМ

Les faits **qu'**il s'est **rappelés**.

2. БЕЗ СЛАГАЊА

Il s'est **rappelé** ces faits.

Из овог општег правила могу се извести ова посебна правила која нису ништа друго до примена оног главног.

1. Код стварно повратних глагола повратна заменица је увек прави предмет, и према томе прошли глаголски придев се увек слаже са њим. Примери: Elle s'est *souvenue* et *repentie* de ses fautes. — Ils se sont *emparés* de la ville. — Elle s'en est *doutée*, car elle est partie bien vite. — Ils ne se sont point *souvenus* de sa main.

Изузима се глагол *s'arroger* код кога је заменица *se* неправи предмет (3 падеж). Рећи ће се дакле: Elle se sont *arrogé* des droits exorbitants; али писаће се: Les droits exorbitants *qu'*elles se sont *arrogés*, зато што прошли глаголски придев овде узима род и број свога предмета *que* који се налази пред њим.

2. Код *случајно повратних глагола* начињених од *непрелазних глагола*. пошто је друга заменица обично неправи предмет, прошли глаголски придев остаје *непромењив*. Такви су глаголи: *se nuire*, *se plaire*, *se déplaire*, *se parler*, *se rire*, *se succéder*, *se suffire* итд. Примери: Elle s'est *plu* à embellir ses jardins. — Ils se sont *ri* de nos menaces. — Les événements se sont *succédé*. — Elles se sont *parlé* toute la journée.

Напомена. Извесни случајно повратни глаголи као *se douter*, *se prévaloir*, *s'échapper*, *s'en aller*, *s'apercevoir*, *s'attaquer*, *s'attendre*, *se plaindre*, *s'aviser*, *se jouer de*, *se taire*, *se servir de* итд. сматрају се као *стварно повратни*, јер поставши повратни имају нарочито значење у ком случају смисао не допушта да се *se* замени са *à soi*, *de soi*, *par soi*.

Примери: Elles se sont *doutées* de mes projets. — Ils se sont *prévalus* de notre simplicité. — Ils se sont *échappés* de prison.

3. Код *случајно повратних глагола*, који су настали од *прелазних глагола* може бити два случаја.

Ако је повратна заменица прави предмет (accus.) онда се партицип слаже са њом; ако је повратна заменица неправи предмет (datif) прошли глаголски придев остаје непромењив, ако предмет долази после њега, а слаже се са њим ако му претходи.

Тако пишаће се: Elles se sont plaintes; cette femme s'était présentée devant vous; toutes les oreilles s'étaient dressées, са слагањем зато што повратна заменица *se* као прави предмет стоји испред партиципа.

Пишаће се: Elle s'est piqué *le doigt*; elle s'était taillé *une habitation commode* без слагања зато што прави предмети *le doigt* и *une habitation* долазе после партиципа. Међутим пишаће се: Les fleurs qu' elle s'est piquées dans les cheveux; les idées qu' elle s'était faites sur l'ami de son fils са слагањем зато што предмети **que** који се односе на заменице *les fleurs* и *les idées*, стоје испред партиципа.

Сложени прошли глаголски придев

(*Le participè passé composé*).

Стављајући пред прошли глаголски придев прилог садашњег времена помоћног глагола (*ayant travaillé, étant venu, s'étant trompé*) добија се у француском један глаголски облик који је назват сложени прошли глаголски придев.

Ова форма стоји увек место какве пригодне реченице за начин, време, узрок итд., која би почињала неком од веза *après que, quand, lorsque, comme, parce que, puisque* etc. са неким прошлим временом.

Примери: Une blanchisseuse lui *ayant dit* (comme une blanchisseuse lui avait dit) qu'il n'était pas si laid, il en avait gardé un grand trouble. E. Zola. — Dieu, *ayant tiré* (après qu'il eut tiré) du néant ses créatures, et les *ayant arrangées* (après qu'il les eut arrangées) dans une si belle ordonnance durant six jours, établit et sanctifia le jour du repos. Bossuet. — Nous avions grand' faim, *n'ayant pas mangé* (parce que nous n'avions pas mangé) depuis le petit matin. H. Malot. — Ce jour *n'étant pas venu* assez vite au gré de son désir, il m'avait vendu à Vitalis. H. Malot. — Tout à coup derrière moi un sanglot éclata et *m'étant retourné*, je vis l'immense Compeyrrou qui se jetait à deux genoux sur la terre. H. Malot.

Овај облик не постоји у српском језику. На српски се преводи прилогом *прошлог времена*, који такође замењује пригодну реченицу за време, узрок, поређење, и изражава радњу која претходи радњи главне реченице. Сем тога преводи се и аналитички целом реченицом у неком прошлом времену.

Примери: Бећир наша *дошавши* (étant venu) у Ниш, расише да му дођу све спахије. — Не *могавши* (n'ayant pu = parce qu'ils n'ont pu) прећи преко воде врате се назад. — Четрнаести је дан како чекаше ништа не *окусивши* (n'ayant rien mangé = sans avoir rien mangé).

Опште напомене о употреби партиципа.

I. Партицип као атрибут. Имајући у себи много особина придевских француски прилози могу бити употребљени као атрибути, онако исто као и придеви. Порекло ове употребе јесте, као што смо видели, чак у латинском, а нарочито после глагола *habere*: Paratam habeo epistulam.

1. Партиципи садашњег и прошлог времена конструјућу се као атрибути после глагола: *voir, aimer, laisser, apercevoir, regarder, représenter, imaginer, trouver, sculpter, sentir* итд.

Примери: Elle le regardait *tombant de roche en roche* et lui *tendant* ses mains déchirées. С. Mendès. — Et je trouvais *humiliant* que mon élève m'adressât des questions auxquelles je ne savais que répondre. Н. Malot.

Quand il te vit *sanglante et livrée* à l'infame
Levant tes bras, *meurtrie* aux talons des soldats,
 (Cet homme) Tourna la tête et dit: Qu'est-ce que cette femme?

V. Hugo.

Ils se trouvaient *placés* dans les circonstances excellentes. P. Bourget. — Ils se voyaient *recompensés* de leur innocence. P. Loti.

2. Врло често прошли глаголски придев се конструјише као атрибут какве именице без посредовања каквог глагола. Он у том случају стоји место мислене именице начињене од њега и другог падежа именице којој је додат. У овом случају партиципна реченица врши улогу подмета у реченици.

Примери:

Le pays délivré d'un si rude ennemi,
Mon sceptre dans ma main par la tienne *affermi*,
 Ne sont point des exploits qui laissent à ton roi
 Le moyen ni l'espoir de s'acquitter envers toi.

Corneille.

La Thésalie entière ou *vaincue* ou *calmée*,
Lesbos même *conquise* en attendant l'armée,
 De toute autre valeur éternels monuments,
 Ne sont d'Achille oisif que des amusements.

Racine.

У српском језику ове конструкције нема. Израз *Le pays délivré* преводи се на српски са именицом начињеном од атрибута праћеном другим надежом именице којој је додат: *Ослобођење земље, la délivrance du pays*. Тако се исто преводје и остали атрибути са својим именицама у горе наведеним примерима: *Mon sceptre affermi* (утврђење мога скиптра), *La Thésalie ou vaincue ou calmée* (освојење или умирење Тесалије), *Lesbos conquise* (освојење Лесбоса).

II. Независни партицип. — Прошли глаголски придев а ређе и прилог садашњег времена употребљавају се врло често независно, као независна прилошка реченица.

То бива само онда кад прилошка реченица нема исти подмет који има главна реченица. Ова је конструкција аналога латинском *независном аблативу* (*ablatus absolutus*) који је у француском замењен са *независним акузативом* (*l'accusatif absolu*).¹

¹ *Regnante Romulo* Archilochus fuit (*Archiloque* vecut, *Romulus étant roi*). Још у поквареном латинском језику последњих дана аблатив је био замењен акузативом, што се види, на пример, из овог уобичајеног израза: *illas exceptas* (*elles exceptées*).

С овом изменом овај се латински обрт сачувао и у француском језику и служи да каже у фрази околност времена, узрока итд., као што би то могла учинити подређена реченица с неком везом пред собом.

Ако се глагол прилошке реченице мења са помоћним глаголом *être*, партиципи помоћног глагола *étant* и *ayant été* могу бити и изостављени.

Примери: *Ces généralités étant adoptées*, l'assemblée s'occupa de l'organisation du pouvoir législatif. Mignet. — *Paris tombé*, l'expérience a prouvé que la France tombe. Chateaubriand. — *Le repas fini*, la compagnie passa dans une grande salle où on la régala d'un concert. Le Sage. — *Solennel exemple des justices implacables que, Dieu et le temps aidant*, les grandes fautes attirent sur leurs auteurs. Guizot. — *Parleriez-vous ainsi, César étant présent*. Ponsard.

Huit ans déjà passées, une impie étrangère

Du sceptre de David usurpe les droits.

Racine.

Напомена. Каткада и нема подмета у прилошкој реченици или је подмет неодређен: *Absolument parlant* (si l'on parle absolument); *les mangeant*, ils multiplient, итд.

III. Партицип као зависна прилошка реченица. — Партицип као зависна прилошка реченица, намештен у почетку реченице, везује се каткада неправилно за главну реченицу.

1. Партицип се час односи на прави или неправи предмет глагола главне реченице. На пример:

Étant devenu vieux, on le mit au moulin. La Fontaine.

...Ou **laissés** ou **soumis**,

Ma funeste amitié *pèse à tous mes amis*. Racine.

2. Час се партицип односи, као силенса, на неку личну заменицу, која се налази у неком присвојном придеву. На пример:

Et pleurés du vieillard, il grava sur *leur* marbre

Ce que je viens de raconter. La Fontaine.

3. Партицип као реченица може дати места једној врсти плеоназма, тиме што се подмет ове реченице налази поменути неком заменицом у главној реченици. Примери:

Les Romains se destinant à la guerre et la regardant comme le seul art, ils avaient mis tout leur espoir et toutes leurs pensées à la perfectionner. Montesquieu. — *Les ennemis, une fois divisés*, il n'ont pas de peine à **les** vaincre.

У свима овим примерима, прилошка реченица стоји место подређене реченице, и она је боља од ове зато што је збијенија и бржа: *Étant devenu vieux* стоји место *quand il fut devenu vieux...*; тако исто *les Romains se destinant à la guerre* стоји место *comme les Romains se destinaient à la guerre*, итд.

На завршетку овога прегледа употребе француског партиципа, ваља напоменути да се, у погледу ових критика, многи најпозванији теоричари не слажу, и да се не види доста јасно колико ове тако напо-

милане финоће доприносе разноликости и богатству језика. Главно је имати на уму да су ова правила утврђена: њих треба знати и примењивати, и ако има најславнијих писаца који их нису знали или су их преступљивали, а стил им због тога није ништа изгубио ни у јасности ни у тачности.

Београд.

Мил. Вујановић,
професор.

МОРАЛНЕ, ДРУШТВЕНЕ И ФИЛОСОФСКЕ СТУДИЈЕ СА НАЦИОНАЛНОГ ГЛЕДИШТА

(СВРШЕТАК)

ГЛАВА ПЕТА

Философска настава.

I., У Немачкој се класичке студије не завршују испитом зрелости, на крају средње-школског образовања: овај испит само даје приступ на универзитете и традиционално је да се на њима настављају своје студије под управом изабраних наставника који постају тако рећи глава какве школе. Тада може да се темељно изучи философија, из које су се у гимназији научили једва довољни основи, али која улази у целокупну наставу много више у Француској. Име философија сачувало се чак за цео скуп наука, и доктори се називају доктори философије. У осталом, и поред допуне студија коју ученици добивају на универзитетима, ми сматрамо да треба жалити одсуство потпуне философске наставе у немачким гимназијама. Једина олакшавајућа околност је то што метафизичко и морално васпитање припада вери, пошто је Немачка још веома религиозна.

У Француској, тако је укорењена и, једном речи, тако оправдана навика рачунати на факултетске студије што се тиче допуњавања свога образовања, да би, упућивањем философије у факултете, било чисто и просто укидање. Французе треба узимати онако какви су и не хтети их привољевати, противу њихове воље, ка лажном германizmu. Класичке студије треба дакле да се заврше, за све ученике, потпуном и правилном философском наставом.

Код нас се сада ради на философском обнављању, и, као што се радо каже, еволуцији; отуда, у класама философије, једна незгода и једна корист. Незгода, коју би ублажила простија и елементарнија настава, то је нека збрка, која је постала из самог богатства идеја и

Такође из неизвесности које још постоје у многим питањима. Корист, то је давање младим духовима призора живота и напретка, плодне ферментације идеја. Наставник, у присуству својих ученика, врши ово истраживање истине у чему је Малебранш гледао најбожанскију употребу људскога разума: он их доводи да прате рад његове мисли и, тиме, вежба их да сами собом мисле. Осим тога, вели Г. Лашелие, за ученике је велика морална добит када осећају да им наставник говори само оно што му изгледа истинито и да ће они имати да понове само оно у шта буду сами убеђени: „Наше класе философије су данас, пре свега школа искрености.“

Г. Маневрие, позивајући се на предлог који смо ми ту скоро били изнели да се подели на више година настава разних делова философије, захтева да се посвете бар две године философским студијама. Г. Лашелие вели опет: „Ја бих желео да се философија учи две године а не једну, и тражио бих за чисту философију, за те две године, само трећину времена; било би дакле места поред ње за научну наставу обимну и исцрпну.“

У Италији, према новим програмима, предаје се ученицима прве године, „описна психологија,“ која се првенствено састоји, вели програм, „у набрајању, класификацији и анализи основних психичких факата и у излагању њихових експерименталних закона.“ Друге године, програм садржи „формалну и традиционалну логику, сведену, колико је могућно, на питање у којима се све философске школе слажу; томе ће се додати теорија о индукцији и о експерименталној методи према модерним радовима, са нарочитим вежбањима и применама, чак и путем читања.“ Последња година посвећује се највишим питањима философије, поглавито питањима приватног и друштвеног морала, правним и политичким начелима, „изучавању репрезентативних конституција, и, нарочито, италијанске конституције.“ Томе се додају ноције из естетике и историје философије. Метафизичка питања су избачена.

Да ли треба тако искључити из наставе метафизичку или, ако се хоће, *општу философију*? Ми ћемо одговорити са једним Италијанским философом, Г. Анђули: „Оно што не може да се одвоји у прогресивном јединству науке, не треба да се одваја ни у прогресивном јединству наставе.“ Тврдити да средња настава треба да прими само оно што је доказано, искључујући оно што има чисто хипотетичку вредност, то је хтети лишити је њене највеће васпитне моћи. Кад би се искључиле из наставе хипотезе, онда би се морале, као што то оправдано вели Хекел, осакатити све науке. Оно што је важно, то је то да се хипотезе представе као хипотезе, а не као доказане теорије. У осталом, најузвишеније и најобјективније партије философије јесу такође и најлепше. Ми не полажемо толико на „психо-физику“ и на

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

њена испитивања, на логику и на њене апстракције, колико на велике теорије о природи, о човеку и о првим начелима. Чувајмо се тога да узмемо ступањ позитивне извесности за меру *васпитне* врлине. Баш зато што општа философија није позитивна наука, она има већу естетичку и моралну вредност. Извесности нису оно што је најважније за васпитање духа; ми живимо и радимо, за већи део времена, у сред вероватности, и Лајбниц је имао право кад је рекао да је оцена вероватности виша од оцене извесности.¹ Није циљ који настава треба себи да постави да реши све тешкоће, него да упозна младића, методом која није ни догматична, ни скептична, са контроверсијама којима ће неминовно бити сведок и присталица чим буде ушао у обичан живот. Проблеми опште философије су у осталом тесно везани са моралним и верским проблемима; млад човек не може изићи из лица без неког критериума, без управљачких идеја у контрадикције које муче француско друштво. Средња настава треба, дакле, да скицира, на основу научних и књижевних студија, једну доктрину науке и једну доктрину живота, како би дошла оцени последњих проблема постојања и понашања. Једина, прва философија ставља дух пред ове велике проблеме, једина она даје, на више питања, само осећање неразрешљивог, што је важније од многих научних решења, јер је оно осећање узвишенога. Изнад онога што Енглези зову „космичка емоција“ уздиже се ова философска емоција која чини основу моралног и верског осећања.

Дух прве философије, у настави, мора да буде, и, заиста код нас и јесте саобразан трајноме делу *кантовске критике*. Према томе, он треба да се заврши показивањем граница правога сазнања. У томе питању, сви философи су сагласни: позитивисти се неће моћи жалити на наставу која, на крају крајева, даје оправдано место некојима од њихових начела, али их доказује анализом услова сазнања — што они сами не раде. Верници разних религија неће моћи имати ништа противу тога да се означе границе људскоме сазнању, пошто управо преко тога почињу њихова веровања. Сва тајанствена страна, одузета старом објашњавању васељене, вели Спенсер, додата је новом тумачењу. Хипотеза о небулози не разјашњава ништа порекло дифузне материје, а, међутим, потребно је исто толико објаснити дифузну материју колико и конкретну материју. Исто је толико тешко схватити генезу једног атома, колико генезу једне планете.*

Не треба се ништа бојати додати овоме критичком делу философије позитиван и конструктиван део: али шта ће то бити? Ми ћемо одговорити: Битно је то да он не буде материалистички. Ми сматрамо, заиста, као данас *доказану* недовољност материализма у колико би се

¹ *Nouveaux Essais*, liv. IV, chap. XIV, *De la probabilité*.

он узео као адекватно и потпуно објашњење света. Само некомпетентни људи могу примити материалистички догматизам и веровати да ће неоргански атоми, распоређени на неки начин, као различни делови какве воденице, доспети до тога да мисле. Материализам није чак успео да дефинише себе, нити да дефинише своје прво начело: материју. Највећа услуга коју би му какав философ могао учинити, то би било да га логички конструише, после чега би се приметило да се он састоји само у ова два реда: — Све је материја, али ми не знамо шта је материја; биће = материја, материја = x.

Ни у Немачкој, ни у Енглеској, ни у Француској, међу правим философима и који познају Кантову критику, ви нећете наћи материалиста; ви ћете их наћи само међу научењацима, и то — то треба признати — јер су ти научењаци незналице у философији. Што се тиче позитивиста и еволуциониста, од Конта и Литреа до Спенсера, они су увек енергично тврдили, да, ако нису спиритуалисти, они нису ни материалисти, ни толико. Нико се, дакле, не би могао тужити што критичко испитивање материалистичког догматизма има своје обележено место у философској настави, као што га има у самој философији нашега времена.

Пошто се прими ово, ми бисмо ишли још даље и ми бисмо захтевали, у васпитању омладине, извесно место идеализму. Ми не бисмо могли да замислимо право васпитање без неког идеала, и без неког утицаја који се приписује томе идеалу на развој човечанства, на развој ствари. Идеал би био „нимфа“ само онда када би материализам успео да докаже сама себе; а на против, ми смо сад баш то рекли, доказана је само његова недовољност. Нико, дакле, нема право да тврди да је идеал који је зачала људска мисао у битној и вечној опозицији са самим основом стварности; јер, ко га познаје, тај основ? Ко је изједначио своја појимања са свим оним што могу дати и стране груди природе?“

Општа критика науке и њених услова, посебна критика материализма, најзад могућност и оправданост једнога идеализма који се мири са нашим самим познавањем природе, ево, дакле, три основне тачке наставе саобразне тековинама модерне философије. Професор ће се моћи или задржати на овим трима тачкама, или додати њима своја лична мишљења. Ма каква она била, ако су им основица три необориве тезе које смо ми означили, она ће имати ступањ узвишености и искрености које су потребне за васпитну наставу. Философија коју ми предајемо да се подигне на овим основима није „званична“ философија, него на против научна философија, пошто она резимује рад свију философа и правих научењака нашега времена, ма којој школи они припадали. Ако би, случајно, још постојао гдегод какав окорели материалист, он се не би могао жалити на то што види да

се критикује систем чије он непогрешиво доказивање држи у своме цепу; када његова деца буду изишла из лицеја, он ће им открити тај доказ и предаће им „добру вест.“

II., Има лица која би хтела заменити философију историјом философије. То би онда било, у васпитању омладине, заменити лакше тежим, јасније нејаснијим, корисно сувишним. Нема ничега мучнијег за још неизвежбан дух, који се још није упознао ни са самом философијом; он или не разуме или оно што разуме изгледа му чудновато. Низ система и дубина доктрине разумљиве су само за зреле духове. Површна историја философије таман може да престави саму философију. Треба само познавати, и то добро их познавати, велике системе; остало је потребно само ученим људима. Једно једино догматичко питање, испитано до краја, више чини за васпитање него читава историја философије, површно прегледана.

III., Настава философије треба да буде обавезна за све ученике, за оне који се посвећују научним кариерама, медицини, државним наукама, великој индустрији и великој трговини још више него онима који се одају књижевности, правосуђу и професури. Дисертација на француском језику о каквом питању из философије треба, дакле, да се тражи од свих матураната.

Тобожњи курсе философије унесен данас, као помоћни предмет у програму ученика који полажу матуру из математике, јесте само мршав курс логике праћен моралом из основних школа. Све би то стало на десетину страна, што ће ученик научити на памет, без убеђења, за чисто усмени испит без озбиљног карактера. Философија није у настави ништа, ако она не влада свима материјама и не покаже се цела. Прегледајте различна питања из потпуног програма философије за полагање матуре из књижевности, нема ни једног питања, изучавање кога није нарочито потребно будућим научењацима: „разликовање психолошких и физиолошких факата“ (које ће они доцније помешати), „психолошка метода (чију вредност они неће познавати на корист математичких и физичких метода); „осећајност, интелигенција, воља“ (чије најосновније законе они неће познавати); „човек и животиња“ (које неће умети разликовати); „догматизам“ (где ће они сигурно пасти у ред наука); „скептицизам“ (који ће они проповедати е обзиром на философију и може бити и на сам морал); „схватања о материји и о животу (која ће бити управо предмети њихових студија); „материализам и спиритуализам“ (између којих ће морати одмах да бирају). Ако избаците сва ова питања, ви ћете упутити будуће научењаке и будуће лекаре једном готово сигурном материализму или слепој религиозности. Има ли људи са више предрасуда од научењака без философске културе? Предубеђени противу психологије, предубеђени противу науке о моралу, предубеђени противу целокупне фило-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

софије, навикнути да потврђују позитивна сазнања, они се показују негативни према свему ономе што не даје математичку или физичку извесност. Чим ступе ногом на домен моралних и друштвених ствари, они осећају вртоглавицу о којој говори Платон: земља им се окреће, њихове очи су засећене, и они у толико више говоре неразумно, у колико су више навикнути на праволиниско размишљање позитивних наука: безбројне ниансе моралног света ишчезавају испред њих; остаје им још само, као што такође вели Платон, да „загрле дрвеће и камење које налазе на своме путу.“ Свет се оправдано тужи на књижевнике без философије; још много су опаснији научењаци без философије, јер књижевност, бар, није страна моралном и друштвеном животу, она је чак улаз у то, док се међутим, искључива студија наука и њихових примена завршује градећи лажним и материјалишући и сам дух. Удружена са философијом, на против, наука је величина мисли, и дође ли ту књижевност да дода свој чар, цела душа је утврђена и улепшана. Изван ова три израза проблема — наука, књижевност, философија, — налази се само сенка од васпитања, или образовање често опасније по што је корисно. Ми одбијамо, дакле, у пркос званичних програма, садашњих или који ће доћи, имена „класичке наставе“ свакој комбинацији студија у којој оскудева који од ових израза. Без књижевне и философске културе, „ви ћете увек, са свима вашим наукама — говорио је брутално Сен-Марк Жирарден — моћи стварати само корисне животиње.“ Срећа ће још бити ако се не буду стварале некорисне животиње.

Ту скоро објављена је, за будуће лекаре, матура без озбиљних философских студија и без огледа у дисертацији на француском језику, очекујући матуру француске наставе, која ће још више бити оштећена. Међутим, будућим лекарима је нарочито потребна потпуна философска култура. И када се питају медицински факултети о образовању које треба да добију у лицеју сутрашњи ученици, треба бити особито обазрив и резервисати се. Као сви специјалисти, професори медицинских факултета се сувише губе у својим особеним студијама и сувише искључиво се занимају стручним испитима за које спремају: кад би се њима веровало, морао би се младић у лицеју преоптеретити зоологијом, ботаником и хемијом, јер је тиме њима, како они мисле, уштеђен сидан посао.¹ Али медицина није чиста наука. Она је још и нарочито вештина: шта више, она је великим делом психолошка и морална наука. За лекара је важнија психологија него ботаника; неће он ићи да бере биљке (чије ботаничке особености, у осталом, немају никакве везе са медијалним особеностима); лекар треба исто толико да утиче на дух болесника колико на његове органе; његово морално дејство

¹ Они су чак захтевали да се у коленима врше дисекције.

често има три четврти у његовим успесима, ако она не доноси и цео успех. И не говорећи о умним или нервним болестима, зар се не обистињава све то више, у наше време, улога сугестије у медицини, највиши утицај поуздања и наде, мира и јачине душе код болесника? У породицама, лекари играју још често у наше дане улогу саветодавца и пријатеља, као у добро старо доба. Мисли ли се зар да је сва дужност правога лекара да опица пуле, да посматра језик, да напише рецепт који је на памет научно у каквом формулару, да узме шешир и да се попне у своја кола (и све то траје петнаест минута), да на крају запише у своју књижицу: једна посета код Г. Х....: 20 мин? — Добра философска култура потребна је да заштити лекара од теориског материализма коме га излаже амфитеатар, од практичног материализма коме га излаже вршење његовог свакодневног посла; уживање у узвишеним стварима неће му дати да претвори у занат једну вештину у којој морал има највише учешћа. Лекар није обичан ветеринар људи и жена; он још мање сме да постане прост трговац са рецептима. Ни у коме занимању, није лакше злоупотребити било лаковерност, било побожно осећање које гони какву породицу на све жртве због онога од својих чланова кога види да пати и за кога се боји да га види да умре. Грабљивост лекара је једна од најгнуснијих злоупотреба које се могу у науци учинити, и ми видимо како се данас такви примери умножавају; ко још није наишао на своме путу, поред толиких преданих лекара, лекара шакала, *quaerens quem devoret*? Што се тиче шарлатанства, ако оно упада у апотеку и шири се бестидним рекламама, немојмо допустити да оно продре и обешчисти и саму медицину. Докторска диплома је привилегија коју Држава даје, морална и друштвена гаранција: Држава треба у томе и да постави своје услове. Најбитнији између свију, то је да се мора добити до краја књижевно и филозофско васпитање, које чини духове либералним и незаинтересованим. Да би се дало штогод сувременим предрасудама, могу се, одржавајући ипак на бакалавреату оглед дисертације на француском језику, будући ученици медицине ослободити некојих класа грчког језика у реторици и једне класе философије, што ће се заменити научним студијама. Пошто се данас наука ставља „у пилуле“ или у пастиле, да се уштеди духу рад око сваривања, нека се даду у будућим лекарима још неколике пастиле из природне историје. Што се тиче оних који желе да покажу бакалавреат из књижевности и из математике, већ се учинила погрешка што се за њих укинуза дисертација на француском језику у новим програмима бакалаврата; захтевајмо бар да они посеђују недељно две или три редовне класе философије, и да се они ту измењају са редовним ђацима. Професор философије умеће подесити своја предавања према тој ситуацији, која у осталом мора бити привремена: данас или сутра бићемо приморани

да се вратимо озбиљним философским студијама *за све*. Очекујући то, могу се избацити из програма философије, за будуће лекаре и ученике државних школа, питања која се односе на историју философије и философске писце, на естетику, на философију језика, на историску критику и на философију историје, на примењену логику. — Али, узвикнуће читалац, све ће то вредети, чак за каквог будућег лекара, допунских студија из ботанике (с којим неће знати шта да ради), или из физиологије, коју ће доцније морати понова да учи, са скалпелом у руци. — Без сумње, али покушајте да убедите у то специјалисте тако зване више наставе, која, изузев отмене изузетке, постаје све то више припрема за техничке испите: *dignus, dignus es intrare!* Рђаво схваћен утилитаризам продире у нас; класичка настава мора да учини неке концесије тим чувеним „новим потребама модерних друштава“, нарочито француска настава објављује помпезно њихово потпуно задовољење: потребу *за све* ботанике, потребу зоологије, геологије, минералогije итд. Знајмо то све за дан бакалаврата, како бисмо, вели Гијо, стекли, са дипломом „право да га заборавимо“.

ГЛАВА ШЕСТА

Потреба философских студија за професуру

Какви професори, такви ученици. Ми не сањамо, са Платоном, да су философи краљеви, него, скромнији, желели бисмо да су васпитачи, и на улазу у професуру требало би ставити: „Нико не улази овде ако није философ“. Паскалов отац је желео да његов син „буде увек виши од посла који му се давао да изврши“; са још више разлога треба професор да буде виши од свога стручног посла. Кад би се рекло, на пример, да би требало да граматику, да се добро научи, предаје философ, изгледало би да се каже парадокс, а међутим рекла би се истина, јер заиста треба владати граматицом, да се она објасни, да се учини занимљивом, да се постигне да се схвати њена логика, чак и онда, кад се она сматра нелогичном. А када би се рекло да би особене науке, као хемију или геологију, боље предавали философски духови, кад би се чак тврдило да би, за основу наставе, било довољно повратити све класе професорима који имају у исто време јаку философску културу као и своја специјална знања, то би тек привидно био парадокс.

Нека какав матурант, који је положио матуру из наука, не сваривши ни математику ни физику ни природну историју, што се тражи програмом, нека уђе у нормалну школу, да се у њој, за три године дана, опет претовари искључиво наукама; да ли је сигурно да ће он тим самим умети учинити математику, механику, физику и хемију васпитним? Да ли је сигурно да ће се он уздићи изнад ситница, да ће

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNIBEL.BE

се довољно ослободити своје специјалне науке, да обухвати философски хоризонт различних наука? Да ли ће се професор историје, пошто је свршио палеографију, епиграфију, филологију, да ли ће се подићи, на један мах, изнад ситних факата и ситних дата, да ли ће скромно оставити на страну своју ерудицију тако скупо стечену, да ли ће се винути да примети целине, да начини од историје струку у исто време тачну, философску, моралну и грађанску? Да ли је сигурно да ће какав млад професор граматике, пошто је израдио много тема, превода, стихова и објашњења, када га једном министарски указ пренесе пред децу или младиће, да ли ће умети на један пут заинтересовати их, лепотама деклинације и коњугације, латинске и грчке теме, да ће он умети руковати тим младим духовима, да ће он знати, и не учећи их, најбоље методе у интелектуалном васпитању, да ће он умети на тај начин у граматiku онај дух у исто време философски, историски и чак песнички, који је потребан да се он заволи и да му се да неки чар? Сувише често граматичари заборављају да су они некада били пре свега коментатори песника, да су морали преносити дух песника у наставу, да су у том смислу имали васпитну мисију. Најзад, мучити три године младе људе радовима из високе литературе, реторике, критике и историје, начинити од њих отмене говорнике и елегантне писце, то још никако не значи да су од њих начињени добри професори „хуманитарних наука“ нити добри васпитачи, какве ће идеје они имати у глави, и какве ће идеје пренети у главу својих ученика? Да ли ће они увек унети топлоте, одушевљења, симпатије у своју књижевну критику? По примеру свих великих писаца које треба да објасне својим ученицима, да учине да их ови заводе, да их подражавају, да ли ће и они сами бити *мислиоци*? Бојати се да они неће по који пут имати искључив култ форме, префињене или спиритуалне, да они нису радо скептици у погледу на идеје, да не показују с времена на време равнодушност према философији, то јест према ономе што чини саму основу сваке велике књижевности, било као психолошку опсервацију нарави и карактера, било као морал и политику, било као религију и метафизику, било најзад као критику уметности и естетику. Чисти књижевници не знају ни најмање да разликују шта приличи васпитању младића, шта може да подстакне код њих на дух клеветања и сујетне критике, врло чест у Француској, него праву љубав према лепоте и према добром. Без сумње, има људи који имају наставну вештину, али зар треба рачунати са изузетцима? Други морају да уче да могу предавати, васпитавати младе људе; а за то, први и најбитнији од услова, то је дати наставницима философски дух, то је заинтересовати их тим самим за психолошке, моралне и друштвене студије. Ако психологија, логика и морал не расветљују васпитне ствари, шта је то што ће их расветлити? Онај за кога људска душа није затворено писмо,

онај који се фамилиаризовао са индуктивним и дедуктивним методама и са философијом наука, онај, најзад, који је изучавао и побуде и правила понашања, тај, да или не, да ли ће бити боље спреман за улогу васпитача, или чак просто професора, од онога који се буде одмах у почетку затворио у специјалан ред истраживања, не видећи ништа више изнад тога и мерећи цео хоризонт према узаности свога виднога поља? Није довољно много знати да се може предати оно што се зна, и чак претераност науке или студије може у томе да штети. Која је велика вештина, у питању наставе, као у питању стила? „Умети се ограничити“. Ех, ревност увек заноси онога који много зна, да каже све што зна; племенита ревност, али не корисна. Ако се хоће да се предају науке, књижевност, историја, младим људима, треба се старати доста високо да се осети, пред детаљима, нека врста самосталности: један философ сигурно, био би у опште способнији од чистог специјалиста.

У Немачкој, тражи се од сваког професора да је подобан за две врете наставе. У Француској, захтевајмо бар да сви наши наставници стекну озбиљна знања из психологије, из морала, из естетике, из логике, из космологије, да буду исто-времено подобни и за наставу философије и за наставу какве специјалне науке. Имајући философски дух, они ће тим самим имати оно што је најбоље у педагошком духу. Они ће посматрати питања одозго, и они ће их видети на њихову истинском месту у целокупности људских сазнања. Они неће дати више исту важност ситницама књижевне, научне, историске и географске учености. Психолози, они ће боље познавати саме моћи чије им је неговање поверено; моралисти, они ће приметити циљ који треба постићи, они ће унети у своју наставу ону моралну и патриотску топлину која чини њену душу. Космолози, они ће додати познавању природе философију природе; особине флуора или брома, закони о ширењу тела или закони о електро-магнетима, неће моћи учинити да они изгубе из вида велике космичке законе којима су само преображај физички и хемиски закони.

С правом се захтева од кандидата за нормалну школу, књижевни одсек, сведочанство којим се доказује да су слушали годину дана философију; исто сведочанство требало би да се тражи, исто као и бакалорат из књижевности и философије, и од кандидата научног одсека. Не може се примити да будући професори нису добили добру класичку и нарочито философску наставу. Ми смо видели колико је философија, осим тога што је она основа педагогије у опште, колико је потребна професорима наука, да их спречи да се не партикуларизују, да се ограниче, да тако ограниче наставу која треба да је поглед на космос. Могло би се желети да науке предају деци људи који репродукују у себи самима мало универзалног духа као што је био дух великих научењака философа, Аристотела, Декарта, Паскала, Лајбница. Универзитет има сву слободу према својим кандидатима; испити за

научни одсек нормалне школе су врло тешки, јер се тражи одабирање; ништа боље, али има једно претходно одабирање које би требало да уклони све не-књижевне људе, и све оне који нису свршили одличне философске студије.

Исто се тако захтева од кандидата за професоре философије, осим дипломе о свршеном факултету књижевности, и диплома са матуре из науке; то је сасвим оправдано, и још је потребније, за професоре наука, захтевати диплому о матури из књижевности и философије. Учињена је невероватна погрешка што су се отворила врата научног факултета обичним матурантима са специјалним образовањем. Људи без класичке културе, који не познају чак ни једне једите речи, из латинског језика, постаће тако једнога дана професори колежа и лицеја. Веома је потребно да се учини крај тој инвазији у професуру. Ми бисмо желели да се за све факултете и све агрегације — историју, књижевност, граматику, науке — већ постојећим писменим испитима дода философска дисертација, како би се приморали историчари, књижевници, математичари и физичари да размишљају о психолошким и метафизичким начелима, која господаре њиховим специјалним наукама, као и о моралним и друштвеним закључцима који из њих произлазе. То би био начин да се спречи ова претерана специјализација студија, која, ми смо то видели, сачињава неку врсту интелектуалне неправде, деморализацију мисли. Умети израдити дисертацију о каквом питању из психологије, логике, морала, философије наука, то је најмање што се може тражити од каквог будућег професора; то је тако рећи минимум педагошке гаранције. Ако је, за саме ученике, философска композиција прави центар озбиљности студија, још са много више разлога је то за наставнике. Ми бисмо најзад желели да у Нормалној школи курсеви философије буду обавезни за научни одсек, и да се томе додаду предавања из друштвених наука, економских и политичких. Ако је философији, у наше дане, потребно да буде научна, наука треба, са своје стране, више него икада, да буде философска

превео

Миодраг Ристић

ПЉЕВАЉСКА ГИМНАЗИЈА

Како је прошле године изгорела Пљеваљска Гимназија и сва њена архива, била је велика штета да са зградом пропадне и историја једне тако важне установе и у тако важном месту, као што су Пљевља. Стога се Уредништво *Просветног Гласника* постарало те је по тачну

сећању плев. наставника и по аутентичним подацима добило реконституирану историју те Гимназије од њена постанка, 17 септембра 1901. године, до њена пожара, 30. октобра 1904. године. Ради потпуности томе су додати и подаци, дакако по актима из гимназијске архиве, од пожара до краја 1904|5. школске године, јер то са споменутим временом чини целу досадашњу историју Гимназије, која обухвата четири школске године.

Ми нарочито износимо ове податке, да би се виделе и осетиле све незгоде, кроз које је Гимназија Пљеваљска пролазила за ове четири године, јер, ако се те незгоде продуже и даље, и ако наши млади школовани људи не покажу мало више пожртвовања и воље да послуже коју годину и тамо, Пљеваљска би Гимназија брзо пропала, а то њени непријатељи једва и чекају.

Школска 1901/2. година.

1.) После извесних тешкоћа и рада Црквеношколске Општине Главни Школски Тудор потписао је акт 17. септембра 1901. године да се отвори I. разред Гимназије и одредио је за управитеља пок. Танасија Пејатовића, дотадашњег суплента Скопске Гимназије, и за наставника г. Стевана Самарџића, дотадашњег учитеља у Новој Вароши. Одмах после тога дато је одсуство пок. Танасију ради полагања проф. испита, а г. Самарџић упућен је да изврши претходне радове и упис ученика, док се не поставе и други наставници.

На молбу Општине мутесариф Сулејман Хаки паша одобрио је да се рад може почети и пре него стигне дозвола од вилајета из Скопља, и стога је г. Самарџић вршио упис и пријемни испит до 5. новембра 1901. године. Тог дана било је позивање Св. Духа у школи, у присуству председника Општине г. игумана Василија Р. Поповића, Митрополитова намесника, и општинских чланова (чланови Општине били су тада: г. г. Ђено Ђенисијевић трговац, Лазар Шећеровић трг., Илија Самарџић трг., Михајло С. Бајић трг., Миле Обрадовић трг., умро почетком октобра 1904. године, Перо Живковић трг., Ђорђе Јанићијевић трг., Михајло Живковић трг., умро у септембру 1904. год. Споменути чланови затекли су се као такви при отварању Гимназије и остали у Општини све до краја 1904|5. школске године).

После неког времена, 22. новембра, дошли су на дужност г. Гавро Пејатовић, свршени ђак Трговачке Академије, и г-ђица Стана Јовановићева, учитељица женског рада у Девојачкој Школи у Скопљу. За учитеља турског језика узет је Сејфи ефендија Шеовић, дотадашњи учитељ турског језика у IV. разреду наше основне школе у Пљевљима Г-ђица Јовановићева постављена је у Гимназију да предаје женски

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

рад ученицама Гимназије (I. је разред био мешовит) и оним девојчицама које су училе само женски рад. Ове девојчице састављале су чисто Радничку Школу.

2.) У Гимназији било је 44 ученика и 16 ученица, а у Радничкој Школи 26 девојчица. По месту рођења, ђака је највише било из Пљеваља, па затим из пограничних места Црне Горе (10), Пријепоља, Нове Вароши и Сенице. У току године један ученик отпуштен је из школе, а двојица су напустили школу, те их је до краја школске године остало у Гимназији 57 ученика-ца, а у Радничкој Школи исти број који је био у почетку.

3) До доласка пок. Танасија Пејатовића, одмах по Св. Сави, раздељени су предмети и рад је почео редовније да тече, а тада је пок. Пејатовић дошао и, предузев директорску дужност, извршио поделу предмета овако :

Пок. Танасије Пејатовић: Географију, Француски језик и Цртање; г. Стеван Самарџић: Српски језик, Веронауку и Јестаственицу; г. Гавро Пејатовић: Математику и Писање; Сејфи ефендија Шеовић: Турски језик и г-ђица Стана Јовановићева: Женски ручни рад у Гимназији и у Радничкој Школи.

4.) Крајем јануара 1902. год. дошла је дозвола од вилајета из Скопља за отварање дворазредне гимназије.

5.) Светосавска прослава обављена је по уобичајеном начину, и прилозима са забаве и ђачким улозима (годишње по 1 круну) основана је Бачка Књижница.

6.) Школска година завршена је 15. јуна благодарешем у цркви и читањем класификације у школи. По тој класификацији од 57 ученика-ца 30 је прешло у II. разред, 9 је остало да понови разред, а 17 њих је имало да полаже разредни испит из једног или два предмета, и 1 ученица остала је да полаже испите из свију предмета, јер је била болесна и није могла бити оцењена.

16. јуна по подне одржан је свечани (ресмен) испит (неколико ђака ређају се и говоре поједине партије из појединих предмета) пред Њ. Е. Сулејман Хаки-пашом, представницима турских власти и виђенијим грађанима, нашим и мухамеданским. Том приликом Сулејман паша обећао је израдити дозволу за отварање III. и IV. разреда гимназије. Та дозвола дошла је од вилајета из Скопља негде почетком 1902/3 школ. године.

(Подаци споменути вађени су из *Цариградског Гласника* од 11. јула 1902. год., Бр. 28.)

Школска 1902/3. година

1.) До 8. септембра свршен је упис и одржати пријемни и разредни испити, а тада је почео редован рад.

У I. разред уписало се 45 до 50 ученика-ца, а у II. разред до 40 ученика-ца. У Радничку пак Школу уписало се 25 девојчица.

2. Отварањем II. разреда јавила се потреба за већи број наставника, и 10. октобра дошла су два нова наставника: г. Тодор Боровњак, свршени ђак Велике Школе у Београду, и г. Ђорђе Пејановић, свршени ђак Загребачког Универзитета.

Кад су они дошли, привремена подела предмета замењена је сталном, и то овако:

Пок. *Танасије Пејатовић*, директор: *Географију* у I. и II., *Историју* у II и *Цртање* у I и II.

г. *Тодор Боровњак*, суилент: *Француски језик* у I. и II. и *Српски језик* у I.

г. *Ђорђе Пејановић*, суилент: *Математику* у II., *Геометрију* у I. и *Јестаственицу* у I.

г. *Стеван Самарџић*: *Веронауку* у I. и II., *Српски језик* у II. и *Јестаственицу* у II.

г. *Гавро Пејатовић*: *Математику* у I. и *Писање* у I. и II.

Сејфи ефендија Шеовић: *Турски језик* у оба разреда.

г-ђица *Стана Јовановићева*: *Женски рад* ученицама у Гимназији (кад су часови Турског језика) и у Радничкој Школи.

3.) Као што се из ове поделе предмета види, наставника је било више него што је требало и стога су они, иницијативом пок. Танасија Пејатовића, предавали поједине предмете у Радничкој Школи, и то г. *Стеван Самарџић*: *Српски језик* и *Веронауку*, г. *Ђорђе Пејановић Рачун*, г-ђица *Стана Јовановићева*: *Домаће Газдинство* и пок. *Т. Пејатовић*: *Писање*.

Г. *Ђорђе Пејановић* предавао је још о празничним данима *Хигијену* ученицима-цама Гимназије и Девојчицама Радничке Школе.

4.) О Св. Сави одржата је уобичајена свечаност.

5.) 22. априла 1903. године Гимназија је претрпела један велики губитак, јер је тог дана умро Танасије Пејатовић¹, директор Гимна-

¹ У Пљевљима се родио (20. јануара 1875. год.) и свршио је основну школу. Гимназију и истор. географ. одсек философског факултета свршио је у Београду. По свршетку школе, 1899. год., провео је у Скопљу две године као суилент тамошње наше гимназије. Затим је положио проф. испит и дошао за директора гимназије у Пљевљима, где га после непуне две године задеси смрт. Пок. Танасије је и на књижевности радио и написао је под псеудонимом (*Петар Мркоњић*) одличну антропо-географску студију *Средње Полимље и Цотарје*, која је изашла у IV. Етнографском Зборнику. Сем тога он се бавио испитивањем старина српских, и то је објављивао у *Споменицима Академије Наука*. Љубомиру Стојановићу послао је велики број старих српских записа и натписа, што је овај употребио у свом делу *Стари српски записи и натписи*. Описао је манастире Сопоћане и Давидовицу (обоје у *Новој Искри*) и хтео је у том правцу да продужи прикупљајући грађу за монографије наших манастира, али га је од тога задржала прерана смрт.

Колики је тај губитак био силно се манифестовало жалашћу и пљеваљских грађана и његових ђака и наших просветних радника у опште. Место пок. Таназија вршио је директорску дужност г. Тодор Боровњак.

6.) У почетку маја месеца постављен је за Веронауку г. Симо Шиљак, свршени ђак Призренске Богословије.

7.) Школска година завршена је 15. јуна, пре подне благодарењем и читањем класификације, и после подне ресмен-испитом.

8.) Колико је било ученика-ца крајем школске године у Гимназији није се могло тачно утврдити, него се од прилике може рећи да их је било: у I. разреду 45—50, у II. разреду 35—40. У Радничкој Школи био је исти број који и у почетку (25).

Школска 1903/4. година.

Актом Главног Школ. Тусторства од 1. септембра 1903. године постављен је за директора г. *Илија Далевкић*, професор српске гимназије у Содуну, а за наставника г. *Љубомир Јовчић*, професор богословије у Призрену. За учитељицу женског рада одређена је г-ђица *Видосава Димићева*, а г. *Стеван Самарцић* премештен је из Гимназије и постављен за управитеља основних школа у Пљевљима и околини.

Пре него што су ти наставници дошли на своју дужност, г. Тодор Боровњак, заступник директора, отпочео је с наставницима рад 1. септембра и извршио *пис, пријемни испит, разредне испите и призивање Св. Духа*. Мало доцније дошао је г. Љубомир Јовчић, а 25. септембра стигао је г. Илија Далевкић, директор, и примо дужност од г. Боровњака.

2.) Како су неке ученице ишле у Гимназију, а неке долазиле само на Ручни рад, то да би се обе те потребе задовољиле, решено је да се отвори *Радничко Девојачка Школа* (троразредна), и према томе све ученице, уписане у I. разред Гимназије, прешле су у I. разред Радн. Девој. Школе. Девојчицама пак које су хтеле да уче само Женски рад дозвољено је да могу походити часове Женског рада у Радн. Девојачкој Школи. Тако је отворена Радн. Девој. Школа и њој придата Радничка Школа.

3.) Подела предмета извршена је овако:

г. *Илија Далевкић, диркгор*: *Српски језик* у II. и III. разреду Гимназије и у I. разреду Девој. Школе.

г. *Љубомир Јовчић, професор*: *Географију* у I., II. и III., *Историју* у III. и *Јестаственицу* у II. Сем тога Јовчић је био деловођа.

г. *Тодор Боровњак, суилент*: *Српски језик* у I. разреду и *Француски језик* у I., II. и III.

г. *Ђорђе Пејановић, суилент*: *Математику* у II. и III., *Физику* у III. и *Јестаственицу* у I.

г. *Гавро Пејатовић* у Гимназији: *Математику* у I. и *Писање* у I. и II.; у Девој. Школи: *Математику* у I. и *Писање* у I.

Сејфи ефендија Шеовић: *Турски језик* у I., II. и III.

г. *Симо Шиљак*, *ђакон*: *Веронауку* у сва три разреда Гимназије и у I. Девој. Школе.

г-ђица *Стана Јовановићева* у Девој. Школи: *Јестаственицу* у I., у Гимназији: *Женски ручни рад* ученицама II. и III. разреда за време часова Турског језика.

г-ђица *Видосава Димићева*: *Земљопис* и *Француски језик* у I. разреду девој. школе и *Женски ручни рад*, на које су долазиле и девојчице које су училе само *ручни рад* (такозвана Радничка Школа).

По овој подели предмета рађено је до краја школ. године.

4.) Светосавска прослава, и ако није било наставника певања, испала је врло лепо, јер се г. Боровњак својевољно примио и лепо спремио децу у певању. Сем уобичајене прославе пре подне, на Св. Саву у вече, одржата је забава, коју је походно Сулејман паша и сви виђењичи грађани, наши и мухамеданци. На тој забави пало је чиста прихода 500 круна.

5.) Овом сумом набављене су, доцније, ствари за *Физички Кабинет*.

Поред набавке физичког кабинета, ове је године обogaћена и *Професорска Књижница* поклоном књига од стране Државне Штампарије.

6.) Поред излета, које су поједини наставници с појединим разредима чинили у научном циљу, у мају је учињен заједнички излет (Гимназија, Девојачка и Основна Школа) на Чемерно, 2 сата далеко од Пљеваља.

7.) У почетку школ. године уписало се: у I. разред 32 ученика, у II. разред 32 ученика-ца (26 ученика и 6 ученица) и у III. разред 24 ученика-це (17 ученика и 7 ученица); свега дакле 88 ученика-ца. Тај је број остао до краја школске године.

У Девој. Школу уписало се 17 ученица, и тај је број остао до краја школ. године.

Свега дакле у Гимназији и Девој. Школи било је крајем године 105 ученика-ца.

Поред тога на Женски ручни рад, сем ученица Девој. Школе, долазило је још 19 девојчица.

8.) Сем њих 30 из Црне Горе, сви су ученици родом из Пљеваљског и Сеничког пашалука. Ученице су све родом из Пљеваља, само 1 има из Пријепоља.

9.) Школски рад ове године текао је редовно, сем што су прекинута предавања крајем фебруара за 10 дана због тифуса.

10. Школска година завршена је 15. Јуна, по већ уобичајеном реду, и ђачко весеље увеличала је својим присуством турска војна музика.

11.) Једном речи у овој школ. години и број наставника, бар за научне предмете, био је довољан, и рад у школи текао је правилно, и две свечаности (светосавска и завршетак школ. године), врло важне по свом утицају, обављене су врло лепо, што је све, као што ће се видети, у идућој школ. години иснало много горе због различних неприлика, које је Гимназија претрпела.

Школска 1904/5. година.

1.

Почетком ове школске године г. Љубомир Јовчић, проф., премештен је одавде за професора у Битољ, г. Тодор Боровњак, суплент, добио је једногодишње одсуство, а г-ђица Видосава Димићева отпуштена је из службе. Место тих наставника постављени су: г. Мирко Поповић, проф. из Ужица, и г. Васа Стајић, суплент из Пакраца, који су много доцније дошли него што је требало. С друге стране и поред њих двојице, требало је да дође и још један наставник и једна наставница, и стога, с ово наставника што је било, једва се рад могао отпочети у Гимназији и Девојачкој Школи 1. октобра.

10. октобра дошао је на дужност г. Васа Стајић, и тако је заступљен већи број часова. Школски је рад, дакле, отпочет неуредно: није се почело на време, због недовољног броја наставника часови су морали бити редуцирани, а наставници преоптерећени, и стога често незадовољни.

2.

Тим незгодама и за наставу и за дисциплину придружила се одмах још једна, која је све превазишла: 30. октобра изгорела је гимназијска зграда и све у њој сем физичког и хемијског кабинета. Узроци пожара поред најпажљивијег испитивања остали су непознати. После пожара Гимназија је премештена у једну нову зградицу, која је зидана за Девојачку Школу, а за Девојачку Школу узела је Општина нарочиту зграду. Та зграда за Гимназију била је врло тесна, и уз то била је преко целе зиме влажна, те је велико чудо, што није било смртних случајева. Незгоде и тешкоће с којима се имало борити, због рђаве зграде и недовољног броја наставника, није потребно спомињати, јер се лако могу представити.

Чим је премештена Гимназија и рад отпочет, сазват је збор грађана, на коме је изабрат одбор за купљење прилога и за зидање нове зграде. У тај одбор ушла су ова лица: г. г. архимандрит Василије Р. Поповић, Митрополитов намесник и старешина ман. Св. Тројице, Илија Лалевић, директор, Ђено Ђенисијевић, трговац, Лазар Шећеровић, трг., Перо Јанићијевић, трговац, Спасоје Војић, трговац, Милан Грујић,

трговац, Милан Поповић, бербериц, Арсо Живковић, трговац и Васа Стајић, суплент, као деловођа. Тај одбор с успехом је вршио и врши свој посао, јер је с једне стране добио прилоге из свију српских крајева, а с друге све је спремио, и још давно би се могло приступити зидању, само да се не одуговлачи с дозволом. Како та дозвола по свој прилици још дуго неће доћи, гимназијска зграда не може никако бити готова за школску 1905—06. год., него једва за 1906—07. год. Стога ће Гимназија и идуће школске године остати у овој тесној и незгодној зградици. Што се тиче прилога, српски се народ из свију крајева одазвао, како се само пожелити може, и тиме је сјајно посведочио своју унутрашњу снагу и морално јединство. Прилозима за Пљеваљску Гимназију то се јединство манифестовало јаче него икојом другом приликом.

3.

25. новембра дошао је на дужност г. Мирко Поповић, и тада је извршена нова подела предмета, разуме се с редуцираним бројем часова из појединих предмета, а цртање и певање сасвим је изостало. Подела предмета извршена је овако:

1. г. *Илија Лалевкић*, директор, *Српски језик*: у Гимназији II₄, III₄ и у IV₄, у Девој. Школи I₃; свега 15 часова.

2. г. *Мирко Поповић*, професор, *Историју*: у III₃ и IV₃; *Географију*: I₃, II₃, III₂ и IV₂; *Српски језик*: у I₅; свега 21 час.

3. г. *Васа Стајић*, суплент, у Гимназији: *Француски језик* у I₃, у II₃, у III₃ и у IV₄; *Ботанику* у II₂; у Девој. Школи: *Француски језик* у I₂ и у II₂, *Српски језик* у II₃; свега 22 часа.

4. г. *Борђе Пејановић*, суплент, у Гимназији: *Математику* у III₅ и у IV₅, *Физику* у III₃, *Хемију* у IV₃, *Зоологију* у I₂; у Девојачкој Школи: *Физику* у II₂; свега 20 часова.

5. г. *Гавро Пејатовић*, у Гимназији: *Математику* у I₄ и у II₅, *Писање* у I₂ и у II₂; у Девојачкој Школи: *Математику* у I₃ и у II₃, *Писање* у I₂ и у II₂; свега 23 часа.

6. г. *Симо Шилјак*, ђакон, у Гимназији: *Веронауку* у I₂, у II₂, у III₂ и у IV₃; у Девој. Школи *Веронауку* у I₂ и у II₂; свега 13 часова.

7. г. *Сејфи Шевичић*: *Турски језик* у I₄, у II₄, у III₄ и у IV₄; свега 16 часова.

8. г-ђица *Стана Јовановићева* у Девојачкој Школи: *Географију* у I₃ и у II₃; *Јестаственицу* у I₂ и *Женски ручни рад* у оба разреда свако после подне. По тој подели часова рађено је до краја школске године.

4.

Поред све важности коју имају певање и музика у опште, а нарочито по нашим школама у Турској, ни ове нити претходних година

није се могао добити наставник певања и музике. Без тога свака наша школа у Турској само животари, те ни из далека не може вршити ову улогу коју би иначе вршила. К томе кад се дода, да није било ни наставника цртања, онда је лако појмити колика се празина осећала у Гимназији. Ове пак године (1904—05.) није било довољно наставника ни за научне предмете, јер г. Ђорђе Стајић, суплент из Солуна, и његова г-ђа Ангелина постављени су за Пљевља 1. јануара 1905. године, али су одмах добили одсуство и читаве школске године нису долазили на дужност.

5.

У току школске године било је неколико важних појава. Тако, од 30. октобра до 9. новембра 1904. године није било предавања, јер је за то време спремана привремена зграда за Гимназију.

3., 4. и 5. јануара 1905. год. због превелике хладноће није било предавања пре подне.

7. и 8. фебруара није било предавања због слабости већине наставника и ђака (инфлуенца).

Професорски савет на својој седници од 13. априла отпустио је за свагда три ученика I. разреда Гимназије, и на својој седници од 26. априла једног ученика IV. разреда Гимназије за ову школ. годину.

Сем излета које су поједини наставници (Географије и Природних наука) с појединим разредима чинили по околини Пљеваља, учињен је 8. маја заједнички излет Гимназије, Девојачке и Основне Школе у Рабићу (село два сата далеко од Пљеваља).

6.

Ђаци IV. разреда Гимназије распуштени су за нижи течајни испит 25. маја, а полагали су испите: из *Српскога језика* писмени испит (*Свако је своје среће ковач.*) 27. маја, усмени 30 маја; из *Математике* 1. јуна; из *Историје са Географијом* 4. јуна; из *Францускога језика* 8. јуна и из *Турскога језика* 10. јуна.

Ученице Девојачке Школе полагале су испит: I разред 11. јуна II. разред 12. јуна.

Остала три разреда Гимназије радила су редовно за све то време, у колико наставници нису били заузети испитима.

15. јуна одржато је благодарење, прочитана класификација и подељене награде. За награде дала је Општина за 80 круна књига и г. Драгомир Обрадовић, директор из Солуна, послао је неколико лепих књига, које даје школама *Француска Алијанција*.

Најглавнији подаци о бројном стању и ђачком успеху виде се из овог прегледа:

Гимназија:

Почетком школске године уписало се:

у I. разред	30	} свега: 99
" II. "	15	
" III. "	32 (26 мушких, 6 женских)	
" IV. "	22 (15 " 7 ")	

У току школске године отишло их је:

Из I. разреда отпуштена су за свагда	3	} свега: 6
" II. " напустио својевољно	1	
" III. " послати у Идадију у Скопље	2	

На крају школске године било је, дакле, 93 ученика-це. Ученица има само у III. и IV. разреду, јер је Девојачка Школа отворена пре две године. У III. разреду има 6 ученица, а у IV. 7.

а.) Прелазе у старији разред:

Из I. разреда	15	} свега: 52
" II. "	8	
" III. "	18	
" IV. "	11 (9 мушких, 2 женске)	

б.) Полажу разредни или течајни испит:

Из I. разреда	3	} свега: 17
" II. "	1	
" III. "	5	
" IV. "	8 (5 мушких, 3 женских)	

в.) Понављају разред:

Из I. разреда	7	} свега: 22
" II. "	5	
" III. "	7	
" IV. "	3 (одустали од полагања испита, и то 1 м. и 2 жен.)	

г.) Губе право на даље школовање:

Из I. разреда	2	} свега: 2
---------------	---	------------

Девојачка Школа:

Уписало се у почетку школске године:

У I. разред	10	} свега: 25
" II. "	15	

У току школске године отишло је:

Из I. разреда напустиле школу 2 }
 „ II. „ напустила због болести 1 } свега: 3

а.) Прелазе у старији разред:

Из I. разреда 8 }
 „ II. „ 12 } свега: 20

б.) Полажу поновне испите:

Из I. разреда 2 } свега: 2

У Гимназији и у Девојачкој Школи било је, дакле, крајем школске године 115 ученика-ца.

Ученице Девојачке Школе родом су из Пљеваља, сем 1 из Пријепоља и 1 из села Сељана (код Пријепоља).

За ученике-це Гимназије ево прегледа по месту рођења:

Разред	Пљеваљски пашалук					Сенички пашалук				Црна Гора				Србија		Свега		
	Пљеваља		село Премђани	село Водно	Пријепоље	Прибој	Нова Варош	Бело Поље	село Горице (код Б. Поља)	Дова Ржаница (код Берана)	Дробњаци	Васојевићи	Пива	Морача	Никшић		Београдлићи	Јованчевићи срез Моравички (округ Чачански)
	мушких	женских																
I	12	—	1	—	1	—	1	1	—	—	3	1	1	3	1	1	1	27
II	8	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1	4	—	—	—	—	—	14
III	6	6	2	—	1	1	—	—	—	1	4	6	—	1	—	—	—	30
IV	8	7	—	1	3	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	22
Свега	34	13	3	1	5	1	1	1	1	1	11	11	1	4	1	1	1	93

Као што се из овога прегледа види било је ученика-ца: из Пљеваљског пашалука 57, из Сеничког пашалука 4, из Црне Горе 31 и из Србије 1.

7.

За почетак нове школске године издате су потребне наредбе, и између осталог заказано је да ће се упис, пријемни и разредни испити вршити од 1. до 5. септембра, када ће почети редовна предавања.

Баџи који су сад свршили нижи течајни испит ићи ће у Солун, Скопље или Призрен, јер се идуће школске године (1905/6) не може отворити V. разред.

8.

Као што је споменуто у 2. тачки, од пожара спасен је само физички и хемијски кабинет, и ништа више. Захваљујући доброј вољи и предусетљивости Црквено-школске Општине потребне су ствари постепено набављене, и сад се може рећи да је Гимназија свима потребама прилично снабдевена.

Поред математичких и географских средстава за школу, набављено је прилично књига за наставничку књижницу. На молбу управе гимназијске поклониле су Гимназији: Државна Штампарија за 150 динара књига, Матица Српска (у Новом Саду) *Летописе* и своја издања од последњих година, што ће и на даље слати, и Српска Књижевна Задруга сва своја издања, која је Гимназија имала пре пожара као члан добротвор. На тај начин наставничка књижница има до сад преко 170 бројева одабраних књига. Сем тога добија бесплатно: *Просветни Гласник* од Министарства Просвете и *Босанску Вилу* од Димитрија Кочовића, трговца из Сарајева.

Упоредо с наставничком књижницом ударен је темељ и ђачкој књижници: нешто је дала Општина, а нешто одвојено од Матичиних издања и предато ђацима. Да би читање и набављање књига ишло уредно, а нарочито да би се код деце што боље развила национална осећања, управа је, и поред тога што је ово нижа гимназија, нашла за потребно да се створи ђачка дружина. Та дружина („*Стража*“) уређена је овако: ђаци III. и IV. разреда плаћају месечно по 40 хелера и о празничним данима читају и критикују под надзором којег професора (ове год. под надзором г. Мирка Поповића) своје мање саставе.

Ђаци пак I. и II. разреда Гимназије и ученице Девочијке Школе плаћају по 20 хелера месечно и имају права само да присуствују састанцима и да узимају на читање књиге из дружинске књижнице. Ова дружина показала се не само корисна, него и врло добро напредује: дружинска књижница сад има 166 књига и сем тога добија још ове листове: *Српски Књижевни Гласник*, *Дом и Школу*, *Нову Искру*, *La Petite Revue*, *Бранково Коло*, *Босанску Вилу*, *Наш Живот* и *Домаћину*. У дружинској пак благајни налази се 146 круна.

Једном речи Гимназија је прилично снабдевена свим потребним стварима, и, само да има боље зграде, могло би се лепо радити.

Као што се види из овога извештаја, Гимназија је ове године имала врло великих неприлика, а ни за идућу школску годину нису добри изгледи. Тек за 1906/7. годину гимназијска ће зграда, по свој прилици, бити готова, и с тим у вези надати се да ће се тада отворити и V. разред.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Додатак

Наставни план за ниже гимназије у Турској

Разреди	Веронаука	Српски језик	Турски језик	Француски језик	Географија	Историја	Матем.		Физика	Хемија	Зоологија	Ботаника	Писање	Цртање	Певање	Свега часова
							Аритмет.	Геометр.								
I	2	6	4	3	3	—	3	1	—	—	2	—	2	2	—	28
II	2	5	4	4	3	—	3	2	—	—	—	2	2	2	—	29
III	2	4	4	4	2	3	3	2	3	—	—	—	—	2	—	29
IV	3	4	4	4	3	3	3	2	—	3	—	—	—	2	—	31
Свега	9	19	16	15	11	6	12	7	3	3	2	2	4	8	Број часова није одређен	117

Наставни план за радничко девојачке школе у Турској

Разреди	Веронаука	Српски језик	Француски језик	Географија с Историјом	Природне науке	Рачун с простим књиговод. и геометр. цртањем	Цртање и писање	Певање	Ручни рад	Свега часова
I	2	4	2	2	2	3	2	2	—	19
II	2	4	2	2	2	3	2	2	—	19
III	2	4	3	2	2	3	2	2	—	20
Свега	6	12	7	6	6	9	6	6	Свако по-сле подне	58

22/IX 1905. год.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Х Р О Н И К А

С Р П С К О Х Е М И Ј С К О Д Р У Ш Т В О

Педесет трећи састанак 15. октобра 1905. год.

1. Председник д-р Леко отварајући први састанак после дугих ферија, поздравно је чланове Друштва добродошлицом, и као прву тачку дневнога реда изнео је: избор председника и деловође. — Решено, да се тај избор одложи за други који састанак, кад већи број чланова на састанак дође.

2. Раздат је наштампан записник 51. и 52. састанка Српског Хемијског Друштва.

3. Председник жали што има да саопшти тужну вест, да је 5. октобра о. г. преминуо у Београду члан овога Друштва

Милан Ј. Бајић

Хемичар Министарства Народне Привреде.

Познато је свима, како је огромна штета, што нам је из наше средине прерана смрт отргла једнога од најзаслужнијих чланова Срп. Хем. Друштва.

Нада се да ће који од г. г. чланова написати за записник некролог о пок. Бајићу.

Сви присутни одали су пошту своме незаборављеном другу пок. Бајићу, устајањем и са Бог да му душу прости и вечан му помен међу нама.

4. Д-р К. Д. Николић предлаже, да Срп. Хем. Друштво настане код београдске општине, да се преглед животних намирница овде, енергичније предузме и боље организује.

После подуже дебате умољен је г. Д-р А. Зега, да за идући састанак спреми представку, коју би Друштво упутило београдској општини.

5. Пошто је овим дневни ред био исцрпљен а имало се још доста времена на расположење, то је на питање д-р Леке: да ли је при-

сутнима позната полемика, која је у последње доба између њега и г. Дозанића вођена о *вештачком ђубрегу* у „Тежаку“ и „Земљорадничкој Задрузи“ и да ли би хтели да о томе реферише; изјављена је жеља и нико од присутних у седници није се противио, да г. Леко говори о тој полемици.

У чланку: „Вештачко ђубре“ који је изашао у „Тежаку“ од 1. маја о. г. саопштио сам вели *д-р Леко* у преводу извод једнога предавања од једнога од најпризнатијих данашњих агрикултурних хемичара професора *д-ра Герлаха* из Познања. У томе чланку говори се о тешкоћама у поучавању земљорадника, на који начин да сазна, какво је ђубре према земљишту и врсти биљака земљи потребно и како у том погледу нема за сада још ни једне довољно просте и поуздане методе, којом би се сваки земљорадник могао лако послужити.

То се вели није допало г. Дозанићу и дало му је повода, да у листу „Земљорадничка Задруга“ од 15. јуна о. г. напише чланак: „Да ли је тешко изводити вегетационе огледе.“ У томе чланку поред осталог замера г. Дозанић нашим пољопривредницима што су се како он вели „држали потпуно индиферентни према том знатном пољопривредном покрету, који ће кад тад, препородити нашу назадну пољопривреду.“ „Не само“ како даље вели г. Дозанић да од стране наших пољопривредника „није било никакве помоћи том послу до сада, већ напротив било их је који су му одмагали.“ Даље замера „Тежаку“ износећи, како је и тај орган Српског Пољопривредног Друштва био „индиферентан према том покрету.“ Напоследку тврди, да вегетационе огледе могу изводити „и обични пољопривредници“ и да „*извођење вегетационих огледа није дакле тежак ни замлетен посао, као што изгледа онима, који га нису радили.*“

На тај чланак г. Дозанића скренуо ми је пажњу уредник „Тежака“ г. Лукићевић и то на такав начин, да нисам могао да пропустим а да не одговорим.

У „Тежаку“ од 1. августа о. г. а у чланку: „У каквој нам биљној храни оскудевају земље“ одговорио сам г. Дозанићу и то сасвим објективно и показао сам, да поводом онога мог „чланчића,“ како га је г. Дозанић назвао, није имао права некога да вређа и да је погрешно, што је идентификовао питање о коме нисам говорио са питањем о коме сам говорио, те је тиме изазвао ову полемику.

Место да се после тога држи самога предмета, г. Дозанић напао ме је и сувише лично и сасвим неосновано вређао ме у чланку: „Вегетациони огледи у Србији,“ који је изашао у листу „Земљорадничка Задруга“ од 31. августа о. г.

Било ми је веома непријатно под таквим приликама да у стручним листовима као што су „Тежак“ и „Земљорадничка Задруга,“ исправљам г. Дозанићеве погрешке. Али како сам међутим био израдио

један чланак из Агрикултурне Хемије о исхраћивању биљака, то сам се ипак решио, да у једној *нотици* тога чланка у кратко одговорим г. Лозанићу.

Тај чланак из Агрикултурне Хемије са поменутом *нотицом* однео сам прво уреднику „Тежака“ г. Лукићевићу, који је нашао, да треба прво да га понудим уреднику „Земљорадничке Задруге.“ — И ја сам на то пристао и предао сам га г. Мих. Аврамовићу власнику „Земљорадничке Задруге“ — али пошто је г. Лозанић, председник Главног Савеза Срп. Земљорадничких Задруга, по прочитању нашао да у мојој исправци има за њега и личних увреда, то ми је враћен рукопис. — Кад сам се понова обратио г. Лукићевићу уреднику „Тежака“, листа, у коме као председник Српскога Пољопривредног Друштва по овлашћењу Управе истога Друштва фигуришем и као *власник* листа, понова сам одбивен и упућен сам Управи Срп. Пољопривредног Друштва, да она реши, да ли ће се тај мој рад штампати у Друштвеном листу. — Ма да сам уверавао г. Лукићевића, да је у једној седници Управе у којој он истина није био, било већ говора о томе и да од присутних чланова Управе у тој седници нико није био противан, да се штампа у „Тежаку“ ипак г. Лукићевић остао је при своме захтеву и замерао је што питање о штампању мога рукописа није онда било стављено на дневни ред, и да би о томе вели он имао „много да говори“ итд. итд.

Да ли има и најмање оправдања таквом поступању, најбоље ће те оценити, ако ми допустите да вам прочитам моју исправку.

У моме чланку: „*О азоту и потребној азотној храни биљкама,*“ који има дакле да се штампа заједно са мојом исправком помињући како немачки пољопривредници издају само за чилску шалитру и амонијачне соли годишње на 120 милијона динара, у вези са тим али као што сам већ поменуо у засебној *нотици* одговарам г. Лозанићу овако:

„И ако је то огромна сума (оних 120 милијона динара, коју немачки пољопривредници издају годишње само за чилску шалитру и амонијачне соли) ипак није ми намера тиме да покажем како је вештачко ђубре *скупо*. Поменуо сам и у чланку од 1. маја о. г. у „Тежаку“ да „вештачко ђубре стаје доста новаца“ а то је неоспорно и не значи, као што г. Лозанић погрешно изводи, да сам „изјавио плашњу о скупоћи вештачког ђубрета.“ Напротив казао сам, да ће се „у жетви много више добити по што се за вештачко ђубре изда“, — „ако се правилно ради.“ Зна се да и друге потребе стају доста новаца, па који има новаца, тај их и подмирује лакше, по други, који оскудева. Зар наш земљорадник има тако много новаца, да треба замерати кад се каже да „вештачко ђубре стаје доста новаца“? Није дакле истина, да сам ма где „изјавио плашњу о скупоћи вештачког ђубрета“ онако, како би то хтео да представи г. Лозанић.

Исто тако није истина, да сам изјавио „плашњу“ и о „немогућности извођења вегетационих огледа.“

По *Герлазу* скренуо сам пажњу „на тешкоће у **проучавању** земљорадника, да према земљишту и врсти биљака сазна, у каквој нам биљној храни оскудевају земље.“

Ако би се дакле тим поводом могло неком рећи, да изјављује „плашњу о могућности извођења вегетационих огледа,“ онда би тај прекор у овом случају био упућен *Герлазу*?!

Овом приликом нека ми се допусти да исправим још неке грешке у чланку г. Лозанића, који је штампан у „Земљорадничкој Задрузи“ а у броју од 31. августа о. г. под насловом: „Вегетациони огледи у Србији.“

1. г. Лозанић вели, да сам „проучавање питања Агрикултурне Хемије — отпочео с полемиком.“ Врло је лако уверити се, да у ствари није тако. Сасвим независно од г. Лозанићевих вегетационих огледа написао сам онај „чланчић“ у „Тежаку“ од 1. маја о. г., који му је дао повода, да у 11. броју „Земљорадничке Задруге“ почне корити и врећати, и *ако г. Лозанића у ономе мом првом чланку нисам ни на једном месту поменуо. Према томе нисам ја, већ је као што се види г. Лозанић започео ову полемику.*

2. Није истина да сам казао, како нам није потребно никакво искуство у *организовању рада* око извршења вегетационих огледа. Напротив нарочито сам нагласио па и крупним словима наштампано је, да је **главна вештина у организовању појединих радова** (дакле и у организовању рада око извршења вегетационих огледа), **који би донели користи нашој пољопривреди.** По себи се разуме, да нам је у том погледу као у свакој таквој вештини потребно искуство. Али „научна страна тога рада“ (вегетационих огледа) као што и сам г. Лозанић признаје, „не задаје великих тешкоћа.“

3. Није ни мало „чудновато“ што у моме чланку у „Тежаку:“ „У каквој нам биљној храни оскудевају земље,“ тражим проширење наше Агрикултурно-Хемијске Лабораторије а не помињем и Вегетационе Огледне Станице.

Г. Лозанић чуди се што нисам том приликом поменуо и Вегетационе Огледне Станице. То чуђење сасвим је неосновано, јер како би тек имао да се чуди г. Лозанић самом себи, што је предузео вегетационе огледе у Србији и без тих Станица.

Кад је г. Лозанић и без Вегетационих Огледних Станица, којима нико не оспорава велики значај, могао да *предузима* вегетационе огледе, могао сам ваљда и ја *говорити* о тим огледима, да те станице и не поменем.

У осталом главно је изгледа ми овде што г. Лозанић тражи, да се одмах установе и Вегетационе Огледне Станице, а ја бих се можда

за сада задовољно само проширењем наше Агрикултурно-Хемијске Лабораторије, која би се привремено бавила и вегетационим огледима.

Ни то дакле не би било ни мало чудновато, јер на сваки начин боље је задовољити се и мањим, што се брже и лакше може остварити, но тражити више, па не добити ништа.

4. Вегетационе огледе „мање тачности“ упоређује г. Лозанић са хемијском анализом, „којој су талози мерени само до трећег децимала“, а тачне вегетационе огледе са анализом „којој су талози мерени до четвртог децимала.“

Међ читаоцима „Тежака“ и „Земљорадничке Задруге“ нема толико хемичара, да би оно упоређење помогло, да се спорно питање правилније реши. Стога нећу се задржавати код тога упоређења и нећу да се користим хемијским незнањем огромне већине читалаца. Место онога *неодесног* упоређења са хемијском анализом, требало би одредити, *шта се управо разуме под огледима „мање тачности“* као и то, кад би се могло рећи, да огледи, „мање тачности“ прелазе у нетачне, за које г. Лозанић вели, да ће нас обманути и да је „боље неградити их“. Да ли у вегетационе огледе „мање тачности“ долазе и огледи, за које н. пр. није изабрато подесно земљиште, или што нема контролних парцела, или што су огледи само један пут извршени, или што је узета одвећ мала површина огледног поља, или што су огледи извршени без обзира на плодоред и врсту биљке итд.

Тек кад би нам г. Лозанић казао шта разуме под огледима „мање тачности“, могли би о томе даље да говоримо, а дотле г. Лозанићу ништа не помажу ни његови „огледи мање тачности“ ни оно упоређење са талозима, који су мерени до трећег или четвртог децимала.

5. Није истина да сам ма где претпоставио, да је изнуреност **једини** узрок малој плодности земаља.

Није лепо много рачунати на своје „знање“ а туђе „незнање.“ То је мана, од које требало би, да се одвикава сваки онај, који би хтео да важи за солидног радника.

Једино, намером да се понизи могло би се дугогодишњем члану и садашњем председнику Срп. Пољопривредног Друштва рећи, да је претпоставио као „да је изнуреност једини узрок малој плодности“ и да заслужује да му се онда каже: „да изнуреност земље није једини узрок малим жетвама, већ да има томе и других узрока.“ ?!

Кад се праве огледи са вештачким ђубретом, г. Лозанић заборавља, да се онда тиме већ претпоставља, да је изнуреност узрок малој плодности земље, и заборавља, да је он то исто не само претпоставио, већ и сасвим поуздано тврдио. На *првој* страни свога извештаја о огледима са вештачким ђубретом у Србији 1903. г. изрично вели: „сиромаштво наше жетве показује: да су нам земље изнурене и да нам је земљорадња назадна.“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Ето шта тврди сам г. Лозанић и онда каквим правом замера другима, који би то исто само претпоставили и само зато што су то претпоставили, каквим правом даје им се лекција, како изнуреност земље није **једини** узрок малим жетвама?!

6. Није истина да сам ма шта „подметнуо“ Вагнеру кад сам казао, да се вегетациони огледи по Вагнеру чине, „да би се сазнало у каквој нам биљној храни оскудевају разне земље,“ и да није потребно таквим огледима доказивати, „да се и самим вештачким ђубретом могу с коришћу снажити **ослабеле** земље.“

То су као што се види *два сасвим различна питања* и г. Лозанић их је идентификовао, само да би могао да ми каже, како сам „подметнуо“ Вагнеру и да нисам „схватио основне појмове Вагнерове“?!

После таквих сасвим неоснованих закључака може неком још изгледати као да г. Лозанић има и право, што ме и лично напада изнешећи, како сам ја новајлија, да немам „својих погледа,“ да се од мене „није ни надао озбиљној критици,“ да сам „једностран,“ да „на сваком кораку унадам у погрешку“ итд.

Нећу у то да се упуштам, јер ни у „Тежаку“ ни у „Земљорадничкој Задрузи“ није место за такве личне нападе, а позната је истина, да се у недостатку стварних и значајних аргумената прибегава испадима на личност.

Главни је и држим, да сам довољно јасно показао, како су за све оне нападе служили сасвим нетачни и неистинити аргументи.

Да се тако неосновано па још и лично напада, није потребно имати квалификације „знатног наученика.“ —

После овога саопштења, у колико се још имало времена на расположење, вођена је и кратка дискусија, и тиме је састанак закључен.

Педесет четврти састанак 15. новембра 1905. год.

1. И на овом састанку нису дошли многи чланови Друштва, те је стога и овога пута одложен избор председника и деловође за ову годину.

2. У очекивању, да се искупи већи број чланова, настављен је разговор од прошлога састанка *о санитарском надзору промета животних намирница и других предмета, који би својом употребом утицали на здравље људско.* Остављено је, да се у другој којој седници по овом предмету донесе дефинитивна одлука.

3. *Д-р А. Зега* саопштава анализе разних *бабура*. Како је паприка у хем. литератури обрађена махом као зачин (туцана сува паприка), а пошто и као поврће (за пуњење, салату, српски ајвар итд.) има велики значај, то да би се могла упоредити стварна храњљива вредност зелене паприке (бабуре) са осталим зеленим поврћем, аналисао је г. Зега неколико врста паприка и добио је ове резултате:

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

www.unibg.rs

Фабрике :	Воде	азотних материја	етарског екстракта	уљених хидрата	целулозе	пешела
Обична зелена	89.92%	1.28%	0.34%	6.07%	1.82%	0.57%
Вилбарна	91.60 „	1.74 „	0.40 „	4.24 „	1.56 „	0.42 „
Неранцаста	89.12 „	2.70 „	0.69 „	5.83 „	1.47 „	0.63 „
Крулна зелена	91.15 „	1.22 „	1.07 „	5.15 „	1.22 „	0.74 „
Црвена (бугарска)	85.81 „	1.56 „	4.01 „	5.48 „	2.02 „	1.12 „
Конзерва Пешикићева	83.35 „	3.22 „	1.06 „	8.90 „	1.06 „	1.42 „

Шекера просечно имају 2.5 до 3.1%.

По саставу и паприка дакле има важности као поврће.

4. Д-р М. Т. Леко покреће питање о вежбању почетника у Хемијској Лабораторији Универзитета и жали што г. Лозанић није дошао и на овај састанак.

У вези са питањем о вежбању почетника у Универзитетским Хемијским Лабораторијама приказује Д-р Леко немачки превод упутства Д-р Александра Смита (D-r A. Smith) професора Хемије на Универзитету у Чикагу (*Praktische Übungen. Einführung in die Chemie* — 1904.), које су превели проф. Д-р Хабер и Д-р М. Штекер (Stoecker) и по коме се по препоруци Д-р Леке радило прошле године и у Хемијској Лабораторији наше Велике Школе.

Једнога од преводиоца и то професора Хабера пре две године изаслало је Немачко Бунзеново Друштво за примењену Физичку-Хемију као експерта у Америку, да тамо походи важније Велике Школе и Фабрике, и да се упозна са тамошњим уређењима, начином рада и успесима па да све то упореди са приликама у њиховој земљи.

У предговору превода Смитовог Упутства помиње Хабер како је у Америци много штошта нашао да је друкчије но што је у њиховој отаџбини и да га је изненадило како се на тамошњим Великим Школама у погледу почетне лабораторијске наставе сви држе једног истог корисног система, који је Немцима непознат, а заслужује, да му се обрати најва. Стога је међ американским упуствима за почетне хем. радове у Лабораторији тражио, и изабрао ово Смитово упутство као по најбоље, и превео га са својим млађим колегом Штекером.

За вишу Великошколску наставу Хемије и у Америци у опште признат је немачки начин рада, али ни један наставник Американ. Вел. Школе у почетном лабораторијском раду не држи се методе, која је у Немачким Вел. Школама усвојена. У погледу те почетне наставе вели Хабер Американци су надмоћнији од Немаца.

На Великим Школама у Америци не почиње се рад у Хем. Лабораторијама аналитичким реакцијама, већ се прво у главном понови оно што се на предавањима из Хемије чуло и видело. На тај начин добија се много поузданија основа за даљи рад. Није само та корист већ за наше прилике, такав је почетни рад у Лабораторији од значаја нарочито и за будуће наставнике Хемије у Средњим Школама, којима

је одвећ потребно не само да виде огледе на предавањима, већ да су у стању и да их и сами изврше. Да је и за то потребно вежбање, о томе не може бити спора. И онда је најбоље, да се тим вежбањима отпочне рад у Лабораторији те да се, што боље утврди и знање добивено на предавањима.

Кад се после таквога рада у Лабораторији вели Хабер „приступи аналитичком раду, онда се већ располаже извесном количином хемијскога знања и добију се правилнији погледи, што се не може добити само предавањима и огледима на предавању. У исто доба тада знатно ојача мануелна уменност, која се добива без заморавајућег напрезања а у душевном расположењу, које се изазива онаквим огледима, каквима се у Великошколским Лабораторијама Америке започињу Хемијска Вежбања.“

Даље вели Хабер: „Ми“ (Немци а и у нашој Великој Школи био је уобичајен исти немачки систем) „прескачемо тај први део лабораторијскога рада, који се супротно аналитичком, може назвати препаративним радом и место тога у првим експерименталним студијама занимамо почетнике реакцијама и анализом. Таквим радом одузимамо предавањима потпору, коју би нашла у лабораторијском вежбању и тако се одупиремо природној наклоности младих студената, које више привлачи веза хемијских појава но методе аналитичких одвајања, и учинимо, да су им аналитичке методе тежобне и непријатне, јер им дајемо да неизвежбаним рукама приступају њиховом изучавању.“

Кад Немци, супротно методи, која је код њих у опште усвојена, и која је и код нас пренета. тако говоре о методи, које се професори Американских Великих Школа држе, онда у толико више треба и ми да обратимо пажњу на ту методу почетнога хемијскога рада у Лабораторији. И ми већ имамо довољно искуства, како је тешко почетнике одржати, да пре времена не напусте Хемијска Вежбања и како се у почетку семестра препуна Лабораторија ускоро почиње празнити.

Наставник Хемије на Великим Школама не може бити равнодушан према таквим појавама и дужност му је да предузима све што може, те да почетнике задобије за изучавање науке коју заступа.

У том погледу без сумње, један је веома важан прилог, метода, која је за почетнике у опште усвојена у Хемијским Лабораторијама Американских Великих Школа.

На завршетку Д-р Леко саопштио је у главном још и садржину Смитовога Упутства, о коме је реферовао, истичући значај тога упутства и у томе што је изражено у новом Физичко-Хемијском правцу, и тиме је овај састанак закључен.

СРПСКО ГЕОЛОШКО ДРУШТВО

СХVI Збор (10. априла, 1905. год.)

1. Приказане су књиге и часописи, које је у последњем месецу примио Геолошки Завод Вел. Школе.

2. Прочитано је писмо Тодора Бушетића, учитеља, дописног члана Геолошког Друштва, којим јавља да се 15. марта 1905. године у 10 ч. и 20 м. осетио земљотрес у Пољни (округ моравски). „Најпре се чула даљна подземна тугњава на западу, а за тим слаб таласаст земљотрес, јачине 0, који је трајао 10 сек. До земљотреса небо st^o и тихо, а после 15 мин. дунуо је јак северни ветар (6 N) и трајао до изгревања сунца.“

3. *Д-р Свет. П. Стевановић* приказује свој рад: *Zur Kenntnis einiger künstlich dargestellter Verbindungen* (отштампано из *Zeitschrift Für Krystallographie* итд.) — „У моме раду: *Ueber einige Kupfererze* итд. (*Zeitschrift für Krystallographie* 1903, 37, 236) изнео сам да вештачки домејкит ($Cu_3 As$), и ако је геометриски хексагоналан, припада ромбичној системи, и изоморфан је са дискразитом ($Ag_3 Sb$). Кристале истог једињења мерно је доцније и Ф. Вригт (*Zeitschrift f. Kristallographie*, 244) и по правилним удубљењима изазваним на појединим пљоснима помоћу киселина (Aetzfiguren) закључио да су кристали у истини хексагонални. — По поновном испитивању ових фигура добијеним, по методама, којима се Вригт служио, уверио сам се да оне ни најмање не говоре за хексагоналну систему и да овај рад ни у колико није довео у питање симетрију домејкитову. — Поред домејкитових кристала испитивани су и кристали, који су важни као изоморфне мешавине $Cu_6 Sb$, $PbSb$, $NiSb$, $CoSb$, $Cu_2 S$ и PbS . Пошто је горња композиција невероватна то сам извршио неколико анализа и нашао да се састав ових кристала приближује формули $Cu_3 Sb$, где бакар може бити заступљен оловом, никлом и кобалтом, а да му је примешан и $Cu_2 S$. Из овога излази да су једињења облика $R_3 Q$ (где је $R = Cu, Ni, Co, Pb$ а $Q = As, Sb$) диморфна — ромбична и тесерална. Ово је врло интересантно с тога што је и $Cu_2 S$ (халкосин) диморфан и што његови ромбични кристали стоје врло близу горњој ромбичној модификацији, а за његову тесералну модификацију речено је мало пре да се изоморфно меша са горњом тесералном. — Испитивања кристала, којима је Firket (*Ann. d. l. soc. Belg.* 1885, 13, 191) одредио формулу $Cu_6 Sb$, а која по мојим анализама стоји врло близу $Cu_2 Sb$, показала су да ово једињење кристалише ромбично, али се није могло утврдити да оно стоји у каквој год вези са напред изложеним телима. — Једињења $Sn S$ и $Fe As$ кристалишу ромбично. За једињење $As_3 Sn$ није се могло утврдити да ли

је десерално — коцке или тригонално — ромбоедри, јер угли диедри стоје врло близу коцкиним, а развиће је тригонално. — Највећи део овог рада посвећен је једињењима калаја и гвожђа — (станидима гвожђа), која је синтетички добио W. P. Headden (Formation of alloys of tin and iron).

Он је нашао да постоје једињења: $Fe_6 Sn$, $Fe_4 Sn$, $Fe_3 Sn$, $Fe_2 Sn$, $Fe_3 Sn_2$, $Fe_4 Sn_3$, $Fe_5 Sn_4$, $Fe_6 Sn_5$, $Fe_7 Sn_6$, $Fe_8 Sn_7$ и $Fe_9 Sn_8$, од којих су $Fe_4 Sn$, $Fe_3 Sn$ и $Fe_2 Sn$ и пређе била позната. Нека од ових су магнетична а нека не. Испитивао сам: $Fe Sn$, $Fe_3 Sn_2$, $Fe_4 Sn_3$, $Fe_5 Sn_4$, $Fe_6 Sn_5$ и $Fe_7 Sn_6$ и нашао да у ствари постоје само два једињења $Fe Sn_2$ и по свој прилици $Fe_4 Sn_3$, прво је тетрагонално а друго хексагонално. Остала наведена тела су смеше ова два или легуре гвожђа и калаја. Интересантно је да су сви боље кристалисани примерци немагнетични а агрегати магнетични. Значи да је у последњима гвожђе хемиски слободно, па као такво и дејствује на магнет.“

4. С. Урошевић реферисао о раду Д-ра М. Кишпатића: Петрографске биљешке из Босне (прештампано из 159. књиге „Рада“ југословенске академије знаности итд.). — „Као што и сам наслов рада показује ово није каква систематска студија већ петрографски опис неколико стена са разних крајева Босне. Ту су: кварцни филит од Полома са Дрине; амфиболски зелени шкриљци код Полома и Доњина на Дрини; хлоритски шкриљац с Вленице код Травника; хлоритидни филити нађени између Фојнице и Чемернице; хлоритски шкриљац из чемерничког потока и са једног места на путу од Кисељака према Крешеву; порфирни диабаз код Сињакова; дијабазни порфирит из околине Добрина; амфиболски перидотит са Борја Планине. (Ова стена садржи једну „посебну врсту спинела“ која се одликује великом количином калциума а амфибол у њој приближује се финском паргаситу). На врху Борја Планине налази се и пироксенски амфиболит. Идући путем од Грачанице ка Врчкој аутор је наилазио на ове стене: распаднути дијабаз, код Добровца серпентин; од Добровца до хана Амалија серпентин, а пред ханом и дијабаз; ниже хана серпентин оивичен једним гребеном амфиболита. Код Сребрника изнад кречњака серпентин. Идући од Сребрника, по Мајевици, на Ободницу знатне масе серпентина, нешто ниже пробија дијабаз. — На путу Тузла-Кладањ, кад се од Божин-хана сиђе у поток Осакова наилази се на низ серпентинских брежуљака. Код Кокмужа на 24 км. железничке пруге серпентин са амфиболитским интеркалацијама. На путу Грачаница-Маглај преко Озрена настаје од Текућића серпентин. Од Маглаја ка Добоју на левој обали Босне троктолит и габро, за овима серпентин па кречњаци. Од Жепча ка Бистричаку опет на левој обали Босне најпре серпентин, па онда шкриљци, па дацит и серпентин. На десној

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

обали Босне идући од Немиле на 164 км. железничке пруге амфиболит, у коме се виде 3—4 см. дугачки кристали амфибола.“

5. *Д-р Марко Т. Лeko* саопштава резултате хемиског испитивања лековитих вода и вода за пиће из околине Рудника, која је вршио прво на лицу места за време свог бављења на Руднику, лети, 1904, за тим у лабораторији. „1. Брђани (срез љубићки). Извор лековите воде на општинском је имању, на друму под брежуљком, који зову Зрнце. Доста јак извор, извире из стене. Температура воде била је 1. августа 1904. год. 16°. Вода је бистра и удара јако на сумпорводоник. У једном литру има 0,008 грама сумпорводоника и 0,090 гр. слободне угљене киселине. По количини минералних састојака мало се разликује од обичних вода, које за пиће служе. Сувог остатка има у литру 0,826 грама. Главни је саставни део магнезиум-карбонат. Тога једињења има на 56% у сувом остатку. Разликује се од обичних пијаћих вода што је сумпоровита и што има нешто више слободне угљене киселине. Има и слабијих вода од ове алкално-сумпоровите у Брђанима, које се сматрају као лековите. — 2. Тренча (срез љубићки). У дубодolini, која је опкољена оградима Вујна поред Бесног Потока, на више места избијају јаки извори топле лековите воде, која се слива у Бесни Поток. Изнад тих извора корито овог потока је због велике суше било суво. На неколико места ухваћена је вода било у облику чесмица — „светиње“, било да се под извором закона руна у коју се вода скупља док се не напуни па онда отиче. Над таквим удубљењима подигнута су и два сасвим примитивна купатила (базена) „старо“ и „ново“ купатило. Температура воде била је 1. августа 1904. год. до 29,5°. Реакција слабо кисела. За анализу узета је вода из старог купатила и једне чесмице. У њихову саставу нема готово никакве разлике. Вода из старог купатила имала је у једном литру 0,340 гр. сувог остатка. Вода је ова по свему као обична изворна вода за пиће. Има трагова сулфата и мало хлорида а главне су соли карбонати. То је дакле индиферентна терма. — 3. Калањевци сада варошица Белановице (срез качерски). Извори се налазе на 2 часа од варошице у кориту реке Оњега, код утока потока Крушевице између Дебелог Брда и Крушевичког Виса. На више места у кориту речном избијају из стене слаби извори киселе воде. На два извора (изнад и испод утока крушевичког потока) мерена је температура, одређена количина слободне угљене киселине и узете пробе ради хемиске анализе. Температура горњег извора била је 5. августа 1904. год. 19° а доњег 22° С. али је по свој прилици она много нижа. (Тог дана била је врло јака жега, те су се и стене из којих вода извире биле загрејале). Вода је бистра, али се при стајању утицајем ваздуха замути и таложи базисни карбонат и хидрат гвожђа. Веома је богата гасовима и имала је интензивно кисео укус. И ако се због топлоте губила знатна

количина угљене киселине ипак је нађено 2,6 до 3 грама слободне киселине у литру воде. И кад је 29. августа отворена флаша у лабораторији у којој је још било 1,5 грам слободне угљене киселине. Анализа се слаже у главном са оном коју сам извршио у октобру 1898. год. Главни су саставни делови: бикарбонати натријума, калцијума и магнезијума, има и гвожђа, према томе долази у ред алкално-земно-алкално-гвожђевитих киселих вода. 4. „Лековита вода“ код манастира Вољавче. По саставу та се вода не разликује од обичних вода за пиће. Има у једном литру свега 0,358 гр. сувог остатка. Температура ове воде, која је *Д-р Леку послага*, није била означена.

— 5. Воде на Руднику. Испитане су ове воде:

- а) Ломина температура воде 5. августа 1905. 10° С
- б) Лучина „ „ 5. „ „ 13° С
- в) Руднички Бик температура воде 5. августа 1905 11,5° С
- г) Максимово Врело „ „ 5. „ „ 9° С
- д) Теферич „ „ 5. „ „ 8,5° С
- ђ) Катра „ „ 5. „ „ 9,5° С

е) Поток из поткопа има променљиву температуру, у јулу 1904. варирала од 11—20° С. Најмање растворених чврстих материја (сувог остатка) има у води Максимово Врело и Теферичу. Обе имају у једном литру само 0,116 грама и најлакше су (5,2 немачких степена тврдоће).

По количини сувог остатка и тврдоћи остале иду овим редом:

Руднички Бик 0,134 грама сувог остатка 5,6 степена тврдоће;

Лучина	0,208	„	„	„	8,5	„	„
Поток	0,256	„	„	„	10,7	„	„
Ломина	0,258	„	„	„	11,5	„	„
Катра	0,286	„	„	„	11,7	„	„

Вода из Ломине Чесме сматра се према укусу као гвожђевита па се као таква и препоручује малокрвним и иначе важи као веома здрава вода за пиће. Међутим карактеристичан укус те воде не долази од гвожђа, кога има само траг, већ долази од сумпорводоника, који је констатован и помоћу хартије за филтовање натопљене алкалним раствором олова. Па ипак је ова вода здрава за пиће јер њен сумпорводоник није органског порекла, пошто у њој нема ни амонијака ни азотасте киселине, ни органских материја, ни веће количине хлорида. У тој води дакле тај одвећ незнатни траг сумпорводоника не може имати никаквог значаја за хигијенску оцену воде.

СХVII Збор (10. маја, 1905. год.)

1. Разгледана је литература, коју је за последњи месец дана добио Геолошки Завод Универзитета.

2. *Д-р М. М. Васић* говори о остатцима преисторијског рударства у Србији. — „Европски неолитичари, тек додиром са

старијом вишом азијском културом, упознали су употребу метала, а међу њима најпре бакра. С тога су и најстарији метални предмети у Европи од чистог бакра. Таквог бакарног оруђа нађено је до сада у Србији, нарочито у њеним североисточним крајевима из долине средњег и горњег Тимока и из околине Шапца. Као што је познато у североисточној Србији налазе се богата рудишта бакра, од којих се у последње доба нарочито истиче Бор. Испитивање терена у околини Бора с обзиром на остатке старог рударства још није извршено; али су модерним радом на том месту откривени стари ходници и у њима нађене рбине од посуђа, које је г. Ђ. Вајферт поклонио Народном Музеју. Рбине су малобројне и тако фрагментиране, да је тешко извести дефинитивно датирање тих старих радова само на основу њих. Међутим према њиховој техници и облицима посуђа, чији су фрагменти, ове рбине веома подсећају на посуђе из неолитског насеља Јабланице код Међулужја. Нарочито се истиче механичко глачање површине, поступност у прелазу између рамена и врата суда, а понајвећма квадратни профил једне ушице и рељефно украсно ребро подсећа на примерке из Јабланице. Та сличност ових рбина из Бора са комадима из неолитске Јабланице говори за то, да је оно постало можда у т.з. бакарној периоди; и ако није искључено да је тај рудник у другом којем ходнику обрађиван и у бронзаној периоди, као и у доцнијем добу. Из аутопсије није ми познат овај рударски ходник у Бору, те с тога не могу говорити ни о старој рударској техници, чији су се трагови у њему очували. Вероватно је да је и овде употребљена иста техника, која нам је позната са бакарног рудишта Mitterberg-а у Аустрији. То старо рудиште у Mitterberg-у окарактерисано је на површини у дубљенима (Pinge) до 12 метара дубине, која су постала улегањем терена изнад старих ходника. Удубљења су разбацана на 1500 метара у дужину, а њихова неправилност у правцу простирања и дубини објашњава се правцем рудне жице, за којом су радови у ходницима ишли. Стари ходници обично су испуњени водом, а на њихову дну налази се угљевље и угарци од ложења ватре (Feuersetzung-а), којом су зидови стена загревани, да би поливени водом могли напући. У те пукотине забијани су маљевима дрвени клинови, за тим квашени и тако одбијано комаће стене са рудом. Веома су незнатни трагови металног оруђа, које као да је и у Бору употребљавано. Ходници су осветљавани лучем, а руда је изношена карлицама, црицима и ведрима. Комаће стене са рудом развијано је каменим маљевима (тежине 7—8 килограма) за тим мањим тучковима на каменим плочама, после чега је долазило испирање. Тако испитљена руда млевена је примитивним каменим жрвнима, чија је доња плоча нарезана паралелним удубљењима. За тим је руда понова испирана нарочитим карлицама на рукама или на потоку. После тога је руда пржена ради ослобођавања од сумпора,

на тек онда топљења у нарочитим топионицама, које су хватале 13—16 килограма; топионица је зидана од ломљеног камена, а тек другим топљењем у нарочитим судовима добивен је чист метал; у шљаци је заостајала веома незнатна количина метала. — У Келхалпима нађени су такође трагови старог рударства, али без топионица, вероватно с тога, што је ту недостајало воде за испирање и дрва за гориво. Овај опис трагова старог рударства, који се и на површини терена налазе, дајемо само с тога, да бисмо тиме на њих скренули пажњу наших научника и практичара, како би се могао открити што већи број тих старих рудника из преисторијског доба. — Цинобер (Живина руда) на Авали у „Шупљој Стени.“ Г. Сима Дозанић, ректор Универзитета послао је Музеју фрагментирано посуђе, које је нађено у Шупљој Стени још 1883. год. Тиме нам је г. Дозанић скренуо пажњу на трагове преисторијског рударства у Шупљој Стени, а њихово констатовање покреће читав низ проблема, који ће се тек имати решавати. Ови фрагменти посуђа — а познато је да се на основу посуђа могу поједина налазишта, не само у веће периоде, него и у поједине њихове одељке датирати — јасно сведоче да је у Шупљој Стени било рударских радова у т. з. халштатској периоди (1000—600 год. пре Христа). На основу ранијих керамичких налазака погрешно је датирано ово рудиште још у неолитско доба, и ако има извесних индиција, на основу којих би се то рудиште могло датирати у бронзано на можда чак и у неолитско доба. Г. Дозанић рачуна да од врха Шупље Стене на до хоризонтале потока „Јерина“ може да има око 40 већих и мањих шупљина, а то је у исто време и правац рудне жиде цинабарита. Веома је вероватно да је цинабарит био главни производ ових рударских радова на Шупљој Стени. Најстарији писани извори веле за цинабарит да су га Египћани око 300—400 година пре Христа употребљавали за сликање својих идола; а јеврејски извори веле да се у Јерусалиму цинобер употребљавао за сликање идола и слика на зидовима, које су представљале ратне походе Асираца око 600 год. пр. Хр. И Египћани и Јевреји имали су добијати цинабарит из Шпаније; али је карактеристично да се и у околним неолитским насељима (чаршија код Рипња и Мали Друм код Поповића) као и у насељу из прелаза од неолитског ка бронзаном добу у Винчи налазе такође идоли који су бојени црвеном бојом, која не само да има тон цинобера, него се на појединим екземпларима могла констатовати ситна зрна редукванце живе. Тај факат доводи у питање датирање преисторијских периода и њихових културних творевина; јер или су она т. з. неолитска насеља из млађег металног доба, када је рударска техника била позната (а која је допета са Југоистока) или се још у неолитском добу у Шупљој Стени вадио цинабарит, на разуме се веома примитиван начин, а тиме је искључено да је рударска техника нашим

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

неолитичарима донета с Југо истока, него да су је они и пре тога у основи познавали. По мишљењу г. Дозанића, с којим се ми слажемо, у Шуцлој Стени рађено је у халштатском добу онаквим начином каквим се радило у Mitterberg-у. У погледу на важност овог констатовања преисторијских рударских радова за добијање цинабарита у „Шуцлој Стени“ довољно је извести само то, да се у нашим неолитским насељима даје утврдити обичај бојења тела црвеном бојом, а да се тај обичај простире чак и на крајњи европски Југоисток, те би се на тај начин вероватно могло пратити и распрострањење цинабарита из Шуцле Стене у томе правцу, пошто налазимо и друге културне појаве, које су из наших крајева пренете на Југоисток, а тим самим још боље би се утврдиле и међусобне културне везе између наших крајева и европског Југоистока.

3. *П. С. Павловић* прочитао је допис Вој. Живановића, земљоделца из Периша, послат Музеју Српске Земље уз стене из тог места. „Сирињава Руна или Сирињава Пећине налазе се у Перишкој Планини (у сврљашком срезу) на месту званом Стружиште. Има их две. Улази или врата њихова леже у једној вртаци. Име су добиле отуда што су унутра тако беле као да су окречене. Пећина с леве стране мања је а она с десне стране може да износи до 200 м. дужине. У мањој пећини налазе се коританца од камена, пуна воде, коју (као и у Вадиводи) сељаци заитају и дају болесној стоци, верујући да је лековита. Ова пећина је маловидна, врата су јој сасвим ниска, а изнутра је сва испуњена каменом, који је постао утицајем воде и падао с тавана. Висока је до 30 м., широка 15 а дугачка 25 мет. Са стране по зидовима камен личи на саће у кошници, а осем тога горе се налазе капавци као вимена у крава, која се не могу дохватити јер су високо. Друга је пећина веома велика, у њу нисам силазио. До самих врата налази се пропаст, која иде право у дубину. Кад се баци камен не чује се кад падне на дно. Причају људи да у овој пећини има костију, коју личе на човечије али су много дуже.“

4. Прочитано је писмо г. Н. Ракића, којем одговара на критику његове „Механичке анализе земаља из Врањске околине“, коју је Геолошком Друштву саопштио г. М. Бајић, 10. марта, 1904. — Аутор се правда тиме што се за анализе служио упуствима из једне стране књиге и што су такве „ненотпуне“ и „погрешне“ методе употребљаване и у радовима, које је публиковала Срп. Краљ. Академија Наука.

М. Бајић цитатима из дотичних радова, које је публиковала Академија утврђује да се Ракић није, (сем малих изузетака), служио тим методама, и остаје при ономе што је у критици рекао.

ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Г. Тока Марковић, потпуковник у пензији изводео је поклонити школи у Избеници једно звоно у вредности 90 дина. за спомен свога пок. оца Александра Марковића, председника суда, који се у овом селу родио.

Г. Сергије Поповић, свештеник из Варадина, за покој душе свога пок. оца Милана свештеника из Сировоца, поклонио је 12 пари вуњених чарапа сиротним ученицима.

Управе школске и овим путем изјављују своју топлу захвалност дародавцима.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писана, враћају.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

